

63
9-68

თავმოყვარეობა «გერმანულ» სურათსა და სურათს

Справочная книга
ПО
СЕЛЬСКОМУ ХОЗЯЙСТВУ

გერმანული

სახეობები

სახეობები

გერმანული 30 წელი.

ТИФЛИСЬ

Электротипография «Экономия», Тифлиси Б.-Ванская ул. № 3.
1911

К В Е Е С Ъ и К^о

спытанные сельско-хозяйственные, огородные и цветочные
сѣмена для посева. Иллюстрированные Прейс-Куранты
высылаются бесплатно.

Адресъ для писемъ: К В Е Е С Ъ и К^о
гор. ТИФЛИСЬ, Михайловскій проспектъ
уголъ Семеновской ул.

63

9-68

20 MAR 2013

6 AUG 2010

630 48
7-68

Հրատարակություն «ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍ» ԵՐԵՎԱՆԻՑԻ

630 Справочная Книга
22-41 П О
Сельскому Хозяйству

ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

ՅՐԿՐԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ, ԽՈՏԱՐՈՒԾՈՒԹԻՒՆ, ՊԱՐՏԻՉՊԱՆՈՒԹԻՒՆ, ԱՆ-
ԱՍՆԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ, (ԳԱԹՆԱՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ) ԵՎ ՄԵՂԱԲՈՒԾՈՒԹԻՒՆ:

Պատկերազարդ

Գ Ի Ն Ն Է 30 Կ.

1911 Բ.

Экзотическая „Экономия“, Тифлисъ Б.-Ванская 3.

անվանակալ

անվանակալ

Լոյս է տեսնում Թիֆլիսում Հրատարակչի անդամ

«ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍ»-ը ունի գիւղատնտեսական ամեն ճիւղերի համար մասնագետ աշխատակիցների ուժեղացրած կազմ:
«ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍ»-ը հայոց մէջ միակ գիւղատնտեսական ԵՐԵՎԱՆԻՑԻ է:

«ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍ»-ը հայոց գիւղացիութեան և գիւղատնտեսութեան զարգացումների համար եղել է անցեալ երկու տարիներում միակ թիւը, որից ընթերցողները քաղել են գիւղատնտեսական դանտան ճիւղերին վերաբերեալ գործնական խորհուրդներ և ցուցմունքներ:

«ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍ»-ը աչքի առաջ ունի ոչ միայն Ռուսաստանում, Կովկասում և Անդրկովկասում ապրողների գիւղատնտեսական կարիքները, այլ և Ցախաշայտում, Պարսկաստանի և Անդրկասպեան երկրի:

Բ Ա Ճ Ն Ե Գ Ի Ն Ը

Ռուսաստանում	Արցախահմանում
Տարեկան 3 ր.	Տարեկան 4 ր.
Կէս տարին 2 ր.	Կէս տար. 2.50 Կ.

Հասցեն՝ Թիֆլիս — Редакция „ГЮХАНТЕСЪ“

ՄԻՋՆՈՐԴ ԲԻՒՐՕ

„ԳԻՒԴԱՏՆՏԵՍ“

«Գիւղատնտես» շաբաթաթերթի խմբագրութեան կից կազմած է մասնագէտների Բիւրօ,
ՈՐԸ ՅԱՆՁՆ Է ԱՌՆՈՒՄ

1) Բերել տալ Գիւղատնտեսական ամեն տեսակ մեքենաներ և գործիքներ Արտասահմանի և Ռուսաստանի առաջնակարգ գործարաններից:

2) Կազմում է կալաճների և տնտեսութիւնների համար՝ պլաններ, յատակագծեր, նախահաշիւներ և այլն:

3) Դնում է ջրհան մեքենաներ՝ քամու, ջրի և մեքենայական ուրիշ ոյժերով:

4) Ուղղում է անջրգի հողեր՝ գիտութեանը յայտնի տեխնիքական բոլոր միջոցներով

5) Հետազոտում է՝ հողեր, կալաճքներ, անտառներ, և հանքեր:

6) Տալիս է գիւղատնտեսական ամեն ճիւղերից խորհուրդներ և ցուցմունքներ:

Պայմանների մասին դիմել Բիւրօյին հետեւալ հասցէով՝ г. Тифлисъ. Въ редакцію «ГЮХАТНТЕСЪ» Միջնորդ Բիւրօյին:

63

9-72

Ա Ռ Շ Ջ Ա Բ Ա Ն

«Գիւղատնտես»-ի խմբագրութիւնը ցանկանալով իր բաժանորդներին և գիւղատնտեսութեամբ պարապող անձանց գիւղատնտեսական զանազան ճիւղերից կարևոր և ամփոփ տեղեկութիւններ ու ցուցմունքներ տալ, այս տարւանից սկսում է հրատարակել իր Տեղեկատուի առաջին մասը, իսկ հետեւալ մասերը՝ որոնք ամփոփելու են գիւղատնտեսական միւս ճիւղերը, յոյս կտեսնեն 1912 և հետեւալ տարիներում:

Այլքի առաջ ունենալով, որ սա առաջին փորձն է հայերիս մէջ այսպիսի մի հրատարակութեան, յոյս ունենք հետեւալ մասերը անել աւելի լրիւ, մանաւանդ Անդրկովկասին վերաբերեալ տեղեկութիւնները:

Խմբագր. «Գիւղատնտես»-ի:

ՏՈՒՏԱԿ ՕՐԱՑՈՅՑ 1911 ԹԻԻ

	ՅՈՒՆԻՈՒՐ					ՓԻՆԻՍԻ					Մ Ի Տ					
Կիրակէ	—	2	9	16	23	30	—	6	13	0	27	—	6	13	20	27
Երկուշաբ.	—	3	10	17	24	31	—	7	14	21	28	—	7	14	21	28
Երեքշաբ.	—	4	11	18	25	—	1	8	15	22	—	1	8	15	22	29
Չորեքշաբ.	—	5	12	19	26	—	2	9	16	23	—	2	9	16	23	30
Հինգշաբ.	—	6	13	20	27	—	3	10	17	24	—	3	10	17	24	31
Ուրբաթ	—	7	14	21	28	—	4	11	18	25	—	4	11	18	25	—
Շաբաթ	1	8	15	22	29	—	5	12	19	26	—	5	12	19	26	—

	Ա Պ Ր Ի Ն					Մ Ի Ս					Յ Ո Ւ Ն Ի Ս					
Կիրակէ	—	3	10	17	24	—	1	8	15	22	29	—	5	12	19	26
Երկուշաբ.	—	4	11	18	25	—	2	9	16	23	30	—	6	13	20	27
Երեքշաբ.	—	5	12	19	26	—	3	10	17	24	31	—	7	14	21	28
Չորեքշաբ.	—	6	13	20	27	—	4	11	18	25	—	1	8	15	22	29
Հինգշաբ.	—	7	14	21	28	—	5	12	19	26	—	2	9	16	23	30
Ուրբաթ	1	8	15	22	29	—	6	13	20	27	—	3	10	17	24	—
Շաբաթ	2	9	16	23	30	—	7	14	21	28	—	4	11	18	25	—

	Յ Ո Ւ Ն Ի Ս					ՕԿՈՍՏՈՍ					ՍԵՊՏԵՐԵՐ					
Կիրակէ	—	3	10	17	24	31	—	7	14	21	28	—	4	11	18	25
Երկուշաբ.	—	4	11	18	25	—	1	8	15	22	29	—	5	12	19	26
Երեքշաբ.	—	5	12	19	26	—	2	9	16	23	30	—	6	13	20	27
Չորեքշաբ.	—	6	13	20	27	—	3	10	17	24	31	—	7	14	21	28
Հինգշաբ.	—	7	14	21	28	—	4	11	18	25	—	1	8	15	22	29
Ուրբաթ	1	8	15	22	29	—	5	12	19	26	—	2	9	16	23	30
Շաբաթ	2	9	16	23	30	—	6	13	20	27	—	3	10	17	24	—

	ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ					ՆՈՅԵՄԻՆԵՐ					ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ					
Կիրակէ	—	2	9	16	23	30	—	6	13	20	27	—	4	11	18	25
Երկուշաբ.	—	3	10	17	24	31	—	7	14	21	28	—	5	12	19	26
Երեքշաբ.	—	4	11	18	25	—	1	8	15	22	29	—	6	13	20	27
Չորեքշաբ.	—	5	12	19	26	—	2	9	16	23	30	—	7	14	21	28
Հինգշաբ.	—	6	13	20	27	—	3	10	17	24	—	1	8	15	22	29
Ուրբաթ	—	7	14	21	28	—	4	11	18	25	—	2	9	16	23	30
Շաբաթ	1	8	15	22	29	—	5	12	19	26	—	3	11	17	24	31

Նկատ: Հաստ թւանշաններով տպածները կիրակի, Կայսերական և Պետական. եկեղեցական օմներն են:

Մ. Ե. ՓՐԻՆԻՊՈՆՈՎԻ

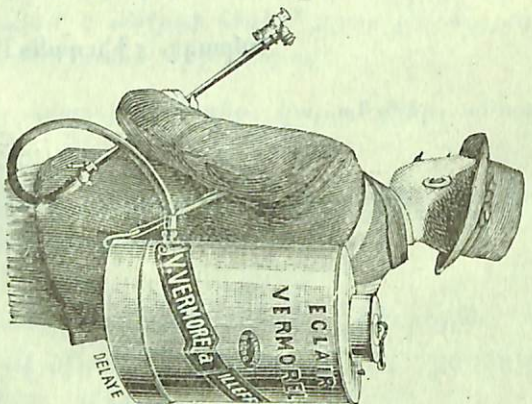
ՊԱՀԱՏՈՒՄ

(Թիֆլիսում) ԾԱԽՈՒՄ ԵՆ՝

ԲՈՅՑՍԵՐԻ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԴՆՂԵՐ 1) Յաջապիս՝ բաժնիքի և խաղողի «Կոն» և լանդլուքիան համար մաքուր ծծկապիտի 2) Պարի-ձի արջապառ: 3) Պարիզիան կանաչ: 4) Ախտանի փոշի «Էկլեյր» 5) Ծխախոտի երապակապ: ԾԱԽՈՒՄԻ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ, ԳՈՐԾԻՔՆԵՐ 1) Վերմորեի և այլն գործարանների սրակիչներ, 2) Փաշեի, 3) Տօրպիլների: ՍԵՄԵՐ 1) Աստյոթի (Կոնջի) ֆրանսիական ամենալավ տե-տակի, 2) Երեքնուկի կարմիր ՊԱՐԻՍԵՐՆԻՓԵՐ 1) Զիլի բորակ, 2) Սուպերֆոսֆատ, 3) Թոմաս շաղի:

Գինեգործության, այգեգործության և գիւղատնտեսական ամեն ճեղքի գործիքներ և ձեքնանքի և այլն: Պարսու ծախի՝ պատասխան. ամենալավ տե-տակիների.

Հասցին նամակների, հեռագրերի համար—Տիֆլիս, M. E. ПРИНЦОВ

և արգիւնաբերական ցուցահանդէսներում — Գով-
կասում և Ռուսաստանում
ՊԱՐԳԵՒԱՏՐԻԱԾ Է 15 ՀԱՏ ԲՐՈՆԶԵԱՅ, ԱՐԾԱԹԵԱՅ
ԵՒ ՈՍԿԵԱՅ ՄԵԴԱԼՆԵՐՈՎ

Կ. Թ. ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ

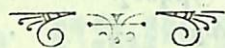
Այգերուծական տնտեսութիւնը առա-
ջարկում է խնձորենի, օսնձենի, դեղ-
ձի, ծիրանու, կեռասենու, սալորու և
այլ պտուղների 1 և 2 տարեկան
ծառեր՝ արտասահմանեան ամե-
նաբնդի տեսակներից, պատ-
ւաստւած վայրի տունկերի վրայ
և թրգուկ (կարճահասակ) ծառեր՝
պատւաստւած՝ խնձորենիքը դու-
սենի պարադիզկայի, իսկ տան-
ձենիքը՝ սերկերի և կեռասը՝
մահալէրի վրայ:

Ծառերի ցուցակը ուղարկում է ձր:

Դիմել Գորի Կ. Թ. Ափրիկեանին և Թիֆլիսում.
О-во Императ. Кавказскаго Сельск. Хозяйства, Баря-
тинская ул., соб. д.

Փր Ծննդեան Յսի. Հինգշ.	Յունւար	6
Յիշատակ մեռելոց ուրբ.	—	7
Առաջ. բարեկենդան կիր.	—	30
Ս. Սարգիս . շաբ.	Փետրւար	5
Տեառն ընդառաջ սրկուշ.	—	14
Յիշատակ Վարդանանց .	—	17
Բուն բարեկենդան կիր.	—	20
Մուտն ի վիր. Գրիգոր լուսաւորչին, շաբ. Մարտ	26	
Աւետումն՝ Աւագ Հինգշ.	Ապրիլ	7
Ջատիկ .	—	10
Յիշատ. մեռելոց .	—	11
Երեման սուր Խաչի կիր.	Մայիս	8
Համբարձումն հինգշ.	—	19
Հոգեգալուստ կիր.	—	29
Տօն էջմիածնի, .	Յունիս	12
Մեծի Ներսիսի .	—	18
Բարեկ. լուսաւորչի պահոց .	—	19
Ս. Սահակ և Մեսրոպ .	—	30
Բարեկենդան վարդավառի պահոց .	Յուլ.	10
Վարդավառ .	—	17
Յիշատ. մեռելոց .	—	18
Բարեկ. Ածւածն. պահոց .	Օգոստ.	7
Վերափոխումն .	—	14
Յիշատակ մեռելոց .	—	15
Բարեկ. Ս. Խաչի .	Սեպտ.	4
Խաչվերաց .	—	14
Յիշատակ մեռելոց .	—	15
Բարեկ. Վարդայ խաչի .	—	18
Վարդայ ս. Խաչ .	—	25
Գիւտ խաչ կիր. .	Հոկտ.	25

Բարեկ. յիսն. պահոց.	Նոյ.	20
Յիշատ. Թաղէոսի և Բարդուղիմէոսի շար.	Դեկ.	3
» Ա. Յակովբայ պահոց	—	14
Ս. Ստեփաննոս երկշ.	—	26
Պօղոս և Պետրոս երեքշ.	—	27
Բարեկ. ծննդեան պատի.	—	29

**ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ և ՌՈՒՍԱՅ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ
ՏՕՆԵՐԸ, ԵՐԲ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ և ԴԻՒԱՆԱՏՆԵՐԸ
ՓԱԿԻՈՒՄ ԵՆ:**

Յունւան	1. Նոր տարի
»	6, Մկրտութիւն Տեառն
Փետրւար	2, Տեառն ընդառաջ
»	18, 19, Բարեկենդան
Մարտ	25, Աւետումն
Ապրիլ	7, 12, Աւագ և Չատկական տօները
»	23, Անուանակ. կայսրոնի Ալեքսանդրայ Ֆեոդորովնայի
Մայիս	6, Ծն. կայսեր Նիկոլայ Բ.-ի
»	9, Նիկոլայ հրաշագործի նշխարների փո- խադրութիւնը
»	14, Թագադրութիւն կայսեր Նիկոլայ Բ. Ի և կայսրուհու
»	19, Համբարձումն
»	25, Ծն. կայսրոնի Ալեքսանդրայ Ֆեոդո- րովնայի
»	29 և 30, Հոգեգալուստ
Յունիս	29, Պետրոսի և Պօղոսի առաքելոց
Յուլիս	22, Անուանակ. Մայր կայսրոնի Մարիա

	Ֆեոդորովնայի
»	30, Ծն. ժառանգի կայսեր Ալեքսի Նի- կոլայեւիչի
Օգոստոս	6, Այլակերպութիւն Տեառն
»	29, Գլխատումն Յովաննու Մկրտչի
»	30, Փոխադր. նշխարաց Ալեքսանդր Նեսկու
Սեպտեմբեր	8, Ծն. Ս. Աստուածածնի
»	14, Խաչ վերաց
»	26, Նշխումն Յովաննու աւետարանչի
Հոկտեմբեր	5, Անուանակ. ժառանգի կայսեր Ալեքսի Նիկոլայեւիչի
»	21, Գահակալութիւն կայսեր Նիկոլայի Բ.-ի
»	22, Կազանի Ս. Աստուածամօր
Նոյեմբեր	14, Ծն. Մայր քաղունի Մարիա Ֆեո- դորովնայի
»	21, Ընծայումն Ս. Աստուածածնի ի տա- ճարն
Դեկտեմբեր	6, Անուանակ. կայսեր Նիկոլայի Բ.-ի
»	25, 26 և 27, Տօն Ծննդեան Տեառն

**ՊԵՏԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆ
ՆԵՐ ԵՒ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐ ԱՆԴՐՎՈՎԿԱՍՈՒՄ,
ՈՐՈՆՔ ԿԱՊ ՈՒՆԵՆ ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ:**

Հողաշինարարական և երկրագործութեան Մինիս-
տրի Կովկասի Լիազօր Պ. Պ. ԱՐԽԻՊՈՎ.

Թիֆլիսի նահանգի Հողաշինարարական և երկրա-
գործական վարչութ կառավարիչ՝ Գ. Ի. ԶԵԼԵՅՆԻՆ.

Ֆիլօքսերի կօմիտեի նախագահ Պ. Պ. ԱՐԽԻՊՈՎ.

(Тифлисъ уг. Серг. и Лермонт.)

Տնայնագործական կօմիտեի նախագահ՝ Գ. Գ.
ԱՐԹԻՊՈՎ, գործավար—անդամ Ա. Ս. ՓԻՐԱԼՈՎ,

Թիֆլիսի Շերամպահական կայարանի Տեսուչ՝
Վ. Գ. ԻԻԱՆՈՎ:

Ձ ու լ ու ն ա ղ ք Ի (Ելիսաւ. նահ.) անասնա-
բուծական կայարանի կառավարիչ՝ ԶՈՒՆԿՈՎՍԿԻՅ:

ԳԻՒՂԱՏ. ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆՆԵՐ ԱՆԴՐԿՈՎԿԱ-
ՍՈՒՄ:

Թ ֆ Է Ի Ս Ի այգեգործական զարոյց Ա. ԿԱՐԳԻ,
Թիֆլիսում:

Գիւղ առնեստական բաւոյնների դարոց—Թիֆլիսի
Բուսաբանական այգուն կից՝ Թիֆլիսում:

Վ ա Ր Վ ա Ր Ի ն Ե ա ն պտղաբուծական, այ-
գեգործական և զինեգործական զարոց Տուափսէի մօտ:

Վ օ ղ ն է ս է ն ս կ ա յ ա այգեգործական Լկար-
գի զարոց (Վօղնէսէնսկայա կայաւան կուրանեան
վիճակ):

Դ Ե Ր Բ Ե Ն Գ Ի զինեգործական, այգեգոր-
ծական և բանջարաբուծական Լկարգի զարոց, (Դեր-
բենդ, Դաղստանի վիճ.)

Կ ու Ր ա ն Ե ա ն գիւղատնտեսական զարոց՝ Եկա-
տերինօղարում:

Բ ու Ր ա յ Ի Ս Ի Գիւղատնտեսական Լկարգի
զարոց՝ Բուխայիսում:

Դ ու Ր ա յ Ի այգեգործական և բանջարաբու-
ծական զարոց Դուբա քաղաքում:

Ս ա կ ա Ր Ի տնկարանին կից, կայ ամերի-
կական վաղերի մշակութեան համար վարպետներ
պատրաստելու կրթարան. (Կվիրիլ կայարան, Շարօպ.
գ. Բուխ. նահ.)

Օ գ Ղ Ի Ս Ի զարոց—կրթարան, զինեգործա-
կան և այգեգործական կրթական՝ գործական բանւորներ
պատրաստելու. Օղղիսի գիւղ, Դուլէթի գ. Թիֆ. նահ.)

ՅՈՒՑԱԿԱՆ ԵՒ ՓՈՐՁԱԿԱՆ ԿԱՅԱՐԱՆՆԵՐ
ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍՈՒՄ:

Կովկասեան Շերամպահական կայարան (Թիֆ-
լիսում):

Սրա բաժանումունքը (Նիկօլասկի գիւղ. Մու-
ղանում):

Թիֆլիսի բուսաբանական պարտեզը Թիֆլիսում:

Սրա բաժանումունքները:

ա. Բ ա կ ու Ր Ե ա ն զիւղ. Թիֆ. նահ.

բ. Ս օ չ Ի Ի այգեգործական և գիւղատնտ. փորձ-
նական կայարան:

Ս ու Ր ա ու մ Ի այգեգործական և գիւղատնտ.
Փորձնական կայարան Սօխումում:

Պետական «Միսխակօ» կալուածքում Նօվօբո-
սիոկի մօտ:

Պետական «Օղղիսի» կալուածքում Դուլէթի
գաւ. Թիֆ. նահ.

ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԻ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՓՈՐՁԱ— ՅՈՒՑԱԴԱՇՏԵՐԸ:

Զիւանշիւրի պտղատու տնկարանը և մեղուանոցը (Մինգրեկի գիւղ, Զիւանշիւրի գաւ.)

Րօզալիօնօվեան ցուցափորձադաշտը (Րօզալիօնօվեան գիւղ Ելիսաւզապ. նահ.)

Սարաթափի փորձա—ցուցադաշտ (Զէգամ կայար. Ելիսաւեան. նահ.)

Զիւանշիւրի փորձա—ցուցադաշտ (Զիւանշիւրի գիւղ, Սդնախի գաւ. Թիֆ. նահ.)

ԿՈՎԿԱՍՍԻԱՆ ԵՂԱԾ ԳԻՒԳԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ:

1). Կայսերական Կովկ. Գիւղատնտեսական Ընկերութիւն. (Թիֆլիսում) հիմնուած է 1851 թւին.

Սրա բաժանմունքները կան՝ Գանձակում, Քուսթայիսում և Երևանում. հրատարակում է «Кавказское хозяйство» երկշաբաթաթերթը:

2). Հայոց Գիւղատնտեսական և Տնայնագործ Ընկերութիւնը (Թիֆլիսում), հիմնուած է 1907 թւի վերջերին:

Սրա բաժանմունքներն կան՝ Ալէքսանդրապօլում (հիմն. 1910 թ.), Գանձա գիւղում (Ախալք. գաւ. Թ. Ն.), Համամլու գիւղ (Երևան. նահ. Ալէքս. գ. 1907 թ.), Զաքաթալա՝ հիմն. 1910 թ.

ԱՄԵՐԻԿԱԿԱՆ ՎԱՋԵՐԻ ՏՆԿԱՐԱՆՆԵՐ

Ալաբամաի (Թիֆ. նահ. Գոր. գ. Քսանկա կայարանի մօտ:

Կօլէյսուքաի, (Քուլթ. նահ. Շարոպ. գաւ. Կվիրիլ կայարան):

Կոնգօլ (Թիֆ. նահ. Թելաւի գաւ.)

Սակարսկի տնկ. (Կվիրիլի կայար. Շարոպ. գ. Քուլթ. նահ.)

Սարակղզի (Բագլայ նահ. Լէնքարանի մօտ:

ԿՈՎԿԱՍՍԻԱՆ ՅՈՒՑԱԴԱՇՏԵՐ ԵՒ ՓՈՐՑԱԴԱՇՏԵՐ

Բագլայ բամբակի ցուցադաշտ.

Գանձակի բամբակի ցուցադաշտ՝ Գանձակում

Ղարաեաղի՝ Ղարաեաղի երկաթ. կայար. կից

Կօլսանովի՝ Երևանի նահ.

Կոլլիսի (Քուլթ. նահ.). Սամտրեաի մօտ՝ բամբ. փորձադ.

Մուղանի բամբակի ցուցադաշտը

Օզուրգէթի (Քուլթ. նահ.) ծխախոտ. փորձադաշտը:

Երևանի բամբակի փորձադաշտ և ցուցադաշտը և պտղ. ծառերի. տնկարան: Սարգարի այգի

Արդուի (Բաթումի վիճ.) ձիթենու և պտղ. ծառ. տնկարանը

ԹՈՂԱՐՈՒԾԱԿԱՆ

1) Ռուսաստանի Կայս. թոշնարուծական ընկ. բաժանմունքը Թիֆլիսում՝ Тифлисъ, Михайл. ул. № 130
2, Հայ Գրեղատ. Հնկ. թոշնարուծարանը՝ Եանալու կայարան:

3. Կ. Հեջուրեան. և Լ. Տրիբունսկայա թոշնարուծար. Тиф. Мих. ул. № 130

4, Իսարլովա, Тифлисъ, Колонійнск. у. с. д.

5. Մ. Ի. Դրբոզլա, Тиф. Великокн. № 32

6. Վեոցել, Дидубе, заводъ Дитриха

ՄԵՂԻԱՊԱՀՈՒԹԻՆ

1. Կով. մեղուապահական ընկ. Тиф. Муштаидъ.

2. Դիմա. Ադուֆ. մեղուար. արհեստանոց և տնտեսութիւն. Тифлисъ Михаил. № 140

3. Ա. Բարխուդարեան ст. Шагали 3. ж. д.

4. Մխիթարեան Ա. сел. Гданъ Тиф. г.

5. Զուրարեան Ս. ст. Калагеравъ 3. ж. д.

6. Աղաբաբեան, Գ. Караклисъ Эрив. г.

ՊՏՂԱՐՈՒԾԱԿԱՆ

Կով. պտղարուծական ընկ. Тифлисъ, уг. Сергѣевск. и Лермон.

Նախագահ՝ Բոլով, Ա. Խ.

ՊԵՏԱԿԱՆ ԶԻԱՐՈՒԾԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Тифлисъ, Муштаидск. пер. № 5.

ԱՆԴՐԿՈՎԿ. ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ ԿՕՄԻՏԵՏ

Тифлисъ, Московск. ул № 3.

Գրեղացիական հողային Բանկի Անդրկովկ. բաժանմունք՝ Тифлисъ, Лорисъ-Мелик. № 11

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԻ ՀՈՂԱՅԻՆ ԱԶՆՈՒԱԿԱՆ ԲԱՆԿ.

Тифлисъ, уг. Солома. и Петра-Великаго

ԶՐԱԲԱՇԽԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԱՏԵԱՆ

Тифлисъ Головинск № 24.

ԳԱՂԹԱԿԱՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Тифлисъ. Коджорская № 13.

Կովկասի Երկր. Միասորի լիազօրի վարչութիւն

Тифлисъ, уг. Серг. и Лермонт.

ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՏԵԿԱՐԱՆՆԵՐ

1. Աւարգանեանի պտղատու ծառեր՝ (Թիֆ. նահ. Սկրա կայար.)

2. Աֆրիկեան Կ. պտղ. ծառերի, (Գօրի)

3. Փրիդոնով պտղատու ծառերի (Ի Թիֆ. նահ. Գօր. Գ.)

4. Խետագուրի—պտղատու ծառերի (Նիկողի կայ. Գօր. Գ.)

5. Անանովի՝ Ամերիկական պատւաստած զգրի Աջամէթ կայար. Ռիօն կայար. Գութ. նահ.

ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

Նոյս տեսաւ և ծախուում են

1) Պողոտու ծառերի թշնամիները և նրանց դէմ կուելու սիջոցները: Գինն է՝ կազմած՝ 45 կոպէկ, անկազմ՝ 35 կոպէկ:

2) Ա. Աթանասեան. «Հողի պարարտացումը» պարարտացման ազդեցութիւնը պարզող նկարներով: Գինն է 15 կոպէկ:

3) «Ուղեցոյց գիւղացի կօօպերատորին»: Գինն է 25 կոպէկ:

4) Կ. Րէօմէր: «Ձեռնարկ գիւղատնտեսական թրոշնապտնութեան», բազմաթիւ նկարներով: Գինն է 25 կ.

5) Ս. Բաշինջաղեան «Խաղողի հիւանդութիւն և նրա բժշկութիւնը». 3 նկարներով գինն է 5 կոպ.

6) Վ. Դ. Կօտելնիկով. «Խոտաբուծութիւն» 10 պատկերներով, գինն է 20 կոպէկ:

7) Ձեռնարկ «Գործնական բանջարաբաժնութեան» ըստ (Րադօշնի և Շրէդերի) կազմեց Ն. Սիմէօնեանց. պատկերազարդած է 61 նկարներով գինն է 60 կ.

8) Ա. Աթանասեան. «Բամբակը և նրա մշակութիւնը». Գործնական ձեռնարկ բամբակագործութեան 20 նկարներով, գինն է 40 կ.

9) Գէորգ Մուրադեան. «Անջուր Հողերի ոռոգում». պրակ. ա. գինն է 10 կ.

Այս բոլոր գրքերը կարելի է ստանալ «Գիւղատնտես»-ի խմբագրութիւնից, վերադիր վճարով: Հասցէն՝ Тифлиς, Редакция журн. «Гюхатнесте». Նոյնպէս և Թիֆլիսում ԿենՏՐՈՆԱԿԱՆ, ԳՈՒՏԵՄԲԵՐԴ, ՓԱՐՈՍ, իսկ Բազում, «Сотрудник» Գրավաճառանոցներում:

ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ Ա.

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ.

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՍԵՐՄԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ

Դաշտային տնտեսութիւնը լինում է մի քանի տեսակ. նրա նպատակն է մշակել այն բոյսերը, որոնք աւելի շահուէտ են մշակողին: Եթէ մի շրջան հացաբոյսից է շատ շահուէտ, այնտեղ էլ մեծ մասամբ այդ բոյսերն են մշակում, մի ուրիշ տեղ աւելի շահուէտ է լինում անասնապահութիւնը, հետեւեալ այդ շրջանում պէտք է նուազ զարգնել կաթնարդիւնաբերութեան վրայ, երրորդ տեղ ձեռնառու է լինում գործարանների համար հում ապրանք պատրաստել, ինչպէս օրինակ՝ վուշ, կանեփ, բամբակ, մետաքս և այլն, մի այլ տեղ յարմար է լինում հում ապրանքներից արդիւնագործական նիւթեր և մթերքներ պատրաստելը, օրինակ՝ շաքար, գինի, օղի, իւղ, մահուդ, չիթ և այլն, ուրեմն այդ տեղում, բնականաբար, զարգանում է արդիւնագործական կամ տեխնիքական տնտեսութիւնը և այլն և այլն:

Դաշտային տնտեսութիւնը առաջ է տարւում զանազան ձևերով.

1. Արօտամարգեր. այսպիսի տեղերի հողը գրեթէ չէ մշակում, խոտը ըստ մեծի մասին լինում է ինքնաբոյս, ու ամբողջ տափաստանը պահում են միայն անասուններ արածացնելու համար:

2. Անտառային հողեր կոչուած են այն դաշտերը կամ արտատեղերը, որոնք, անտառների մի բոլոր մասը, այրելուց և մաքրելուց յետոյ յատկացնուած են ցանքսի համար. այսպիսի տեղերում հացաբոյսերը շարունակաբար այնքան են ցանում, մինչև հողը ուժաւորուած է լինում. այնուհետև նրան թողնում են և դրանց վրայ նորից դարձեալ վայրի ծառեր են սկսում բուսնել, իսկ սրանց տէրերը անտառի մի ուրիշ տեղում նորից սկսում են մաքրել ու վարել:

3. Խոպուսն հող ասուած է այն հողը, որի վրայ երկրագործը մի քանի տարի անընդհատ հացաբոյս ցանելուց յետոյ, երբ տեսնում է որ հողը ուժից ընկաւ թողում է նրան երկար ժամանակ անմշակ, և նա, ծածկելով ինքնաբոյս խոտով, հարստանում և նորոյժ է ստանում:

4. Հացաբոյսերին յատկացրած արտերը սովորաբար լինում են՝ ա, հանգստացող ցել այն է՝ մի արտ ցանում է որևէ հացաբոյս, իսկ միւս արտը մնում է որպէս ցիւ հանգստանալու, որպէս զի ապագայում այն տեղ դարձեալ հացահատիկ ցանել և բ, բարեխաւացրած արտ. սա վերը—յի շուածից տարբերում է նրանով, որ հացահատիկ ցանելուց յետոյ հետեւեալ տարին այնտեղ ցանում են երեքնուկ, առւոյտ, արմատապտուղներ (կարտօֆէլ, ճակնդեղ և այլն), սակայն այսպիսի արտերի վրայ ցանքի մեծ մասը լինում են հացաբոյսեր:

5. Պտղափոխութեան եղանակի մշակութիւնով՝ ա, ամբողջ դաշտը վարում և ցանում է. բ, ցել չէ թողնում, գ, արտի վրայ պարբերաբար ցանում են հացաբոյսեր, ապա նրան փոխարինում է խոտեղէն, իսկ սրանցը—արմտիք՝ ճակնդեղ, կարտօֆէլ և այլն:

6. Երկրագործութեան ազատ եղանակ ասում է մշակութեան այն ձևը ա, երբ տեղի չի ունենում սերմնափոխութիւն, այլ մի և նոյն տեղում շարունակ ցանում է այն բոյսը, որին սիրել է այդ հողը, ջուրը, կլիման

և որը ձեռնտու է շուկայի համար, և բ, այսպիսի արտի արդիւնաբերական ոյժը պահպանելու համար պէտք է նրան պարարտացնել գոմաղբով կամ թէ արհեստական—քիմիական պարարտանիւթերով. այդ դէպքում մեծ մասամբ այն ընտանի անասունն է պահում, որը երկրագործութեան աշխատութիւնների ժամանակ պէտք է լինում մշակողին:

Նոյն արտի վրայ եթէ տարէց տարի թէ և տարբեր, բայց միմեանց օգնող բոյսեր են ցանում, այս եղանակին ասում են պտղափոխութեան կամ սերմնափոխութեան եղանակ:

Տնտեսութեան մէջ յաջող պտղափոխութիւնը այն է համարւում, երբ ստացւում է աւելի մեծ արդիւնք, առանց վնասելու հացի արդիւնաբերական ոյժին:

Երկրագործական աշխատանքները կարգաւորելու և երկրագործական աւելորդ մեքենաներ ու գործիքներ չըպահելու համար պէտք է սերմնափոխութիւնը այնպէս դասաւորել, որ ցանքսը հասնի զանազան ժամանակներում և պահանջի որոշ ժամանակի էլ աշխատութիւն. դրա համար պէտք է հետեւեալ պայմանները ի նկատի ունենալ:

1, Ցանքսի հասնելու եւ ժողովելու ժամանակը. այս կարևոր է հէնց նրանով, որ հունձը ժողովելուց յետոյ բաւական ժամանակ լինի նոյն արտում յաջորդ բոյսը ցանելու համար նախապատրաստելու:

2, Պարասացման կարգաւորութիւնը: Նախ գոմաղբով պարարտացնելով ցանում են աշնանը հացաբոյսեր, զին ունեցող գարնացանքսեր (կարտօֆէլ, կա՛նփ, ծխախոտ և այլն) և աշնացան իւղատու բոյսեր: Իրանից յետոյ նոյն տեղը պարարտացնելով յաջորդ տարին ցանում են գարի, կուլահատ, պատիճաւոր հունգարու բոյսերը (ոլոռն), լոբի, բակլայ, սիսեռ, և այլն) երրորդ կարգի՝ յաջող են

առաջ գալիս վարսակը, ոսպը, կորեկը, բողկը, շաղ-
գամը և այլն: Իսկ առևոյտը, կորնգանը և երեքնուկը
նայելով հողի յատկութեանը, ցանուում են երկրորդ կամ
երրորդ հերթին, միայն հողը գոմաղբով լաւ պատ-
ըաստելուց յետոյ:

3, Հողի դրութիւնը, որը պահանջում է մի բոյս
եւ իրանից յետոյ ել թողնում է հողը նոյն դրութեանը
օրինակ կարտօֆէլը պահանջում է միշտ փուխը հող,
նրան հանելուց յետոյ հողը մնում է դարձեալ փուխը:

4, Յել ունենալու անհրաժեշտութիւնը ցուրտ
երկիրներում կայանում է նրանում, որ արտը ապա-
գայ ցանքսի համար կարողանայ լաւ պատ-
ըաստել, ուժեղանալ. իսկ տաք երկրում ցելը նրա-
նով է լաւ, որ հողի ստորին շերտերում բաւականա-
չափ խոնաւութիւն պահելով, ապագայ ցանքսին
պաշտպանում է երաշտից:

Բ.

ԽՈՏԱԲՈՒԾՈՒԹԻՒՆ

ԽՈՏԱԴԱՇՏԵՐ ԵՒ ՄԱՐԳԱԳԵՏԻՆՆԵՐ

Լեռնային և դաշտային տեղերում մեծ ու փոքր
տնտեսութեան աշողութեան գլխաւոր պայմաններից
մէկն էլ պէտք է համարել խոտ ցանելը: Ցանելիք խո-
տերից առանձին նշանակութիւն պէտք է տալ լոբիա—
ծաղիկ խոտերին, այն է՝ առևոյտը (եօնջա), կորնգանը
երեքնուկը, վիկը (ոլոսն) և սրանց նմանները:

Այս լոբիածաղիկ խոտերի առաւելութիւնը նրա-
նումն է, որ սրանք օդից ձգում են դէպի իրենց բա-
ւականաչափ բորակ (ազօտ) և հէնց իրենք էլ սնւում
են նրանով. այս բոյսերը հողում եղած սակաւ ազօտից
գրեթէ չեն օգտւում, ուրեմն և չեն կարող իրենց
բոնած հողին ուժասպառ անել և խելլ այն, ինչ որ
թանգ է ուրիշ բոյսերի համար. ընդհակառակը, լոբիա-
ծաղիկ բոյսերը հարստացնում են հողը ազօտով,
որովհետև օդից ընդունած ազօտը նախ մտնում է
բոյսի մէջ և յետոյ մնում է նրա արմատների մէջ՝
երբ խոտը հնձում ժողովում են. արմատը փթելով,
ազօտը անցնում է հողի մէջ ու նրան պարարտացնում
է: Բացի այս, լոբիածաղիկ բոյսերի շնորհիւ, հողը
փուխրանում է ու այդպիսի խոտատեղերում ցանած
հացաբոյսի բերքը միշտ յաջող և առատ է լինում:

Հունդաւոր խոտերը ինչպէս են՝ սլիխոտը, ադ-
ւէսապոչը, ոգնուկը, դաշտախոտը, չիմխոտը, կոր-
թումը և այլն, օդից չեն կարող ընդունել քիմիական
պարարտանիւթ և լոբիածաղիկ բոյսերի նման չեն կա-

սային ցրտերին կարմիր երեքնուկից աւելի է դիմանում, ուշ հնձելիս չէ կոշտանում, հեշտ չորանում ու տերեւ կոթերը պինդ լինելով կարմրի տերեւերի նման շուտ

Նկ. № 2 ՉԻԵԴԱԿԱՆ ԵՐԵՔՆՈՒԿ.

չեն թափւում, աճում է ամեն տեսակ հողերում. երբ լաւ արմատակալի, երաշտի դէպքում կարմիր երեքնուկից աւելի դիմացկոտ կլինի:

Սրա միակ պակասութիւնը այն է, որ եթէ ցանաւած լինի, կը պարկէ (հէրանց կերթայ), դրա համար աւելի լաւ կը լինի, եթէ ցանւի կարմիր երեքնուկի կամ թէ բարձրահասակ սիզխոտի և կամ աղւէսապոչի հետ:

Չուտ սրանից մի դեսեստինի վրայ պէտք է ցանել 25—40 ֆունտ. իսկ ուրիշ խոտերի հետ ցանելիս,

խառնուրդը շինելու համար երեքնուկ վերցնել 15—25 ֆ., Շւէդական երեքնուկ՝ 5—8 ֆ. և այդքան էլ ուրիշ հունդաւոր խոտասերմերից միասին վերցրած:

Մի դեսեստինի ցտացւում է 200—350 պուդ շատ լաւ չոր խոտ:

Կարմիր երեքնուկի սերմ մի դեսեստինից կարելի է ստանալ 13—18 փ. իսկ Շւէդականից՝ 20—25 փութ:

Գ) ՍՊԻՏԱԿ ԵՐԵՔՆՈՒԿ, (Бѣлый клеверъ, Trifolium repens)

Սրա ցողունները պարկած են հողի վրայ Նկ. № 3. Նա ամեն տեղ ինքնաբոյս է, աճում է ճանապարհների մօտ, արտերի կողքերին և սրանց նման տեղերում:

Սրա խառնուրդը ուրիշ խոտերի հետ նրանով լաւ է, որ բարձրադիր խոտերը հնձելուց յետոյ, նրանց տակը մնում է շատ առատ արօտախոտ:

Սպիտակ երեքնուկի տուաւելութիւնը կարմիրց նրանով է բարձր, որ սա լաւ է աճում ինչպէս խոնաւ ու ցուրտ, նոյնպէս էլ չոր ու թեթեւ, մինչև անգամ աւազախառն հողերում: Շատ թացութիւնից ու շարունակ երաշտից էլ երկիւղ չունի:

Սրա բոյսը ցածրադիր լինելով, հնձելու անպէտք ու անձեռնտու է. հազիւ մի դեսեստինից ստացւի 100—150 փութ չոր խոտ:

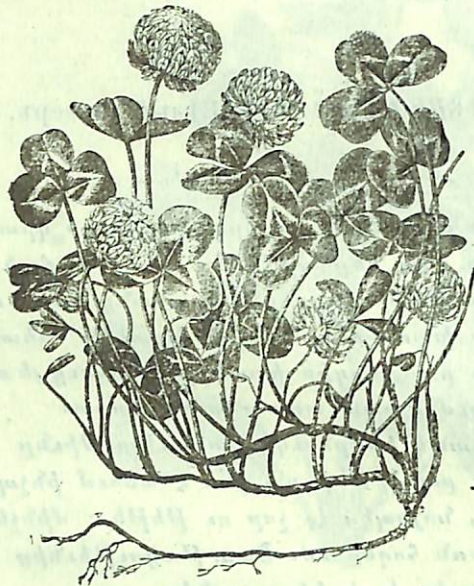
Իրա այդ պակասութիւնը ծածկւում է նրանով, որ նա կարմիր երեքնուկից աւելի երկարակեաց է. անասունը տրորելուց յետոյ շուտով ուղղւում է պնդացած հողից չէ վնասւում և արօտի համար շատ պէտք ըսկան է:

Մի դեսեստինի վրայ զուտ սպիտակ երեքնուկ պէտք է ցանել 25—40 ֆնտ. որից կարելի կլինի սերմ

տառնալ 3—4 փուլ:

Անասունների փորը փքուռ է շատ աւելի կարմիր երեքնուկից, Շւեդական երեքնուկից—քիչ պակաս, իսկ սպիտակ երեքնուկից շատ աննշան կուռչի:

Ձիերին պէտք է կերակրել Շւեդական թարմ երեքնուկով, մանաւանդ, երբ նա ծաղկած է լինում. դրանից անասունի բերանի մէջ դարաղի նման ցաւ կառաջանայ: Այս երեքնուկի չորացած խոտը դառ-

Նկ. № 3. ՍՊԻՏԱԿ ԵՐԵՔՆՈՒԿ:

նաւուն համ ունի, բայց անասունները շուտով վարժուում են այդ դառնութեանը. որպէսզի անասունը ախորժակով ուտի կերը, պէտք է այն խոտին խառնել զարնավարի յարդ՝ թրջած աղաջրում ու խառնած ալիւրով կամ ցորնաթեփով

Երեքնուկը ինչ տեսակ հացահատիկների հետ էլ որ ցանել, կարող է լաւ զարգանալ ու աճել, մանաւանդ եթէ հողը խոր և լաւ մշակած լինի. կարմիր և շէ-

դական երեքնուկների համար հողը պէտք է վարած լինի 4 վերջօկ խորութիւնից ոչ պակաս, իսկ սպիտակ երեքնուկը դրանից պակաս խորութեամբ մշակած հողումն էլ լաւ է աճում:

Եթէ երեքնուկը ցանելու է զարնավարի հետ, դրա համար պէտք է արտը աշնանից լաւ ու խոր հերկել. հացահատիկը զարնանը որքան կարելի է վաղ ցանել, որովհետեւ երեքնուկը միայն վաղացան հացահատիկի հետ կարելի է ցանել, օրինակ՝ վարսակի, գարու և կամ զարնանացան ցորենի հետ: Անձրեւաշատ տեղերում եթէ գարնանը երեքնուկը ուշ էլ ցանել, կարող է յաջող լինել, մանաւանդ ուշացան զարու հետ: Երեքնուկի սերմը պէտք է հողի մէջ շատ խոր թաղել:

Երեքնուկի և նրա պաշտպան խոտերի սերմերը պէտք է ցանել մի և նոյն օրում:

Եթէ երեքնուկը աշնանը շատ փարթամ աճած լինի, պէտք է կովերը ու եզները քշել նրա վրայ, որ արածեն ու տրորեն, միայն ձեռաց չթողել վերը յիշած կարևոր զգուշութիւնը. կարելի է ձի էլ թողել արածելու, բայց ոչ երբէք ոչխար թողել նշա արտում, որովհետեւ ոչխարի թոյլ ոտները չպիտի կարողանան լաւ տրորել, բոյսը շուտով կծածկւի խիտ ու փարթամ տերևներով, որոնք ձմեռայ ցրտից կարող են ցրտահար լինել և փչանալ: Արտը պէտք է տրորել տալ երբ նրա երեսը ցրտից քիչ սառի: Լաւ կլինի նոյնպէս արտը անասունների տրորելուց յետոյ, հէնց որ սառչի, ցաքանել, որպէս զի կոճոճքը կամ եղած խոզանը մաքրւի:

Իսկ եթէ երեքնուկը աշն. ն/ց թոյլ աճած լինի ու անասունը արածած չլինի, այն ժամանակ զարնանը, երբ հողը քիչ ցամաքի, պէտք է նրան ցաքանել. եթէ ցաքանելիս երեքնուկի մի մասը արձատահան լինի, ֆլաս չունի:

Կարելի է երեքնուկը ցանել նաև առանձին, առանց պաշտպան խոտերի միայն այս դեպքում նրան ցանելու է փոքր տարածութեան վրայ՝ սերմերի համար, և ցանելու է շարքացանով, որ հեշտ լինի մինչև նրա զարգանալը մի քանի անգամ քաղհանել:

Տեղ տեղ հնձած երեքնուկը այսպէս էլ են չորացնում. խոտաթմբերը թողնում են երկու օր իւր տեղումը, յետոյ շուռ են տալիս, մի օրից յետոյ նրանց ժողովում ու փոքրիկ բայց բարձրաւուն, դէպքը են կազմում. երբ կիսաչոր երեքնուկը տաքանում է, դէպքերը ցրում են ու զգուշութիւնով շուռ տալով՝ չորացնում: Տաքացած տերեւները աւելի շուտ են չորանում:

Եղանակը եթէ անձրևային է լինում, պէտք է զգոյշ մնալ որ չայրւի—չփթի. այս եղանակով երեքնուկի չորացնելը աւելի աշխատանք է ուզում ու չորացած խոտի զոյնն էլ գորշանում—թուխանում է:

Դ) ԱՌԻՈՅՏ՝, ԵՕՆՉԱՅ, (Людерея. Medicago sativa).

Երեքտերևանի խոտաբոյսերից ամենաաչքի ընկնողը և աւելի տաք երկրներում ամենից շատ տարածւածը Եօնչան է (առույտը). Նկ. № 4. սրա տեսակները շատ են դրանցից ամենագլխաւորներն են 1) սովորական կամ Ֆրանսիական Եօնչայ (Medicago sativa), 2) Մանգադանե կամ օվկական (M. falcata L.), 3) Աւագային կամ միջակ Եօնչայ (M. media Pers.), 4) Դալլուկային Եօնչայ (M. lupulina և վերջապէս 5) Զինական կամ միւսիւ (Miu-siu):

Սովորական կամ Ֆրանսիական Եօնչի ծաղիկները մանուշակագոյն են և շուտ հեշտ է տարբերել ուրիշ տեսակներից: Եօնչի տեղեր կազմած է երեք փոքրիկ տերեւիկներից, որոնք երկարուկ են, հակառակ ձևով վերջաւորութիւններով ու ատամնաձև կտրատած—միա-

նում են մի ընդհանուր կոթի վրայ, կաղմելով մի ամբողջ տերև: Եօնչն ունի ուղիղ, ցած գնացող երկար արմատներ և դրա համար էլ շատ լաւ դիմանում է չորութեանը, երբ արդէն նա արմատակալած է:

ԵՆՉՆ, իբրև լաւ խոտ տուող, նոյն դերն է կատարում տաք և չորային տեղերում, ինչ դեր որ կատարում է կօւմիւր ետեմուկը ցուրտ և խոնաւ տեղերում: Եօնչն շատ տարածւած է Վենգրայում, Իտա-

Նկ. № 4. Ա Ռ Ի Ո Յ Տ (ԵՕՆՉԱ)

իայում, Եպոնիայում, Ֆրանսիայում, հարաւային Ռուսաստանում և վերջապէս մեղնում՝ Կովկասում:

Եօնչի ամենալաւ սերմը ստացւում է հարաւային Ֆրանսիայից: Այդ սերմերը աչքի են ընկնում իրանց

տառուգութեամբ, հաւասար գոյնով և մաքրութեամբ:

Եօնջի մէջ պարունակած բօրակային մասերը մէկ և կէս անգամ շատ են, քան այդ տեսնում ենք հասկաւոր խոտերի մէջ: Որքան տերեւները խնայողաբար պահպանենք, այնքան խոտը սննդատու կլինի, որովհետեւ տերեւների մէջ պարունակող սպիտակուցը աւելի շատ է, քան ծղնոտի-ճղներինը: Բանը նրանումն է, որ եօնջէն հասնելիս, բօրակային և սպիտակուցային նիւթերը տերեւներից աւելի շուտով են պակսում քան ճղների ցողունից:

Սերմը մանր է, ուստի աճեցողութեան սկզբնական շրջանում պահանջում է լաւ հասած ու մշակած հող:

Առաջին տարում նա չափազանց պահանջկոտ է հողի վերնաշերտի վերաբերեալ, իսկ յետագայ տարիներում այնքան ազդեցութիւն չունի վերնաշերտը, որքան ներքնաշերտի հաստութիւնը և դրութիւնը, որովհետեւ նրանք, ինչպէս արդէն գիտենք, խոր արմատներ են գցում և յետագայ տարիները ներքնաշերտից են հաւաքում բոլոր պահանջող սնունդը:

Եօնջէն հողից ստանում է բօրակ, ֆօսֆօր, կալիւ և մեծ քանակութեամբ կիր: Օդից ժողովում է նա ազատ բօրակը, այնպէս որ, եթէ հողի մէջը բօրակ որքան էլ քիչ լինի, նրա համար դա առանձին նըշանակութիւն չունի. նա զուրկ չի մնայ բօրակից: Եօնջէն աւելի լաւ կգայ չոր հողում, քան թաց: Յրտի չի դիմանալ, աշնան աննշան ցրտերն անգամ նրա վրայ ազդում են: Գարնանը, երբ ձիւնը վերջանում է, այդ ժամանակ նա աւելի զգայուն է և շուտ ցրտահար է լինում: Եօնջէն ինքնուրոյն, առանց պաշտպան ուրիշ բոյսի, շատ հազիւ են ցանում. ընդհակառակը, միշտ պիտի ցանել մի ուրիշ բոյսի հետ. վերջինս պաշտպանում է նրան արևի կիզիչ ճառագայթներից: Եօնջէն շատ ուշ է ծլում. ծլելուց յետոյ էլ շատ դանդաղ է

մեծանում. պաշտպան բոյսը պիտի ունենայ ընդունակութիւն, որ հողը ծածկինրան իր տերեւներով, որպէսզի տակը գոնւած եօնջի համար խոնաւութիւնը պակաս չլինի. բացի դրանից, աւելորդ կողմնակի խոտեր չեն բուսնի և չեն խեղտի եօնջին. սակայն պաշտպան բոյսը երբեք չպիտի այնքան սոււէր անի, որ տակի եօնջէն լոյսից ու արևից զրկւի:

Միևնոյն ժամանակ պաշտպան բոյսը ինքը չը պէտք է շատ ճուճեղ զարգանայ և երկար մնայ դաշտում, որպէսզի եօնջին չխեղտի, մանաւանդ երբ պաշտպան բոյսը քնում է՝ պարկում է դաշտի վրայ: Ահա թէ ինչու ամենալաւ պաշտպանը համարւում է գարին, որ շուտ հասնում է և շուտ քաղւում և այնքան էլ խիտ չի ցանւում, մանաւանդ աշնան գարիները:

Բ) ԿՈՐՆՖԱՆ (Эспарцетъ, Onobrychis sativa)

Յուրտ տեղերում յաջող է գնում երեքնուկի մշակութիւնը, իսկ աւելի տաք երկիրնում յօրհածողիկ բոյսերից ամենայաջողներից մէկն էլ կորնգանն է. Նկ. № 5: Այս խոտը այժմ շատ է ցանւում թէ Ռուսաստանի հարավային և թէ Անդրկովկասում, Ախալքալաքի և այլ գաւառներում ու նահանգներում:

Կորնգանը հարաւային չորաւուն տեղերում նոյն դերն է կատարում, ինչ որ երեքնուկը հիւսիսային խոնաւ տեղերում: Սա ինքնաբոյս էլ է լինում ու զանազան անուններով է կոչւում ժողովուրդի մէջ: Սրա արմատները հաստ ու երկայն են, մինչև 3—5 արշին,

դրա համար էլ կարողանում է դիմանալ երաշտի ու խուսափում է խոնաւ տեղերից. սիրում է կրակաւային կամ մեքեիեան հող, լաւ է աճում նաեւ ամեն տեսակ հողերում, եթէ միայն հողի ներքի շերտերը փափուկ լինեն ու ջուրը կանգ չառնի այն տեղը: Կորնգանը արշինից աւելի է ցարձրանում. դեսեստինից ստացւում է 100—300 փութ պատւական չոր խոտ: Կանաչ կորնգանն էլ նոյնպէս լաւ կեր է և անասունների փոքր երեքնուկի նման չէ ուռեցնում: Սա ստորերկրեայ շերտերից

Եղ. № 5. ԿՈՐԵՔԱՆ.

մնւելով, երեքսուկի նման հողի վերին շերտը հարըստացնում է հողը: Խորշերից իւր երկայն արմատներով ծծած հիւթերով: Մի անգամ ցանած կորնգանը, եթէ հողը լաւ լինի, կարող է դիմանալ 10, 15, մինչև անգամ 20 տարի, սևահողերում լաւ հունձ է տալիս 4—6 տարի շարունակ:

Ցանկութեց յետոյ, երբորդ տարին, միայն նու

Հատարելապէս զարգանում է և տալիս է առատ հունձ:
Ինչպէս վերը յիշեցինք, կորնգանը թէ եղաշտի և
թէ ցրտի լաւ է դիմանում, դրա արտը մի առանձին
մշակութեան էլ պէտք չունի:

Ինչպէս արօտաբոյս, կորնգանը յարմար է, որովհետեւ անասունը արածելուց յետոյ բոյսը շատ ուշ է աճում, մանաւանդ երբ ոչխարը արածի. սա կրծում է նրա բոլոր ցողունը՝ մինչև արմատաբերանը. աւելի լաւ է մեծատաւար արածացնել, սրանք այնքան ցածրից չեն կրծում ցողունը, անասունի բերանից աղատ մնացած աչքերից շուտով նոր ընձիւղներ են դուրս գալիս:

Կորնգանը ցանում են կամ որևէ հացահատիկի հետ խառն, կամ թէ անխառն, եթէ համոզւած լինեն թէ աշնանը կարող է ծլել և բաւական բարձրանալ, կարելի է աշնացանքի հետ ցանել, իսկ օթէ երկիրը լինի աշնան երաշտութեան կամ ձմեռւայ անձրևն լինելուց, լաւ է ցանել զարնանը՝ զարնացանքի հետ. նրան զարնանը, աշնավարի ցանքում, չէ կարելի ցանել, որովհետև սերմը խոշոր լինելով, հարկ կ'լինի նրան մինչև $\frac{3}{4}$ վերջօղ խոր թաղել:

Նայելով հողի յատկութեանը, դեսնատինի վրայ կարելի է ցանել 6—10 փութ սերմ: Եթէ սերմը լաւ է և հողը յարմար, կարելի է քիչ սերմ ցանել. իսկ եթէ հողը իր յատկութեամբ յուսալի չէ, պէտք կ'լինի 10 փութից էլ աւելի ցանել:

Հացահատիկի, իբրև պաշտպանի, հետ կորնգանը
կարելի է այսպէս ցանել. աշնանը հողը հերկել խոր,
մինչև 5 վերջօղ ու չցաքանած թողնել ձմեռայ
ձիւնի տակ. վաղ գարնանը այդ չցաքանած ցելում
ցանել վարսակ, ցորեն կամ գարի. սրանցից վերցնե-
լու է սովորական չափի $1/4$ մասը, ցանելուց յետոյ ցա-
քանել ու իսկոյն ցանել կորնգանը ու նորից տափա-
նել. Կարելի է կորնգանը ցանել նաև ամառը, յուլիս և

վերջերին կամ օգոստոսի սկզբներին, առանց խառնուրդի: Այս տեսակ, առանց պաշտպան խառնուրդի, ցանքսը աւելի ձեռնտու է չորային տեղերում, որովհետև պաշտպան համարուող բոյսերը կցամաքացնեն հողը, ու կզրկեն կորնգանին նրան կարևոր խոնաւութիւնից: Ամառայ ցանած կորնգանը կարելի կլինի յաջորդ գարնանը հնձել: Պաշտպան բոյսը հնձելուց ու ժողովելուց յետոյ, նաև ամեն գարնանը, լաւ կլինի կորնգանի արտի վրայ չաղ տալ գաճ, դեսեատինին 10 փութ բաւական է:

Կորնգանը պէտք է հնձել, երբ նա լաւ ծաղկած է, միայն չթողնել որ սերմակալի. սրան չորացնելը դժւար չէ. որովհետև բոյսը շատ ջրալի չէ, բացի այդ, նա ցանում է առհասարակ աւելի չորային տեղերում:

Չորացնելիս պէտք է զգոյշ լինել, որ տերևները չթափւեն. երբ հնձւած կորգանը արտումը մնայ առաւօտից մինչև երեկոյ ու մի փոքր թոռումի, միւս օրը պէտք է ժողովել ու փոքրիկ, բայց աւելի բարձրաւուն դէզեր կազմել, սրանք շուտով կչորանան, որից յետոյ կարելի կլինի մեծ դէզեր դարսել:

Սերմացուի համար հնձելու է 5—6 տարւայ ցանած կորնգանը: Սրա սերմերն էլ երեքնուկի նման միաժամանակ չեն հասնում. դրա համար էլ դժւար է լինում նրան ժողովելը. փոքր կալւածքներում պէտք է սրա սերմացուն ձեռքով, մէկ—մէկ ժողովել, այն է՝ հասած գլխերը բսակի մէջ թափահարել և դատարկել ու այսպէս շարունակ, 2—3 օրը միանգամ հասածները ժողովել. իսկ մեծ կալւածքներում մանգաղով հնձել, զգուշութիւնով ժողովել, կալումը ծեծել ու սերմը լաւ չորացնելլցնել քսակներում ու պահել չոր տեղում:

Սրա սերմերը շուտ են տաքանում, դրա համար էլ պէտք է բարակ շերտերով քսակներում լցնել:

Մի դեսեատինից կարելի է 60 փութ սերմ ստանալ:

Ջրել: Յաջող դէպքում դեսեատինը տալիս է 200 փութ թից աւել չոր խոտ. նկ № 12:

Նկ. № 12 ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ԴԱՋՏԱՒՈՏ

ՄԻ ԴԵՍԵԱՏԻՆ ՀՈՂԻ ՎՐԱՅ ԽՈՏԱՍԵՐՄ ՅԱՆԵԼՈՒ ԲԱՆԱԿ

Կարմիր երեքնակը՝ 60 ֆունտ. Սպիտակը՝ 37 ֆ., շեղականը՝ 37 ֆ. աւելոյտը՝ 2 փութ. կորնգանը՝ 12¹/₂ փ. անգլիական բայգրասը՝ 3¹/₂ փ. իտալականը՝ 3 փ., ֆրանսիական բայգրասը՝ 5¹/₄ փ., Ունուկը՝ 2¹/₂ փ., սիգխոտը՝ 1¹/₂ փ., աղուէսապոչը՝ 1³/₄ փ., դաշտախոտը՝ 1¹/₂ փ., կորթումը՝ 4 փ., վիկը՝ 8¹/₂ փ., մանանեխը՝ 1¹/₂ փ.:

Այս քանակը կարելի է շատացնել կամ քչացնել, նայելով հողի և կլիմայի յարմարութիւններին:

ԽԱՌՆ ՍԵՐՄԵՐԻ ՔԱՆԱԿԸ

Խառն խոտեր ստանալու համար սովորաբար վերցնում են լոբիածաղիկ և հունդաւոր խոտերի սերմեր միասին. եթէ սրանցից միայն մէկն ու մէկը ցանուի, խոտի հունձը սակաւ կլինի. բացի այդ, եթէ լոբիածաղիկ խոտի հետ հունդաւոր խոտ ցանուի, հողը այդ դէպքում շուտով ուժասպառ չի լինի, որովհետեւ լոբիածաղիկ բոյսերը ազատով նրան կը պարարտացնեն:

Խոտերի խառնուրդ սերմերի ցանելը աւելի ձեռննշու և յուսալի է. եթէ անահնունելի որևէ պատահալից (ցրտից, երաշտից, խոնաւութիւնից և այլն) խոտի մի տեսակը վնասուի, միւս տեսակը կարող է այդ փորձանքներից զերծ մնալ—դիմանալ ու վնասուածի տեղը բռնելով աւելի լաւ զարգանալ ու ժամանակին լաւ հունձ տալ:

Ստորև դրած խառնուրդ խոտերի սերմերի քանակը կալուածատէրը, նայելով իր հողին, կարող է ըստ իւր բարեհայեցողութեանը շատացնել կամ քչացնել:

Երեքնուկի խառնուրդը 2-3 տարի ժամանակուայ արտի համար:

1. Կաւախառն նոր պատրաստուած արտերում՝ 45 ֆնտ. կարմիր երեքնուկ, 10 ֆ. շէդակաւ երեքնուկ, 15 ֆնտ. իտալական բայգրաս:

2. Խոնաւոտ, ծանր, կաւային և կաւախառն հողերում ցանելու է 11 ֆ. կարմիր երեքնուկ, 28 ֆ. շէդակաւ, 10 ֆ. սիզ խոտ և 22 ֆ. անգլ. բայգրաս:

3. Զորաւուն ու մամռոտ հողերում՝ 26 ֆ. կար-

միր երեքնուկ, 17 ֆ. շէդակաւ, 6 ֆ. սիզխոտ, 7 ֆ. իտալ. և 22 ֆ. անգլ. բայգրաս:

ՄԻ ԴԵՍԻԱՏԻՆԻՅ ԽՈՏԱՍԵՐՄ ՍՏԱՆԱԼՈՒ ՔԱՆԱԿԸ.

Ոչ սևահող արտից կարմիր երեքնուկի սերմ կըստացուի 13 փութ, սիզ խոտի՝ 14 փ. և վիկի 65 փութ: Սևահող արտից—կարմիր երեքնուկի՝ 14 փ., սիզխոտի՝ 18 փ. վիկի՝ 60 փ., աւույտի՝ 16 փ., կորնգանի՝ 37 փ. կորթումի՝ 17.

Միւս տեսակ խոտերի սերմեր միջին թւով ստացւում է. սպիտակ երեքնուկ՝ 25—50 փ., շէդակաւ երեքնուկ՝ 14—20 փ., աղուէսապոչի սերմ՝ 13—27 փ. դաշտախոտինը՝ 10 փութ:

ՀԱՐՈՒԱԾ ԽՈՏԵՐԻ ՔԱՆԱԿԸ

Նայելով երկրի դիրքին ու կլիմային խոտը հարւում է 2—4 անգամ. կարմիր երեքնուկը կարելի է հարել 2—3 անգամ, շվէդակաւը՝ նոյնպէս 2—3 անգամ, սիզ խոտը սովորաբար հարւում է երկու անգամ, աւույտը ցուրտ տեղերում հարւում է 2 անգամ, իսկ տաք տեղերում՝ չորս անգամ, կորնգանը՝ 1—2 անգամ կորթումը՝ 2 անգամ, վիկէն՝ մի անգամ, շատ սակաւ դէպքում 2 անգամ, չիմ խոտը՝ երկու անգամ:

ԽՈՏԱՅԱՆՈՒԹԵԱՆ ՕԳՈՒՏՆԵՐԸ

Սերմափոխութեան առաւելութիւնը կայանում է նրանում, որ գիւղացին խոտ էլ է ցանելու, իսկ վեր-

ջիւնիս տւած օգուտները հետեւեալներն են. 1) խոտ-
ցանուած արօք ապագայ հացաբոյսի համար աւելի բեր-
բի է դառնում. խոտով ծածկուած արտը հանգստանում
— ապագայի համար սնունդ և ոյժ է ժողովում, նամա-
նաւանդ եթէ ցանւած է լինում լոբիածաղիկ խոտեր,
որոնք հողը հարստացնում են օդից ստացած ազօտով,
իսկ յետոյ, իրենց երկայն ու մեծ արմատները հողի
մէջ տաքածելով նրան փութրացնում են:

2) Յանուած խոտերը մեր բնական անասունների
համար տալիս են առատ, հոգն եւ սննդաւոր կեր:

ԻՆՉՈՒ ՀԱՄԱՐ ԳԻՒՂԱԳԻՐ ԵՐԲԵՄՆ ԽՈՒՍՍ- ՓՈՒՄ ԵՆ ԽՈՏ ՅԱՆԵԼՈՒՅ

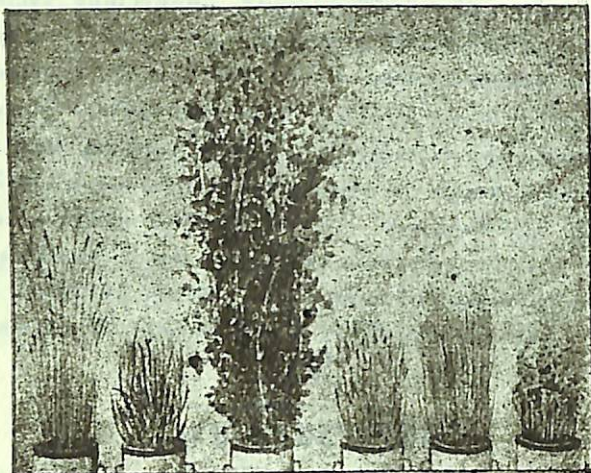
Յաճախ պատահում է լսել գիւղացիներից թէ
իրենց հողը ուժից շատ է ընկել, դրա համար էլ
երեքնուկ չի դուրս գայ, բայց դա սխալ է, մի հող որ
տալիս է գարի և վարսակ, երեքնուկ էլ կարող է լաւ
բուսցնել. բացի այդ, գիւղացիք առարկում են որ, եթէ
երենք խոտ ցանեն, իրենց հացահատիկի համար հող
քիչ կը մնայ, սոված կմնան և այլն. բայց այս էլ ճիշտ
չէ. սրանցից երևում է որ գիւղացիք խոտացանութիւ-
նից առաջացած օգուտների հետ ծանօթ չեն: Իրաւ է,
թէ և խոտ ցանելու համար նրանք իրենց հացաբոյ-
սերի արտերի քանակը պէտք է պակասացնեն, բայց
դրա փոխարէն նրանք իրենց տաւարի համար կուեն-
նան առատ ու սննդաւոր կեր, դրանով հնար կուեն-
նան իրենց անասունները կուշտ պահել և շատացնել,
որով հողը պարարտացնելու գողամբը կը շատանայ ու
նրանց հացահատիկի առատ բերքը միշտ ապահովուած
կըլինի:

Գ.

ՊԱՐԱՐՏԱՅՈՒՄՆ

Բոյսերը, կարգանալու համար հողից և մասամբ
էլ օդից ստանում են իրենց կարևոր սննդանիւթերը.
նրանք հողից ստանում են ազօտ, ծծումբ, ֆոսֆոր,
կալիի (մոխիր), կալցի (կիր), մագնէզ և երկաթ, եր-
բեքն էլ քլօր. եթէ հողի մէջ այս նիւթերից ոչ մէկն
էլ չլինի, բոյսը չի աճի, իսկ որքան շատ լինի սրան-
ցից, այնքան էլ բոյսի աճելութիւնը յաջող կլինի:

Ամեն տարի հողը մշակելով ստանում ենք մեզ
կարևոր բերքը. պարզ է, որ հողի միջի սննդատու
նիւթերի պաշարը հետզհետէ սպառւում է, և եթէ մենք
այս վերջրած սննդատու նիւթերի փոխարէն նրան
ոչինչ չտանք, հողը, բնականաբար ուժասպառ կլինի,
ու մեզ այլ ևս որևէ բերք տալու անկարող կը դառնայ.
զգալի է լինում այս երևոյթը մանաւանդ ցուրտ եր-
կիրներում, ուր հողը առանց այն էլ դուրկ է լինում
թէ բուսականութիւնից և թէ բնական սննդատու նիւ-
թերից. իսկ աւելի տաք երկիրներում և սեահող շեր-
տերում հողը դիմացկուն է, շուտով ուժասպառ չէ լի-
նում:

[նկ. № 13 ՊԱՐԱՐՏԱՅՄԱՆ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ ԶԱՆԱԶԱՆ ԲՈՅՍՆԵՐԻ ՎՐԱՅ.

Ուրեմն հողը բոլորովին ուժից չձգելու և նրա պտղաւէտութիւնը շարունակ պահպանելու համար անպատճառ պէտք է հողը պարարտացնել:

Ամենալաւ պարարտանիւթը գոմաղբն (փէյիւնը) է բացի նրանից, հողը կարելի է պարարտացնել նաև արհեստական պարարտանիւթերով, և որովհետև հողի միջից շուտով սպառւում են՝ աղօտը, ֆոսֆորը և կալիին, ուրեմն պէտք է աշխատենք հէնց այս նիւթերն էլ վերադարձնել հողին:

Պարարտացումը լինում է 1, ամբողջական այսինքն երբ մենք հողին տալիս ենք այն ամեն աննդանիւթերը, որոնք պիտի նպաստեն բոյսի յաջող զարգացմանը և 2, քեւի այսինքն այն տեսակ պարարտացումն, երբ որ հողին աւելացնում ենք միայն մի բանի կարևոր աննդանիւթեր:

Բացի սրանցից, տաղբերում ենք պարարտացման երկու եզանակ ա, անմիջական՝ երբ պարարտացմամբ հենց իրեն բուսին է օգնում և կողմնակի՝ երբ պա-

րարտանիւթը և թէ ցանաժ բոյսին եթէ ուղղակի օգուտ չի հասցնում, բայց հողի մէջ աջնպիսի փոփոխութիւն է առաջ բերում, որ դարձնում է նրան պտղաւէտ:

ԱՆՄԻԶՍՊԵՍ ՆԵՐԳՈՐԾՈՂ ՊԱՐԱՐՏԱՅՈՒՄԸ

Իրա ամենագլխաւոր տեսակն զողամբն է. սա կազմւում է ընտանի անասունների աղբից, մէղից և գոմի յատակին փռւած ընց. այս խառն բաղադրութեան մէջ գտնւում են բոյսերին կարևոր բոլոր աննդանիւթերը և սրանց գլխաւոր յատկութիւնն էլ հէնց նրանումն է, որ բոյսերը կարողանում են իսկոյն օգտւել նրանցից: Դոմաղբը նրանով էլ է լաւ, որ փոխը— աւազային հողերի մասնիկները իրար հետ կցւում— միացնում է, իսկ ծանր—կաւային հողերը փոխորացնում է:

Դոմաղբի յատկութիւնը կախւած է այն բանից՝ թէ նախ ի՞նչ տեսակ անասունից է արտաթրււած նա, անասունի կերի տեսակից, գոմի յատակին անասունների տակ փռւած նիւթի յատկութիւնից, նոյնպէս և աղբի փթելու աստիճանից:

Ձիան աղբը փոխրաւում է, շուտ է փթում. կիտուկում շուտ է տաքանում. եթէ ձիան աղբ շատ է, լաւ է նրանով պարարտացնել ծանր (կաւային) և պաղ հողերը. ոչխարի աղբն էլ նոյն յարկութիւնը ունի: Եղջիւրաւոր մեծ անասունների աղբը կիտուկում շուտ չէ տաքանում և շուտ էլ չէ փթում—հասնում, որով և բոյսերի վրայ շատ ուշ է ազդում իր զօրութիւնը. սա լաւ է թեթեւ հողերի համար:

Խոզի աղբ: Եթէ խոզը կերակրւում է արմատապտուղներով, աղբը ջրալի է և այնքան էլ զնահատելի չէ. իսկ եթէ նա կերակրւում է ընդեղէններով՝ ալրաթեփով և խոհանոցի թափթփուկներով, նրա աղբը տաւարի աղբի յատկութիւնն է ունենում ու պէտք է

գալիս թեթև հողերը պարարտացնելու համար:

Գողամբ պահելու եղանակը: Գողամբը պահուում է կամ առանձին աղբանոցներում, կամ թէ հէնց գոմե-
րում: Գոմերում պահուած աղբը ամենալաւ յատկու-
թեան է լինում, որովհետեւ նրա մէջ չեն խառնուում
անձրևի, ձիւնի և այլ ջրեր ու աղբի միջի հեղուկը
դուրս չէ թորում—կորչում, այլ մնում է հէնց աղբի
մէջ ու գոմում պահելով, անասնատէրը ազատում
է աղբը դուրս տանելու ծախսերից:

Անասունների ոտների տակ՝ գոմի յատակին փռուած-
քը լինում է թէ քիւլաշ, յարգ, տերեւ կամ մամուռ
(торфя). մամուռը միւսներից գերադաս է նրանով, որ
նա ծծում է իր մէջ անասունի մէզը, որով մի կողմից
էլ մաքրում է օդը, իսկ միւս կողմից՝ աղբի յատ-
կութիւնը լաւացնում:

Աղբի պահեստները—աղբանոցները պէտք է
այնպիսի տեղերում շինել, ուր ոչ գնացական և ոչ
անձրևաջուր կարողանայ մտնել, որպէս զի նրա միջի
հեղուկը դուրս չըգնայ. այս պահեստների թէ յատակը
և թէ պատերը պէտք է կաւից շինել: Իսկ աղբի խո-
նառութիւնը մշտապէս պահելու համար պէտք է յա-
ճախ ջրել հէնց իր հեղուկով (жидка): Երբ աղբը գո-
մից պահեստն են տանում, պէտք է նրան թափել,
հաւասարացնել ու տրորել. երբ աղբի շերտը 2—3
ոտնաչափ եղաւ, պէտք է նրա վրայ լցնել 3 վերջոյ
հաստութեամբ հող. սրա վրայ դարձեալ աղբ, դար-
ձեալ հող, այսպիսով պարբերաբար գարսել աղբ ու հող
մինչև 8 ոտնաչափ բարձրութիւն: Աղբը գոմից դուրս
տանելու է կամ ամեն օր կամ երկու օրը մի անգամ:

Գողամբով աղբը պարարտացնելու եղանակը: Գողա-
բը արտում շաղ տալու ամենայարմար ժամանակը ա-
շտնքն է. թափելուց անմիջապէս յետոյ պէտք է հողը վա-
րել և նրա մէջ խառնել: Աղբը դաշտ տանելու համար թէ
և գարունքն էլ լաւ է, բայց քանի որ գարնանը պէտք

է գարնացանք անել, ուրեմն հարկ կ'լինի սպասել մին-
չև գարնանացանքը աւարտի, իսկ մինչ այդ արդէն
տաքերը ընկած կ'լինին ու անյարմար կ'լինի աղբով
զբաղելը: Գարնան սկզբին կամ թէ ուշ դուրս տարած
աղբը պէտք չէ արտումը կիտուկ—կիտուկ թողնել, այլ
ցրուել ու խկոյն հերկելով հողի հետ խառնել. աղբը
արտում որքան քիչ մնայ կիտուկներով և որքան շուտ
ցւրուի ու հողին խառնուի, այնքան նպատակայար-
մար է, իսկ եթէ որ և է յարգելի պատճառով չի կարե-
ւի խկոյն շաղ տալ նրան և հողի հետ խառնել, այն
ժամանակ պէտք է աղբը արտի մի կողմում կիտուկ—
շեղջ կապել, յատակը հաստ, իսկ վերը սրածայր ու
նրան ծածկել հողով ու այսպիսով պահել նրան մինչև
գործադրելը:

Աղբը գոմից դուրս տանելիս, լաւ կ'լինի որ գոմի
յատակը լաւ քերուի, այնպէս որ մի քանի վերջոյ էլ
հէնց գոմայատակի հողն վերցնուի. սա ամենագնա-
հատելի պարարտանիւթ տուողն է, որովհետեւ այսպի-
սի հողը անասունի մէզով լաւ կշտացած է լինում. այս
քերուածի փոխառէն լցնելու է գոմում նոր կաւա-
հող, որը պէտք է լաւ տրորել ոտներով կամ թէ թակով
պնդացնել, ծածկել փռուածքով ու տաւարը վրան
թողնել:

Աւագոտ հողերում աղբը պէտք է աւելի խոր
խառնել հողի հետ, քան թէ կաւային հողերում. միջին
չափով աղբի հողի մէջ խառնելը լաւ է անել $2\frac{1}{2}$ —3
վերջոյ խորութեամբ:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՍՏԱՑԻՈՂ ԱՂԲԻ ՔԱՆԱԿԸ.

1	1	1	1
Մեծատաւարից	Չիուց	Ոչխարից	խոզից
Փ	Ո	Ի	Թ
Թարմ. 600—800.	480—600.	60	125
Վիթած. 400—600.	360—480.	42—56	90—105

ՈՌՎՈՐԱԿԱՆ ԲՈՅՍԵՐԻ ՀԱՄԱՐ ՄԷԿ ԴԵՍԵՈՏԻՆ ՀՈՂԻՆ ԱՂԲ ՏԱԼՈՒ ՔԱՆԱԿԸ

Ծանր հողերը

Լաւ պարարտացնելու համար պէտք է դեսեատինին 2—3 հազար փութ աղբ:

Թեթեւ պարարտացնելու համար 750—1200 փ.

Թեթեւ հողերը

Լաւ պարարտացնելու համար 1200—1800 փ.

Թեթեւ " " 600—900 փ.

Սովորաբար մի դեսեատինին տրւում է 2400 փ. գոմաղբ:

Գոմաղբի ազդեցութեան տեսողութիւնը.

մեծատաւար, ձի, ոչխար, խոզ,

Ծանր հողերում. 4 տարի 2 տարի 2 տ. 4 տարի

Թեթեւ " 2 " — " — " 2 "

Եթէ մի հողի վրայ 60 գիշեր շարունակ գիշերի 300—400 գլուխ ոչխար, կամ 60 գիշեր միայ 30—40 գլուխ մեծատաւար կամ ձի, այսպիսի տեղը ասւում է ժամանակաւոր փառախ ու այսպիսի հողը շատ լաւ պարարտացած է լինում:

Գոմաղբը ամեն բոյսի համար կարելի է գործածել. բայց եթէ մի հողի վրայ միայն հացաբոյս է ցանւում, այն հողը շուտով ուժասպառ է լինում, որովհետեւ հացաբոյսերը պահանջում են շատ ֆոսֆորաթթու, իսկ բոյսին կարեւոր այս սննդանիւթը գոմաղբի մէջ շատ չէ լինում. շարունակ հացաբոյս ցանելով, եղածը սպառւում է, հետեւեալը և հողը ուժից ընկնում է. ուրեմն նրան ուժեղացնելու համար պէտք է տանք հողին նրան պակաս եղած ֆոսֆորաթթուն այն է՝ սուպերֆոսֆատ կամ քումա—օլաֆ, որը գարնանը հէնց ծլած արտի վրայ պէտք է շաղ տալ, առանց խառնելու հողի հետ:

Մարդի կղկղանք (ոսկի) նոյնպէս շատ զօրեղ պա-

րարտանիւթ է. սրան բանացնելու է հեղուկ դրութեամբ: Այս պարարտանիւթը շատ է նպաստում ինչպէս հացաբոյսերին և բանջարներին, նոյնպէս էլ խոտատեղերին: Խառաղբը (կոմպոստ) պատրաստւում է ամեն տեսակ բուսական և կենդանական թափթփուկներից, որոնք իրար հետ խառնելով, լաւ խնամելով, ժամանակի ընթացքում փթում են ու դառնում են լաւ պարարտանիւթ:

Տիղմ: Ծահճատիղմը նոյնպէս գործադրւում է իւրեւ պարարտանիւթ. մի դեսեատին հողին խառնում են 300—700 փ. տիղմ, ու, նայելով իր յատուկեանը, երբեմն բաւական է լինում մինչև 4 տարի:

Թռչունի ծերտը շատ լաւ պարարտանիւթ է. սա կոմպոստի հետ խառնելու ամենալաւ մասերիցն է: Առանց խառնուրդի մի դեսեատինին բաւական կլինի 30—100 փ. ծերտ. սրան արտում հաւասարապէս շաղտալու համար պէտք է չորացրած ծերտը փշրել, Խառնել իրենից շատ հողի հետ ու շաղ տալ արտի երեսին: Կանաչ պալարացանիւթ: Կան մի քանի տեսակ լոբիածաղիկ կուլտուրական բոյսեր, որոնք օգից ստանում են աղօտ ու քանի որ կանաչ են, օգտւում են նրանից, իսկ յետոյ այդ աղօտը անցնում է նրա արմատների մէջ. ուստի մի հող պարարտացնելու համար խոպան թողած ցելում ցանում են այնպիսի լոբիածաղիկ բոյսերից մէկնու մէկը (առւոյտ, կորնգան, երեքնուկ, վիկն և այլն). երբ որ բոյսը ծաղկելու մօտ է կամ ծաղկում է, նրան զցում պարկացնում են ու յետոյ չուրով վարում են հողի մէջ $2\frac{1}{2}$ վերջով խորութեամբ: Գողամբ չեղած տեղում այս կանաչ պարարտացումը կարող է նրան փոխարինել. մանաւանդ սա օգտակար է աւազոտ հող ունեցող արտերի համար:

Այս նպատակի համար ցանքսը պէտք է խիտ անել ու որքան կարելի է վաղ գարնանը:

**ՄԻԱԿՈՂՄԱՆԻ ՀԱՄԱՐՈՒԱԾ ԱՐՀԵՍՏԱԿԱՆ ՊԱՐԱՐ-
ՏԱՆԻԻԹԵՐ:**

Արհեստական պարարտանիւթերից ամենագործածականներն են. 1, ազոտային, 2, ֆոսֆորաթթու-տային և 3, կալի:

Ազոտային արհեստական պարարտանիւթերից յայտ-նի է Չիլիի բորակ (Чилийская селитра): Սա լինում է գորշ գոյնով. երբ շաղ են տալիս արտի երեսին-անձրեկից կամ ջրից նա կամաց կամաց լուծւում որ հողի ներքին շերտերն է մտնում. սա լաւ է աւելի կա-ւային քան թէ աւազային հողերի համար:

Այս բորակով լաւ է պարարտացնել հացաբոյսերի արտերը. միայն թէ գարեջրի համար ցանուած գարու-արտը չէ կարելի սրանով պարարտացնել: Թէ և կարտո-ֆէլի և ճակնդեղի բերքը սրա շնորհիւ առատանում է, բայց կարտոֆէլի օսլան և ճակնդեղի շաքարը պակա-սում են:

Չիլիի բորակը ներգործում է միայն մի տարի:

Կալիի պարարտանիւթերը լաւ են կարտոֆէլի, գա-րու և ճակնդեղի համար. լոբիածաղիկ բոյսերին և հա-ճարին նրանք պէտք չեն, իսկ ցորեն և վարսակը շատ քիչ կարիք ունին կալիի:

Խոտահարքերի համար կալիի պարարտանիւթը շատ օգտաւէտ է: Լաւ է սա աւազային, մամռային և կաւային հողերը պարարտացնելու համար:

Արհեստական դանազան տեսակ կալիային պա-րարտանիւթերից 30% գործ են ածում կալիի աղ, կալ-ինիտ և մոխիր:

Մոխիր: Ամենալաւ մոխիր համարւում է ծղնոտի և խոզանի մոխիրը, յետոյ՝ կէճի, կաղնի, թղկի և ու-րիշ ծառերինը. իսկ քարածուխի և մամուռի մոխիրը թոյլ են: Պարարտացնելու նպատակով ժողոված մոխի-րը պէտք ծածկած պահել, ապա թէ ոչ, անձրեւը թրջե-

լով, նրա սննդարար նիւթը կարող է ողողել—փչաց-նել: Նայելով մոխրի յատկութեանը, 1 դեկտեմբերին շաղ են տալիս 75—200 փութ: Մոխրից արտի երեսը կարող է բարձրանալ—կեղև կապել, դրա համար պէտք է սերմը ցանելուց առաջ նրան շաղ տալ ու վարելով խառնել հողի հետ:

Մոխրի գորութիւնը հողում մնում է մի քանի տարի:

Ֆոսֆորաթթուային պարարտանիւթի վրայ երկ-րագործը պէտք է իր լուրջ ուշադրութիւնը դարձնի, որովհետև հացաբոյսի հուճը ժողովելով մենք հողից խլել ենք նրա մէջ եղած ֆոսֆորաթթուութեանը, ուրեմն պէտք է աշխատենք շուտով վերադարձնել նրան այդ պակասը. սովորաբար շատ է գործադրւում ֆոսֆորի, սուլֆիդֆոսֆատ և քովա—շլաք. սրանց իրարից ու-նեցած տարբերութիւնը նրանումն է, որ ֆոսֆորային թթուութեամբ ջրում համահալասար չէ լուծւում. ամենից շուտ և շատ ջրում լուծւում, հետևաբար և բոյսին մատչելի է լինում սուլֆիդֆոսֆատը, յետոյ քովա—շլաք և վերջը՝ ֆոսֆորիքը. այս վերջինը ջրում գրե-թէ չէ լուծւում:

Ֆոսֆորիքը լինում է ալիւրանման. որքան նա մանրափոշի լինի, այդքան էլ լաւ է պարարտացման համար. սա լաւ է ինչպէս հացաբոյսերի, նոյնպէս էլ ընդեղէնների արտերը և խոտահարքերը պարարտաց-նելու համար. նրա փոշին շաղ են տալիս արտի երե-սին ու չուրով կամ ցաքանով խառնում են հողի հետ. գորութիւնը տևում է մինչև 4 տարի:

Սուլֆիդֆոսֆատը աւելի ընդհանրացած պարարտա-նիւթ է. սա մոխրագոյն փոշի է. խոնաւութիւնից նա իրար կպչում—գունդեր է գոյացնում, ուստի պէտք է գործադրելուց առաջ փշրել—փոշի դարձնել:

Սուլֆիդֆոսֆատով պարարտացնում են ամեն տե-սակ բոյսի արտեր. սրա շնորհիւ ցանքսը աւելի շուտ

է հասնում բան ֆոսֆորիտով կամ թօմաս—շլաքով պարարտացրածը. ցուրտ երկրների և ծանր հողերի համար սա շատ նպաստաւոր է: Աշնացանի արտը սրանով կարելի է պարարտացնել, այդ պէպքում սա փոխարինում է գոմաղբին:

Արտի վրայ սուպերֆոսֆատը կարելի է ձեռքով էլ շաղ տալ, բայց համահաւասար փռելու համար նախելու է, որ մէջը գունդեր չլինին ու ցանելիս լաւ է հետը չոր հող խառնել: Եթէ սուպերֆոսֆատի հետ արտում ուղինաք Զիլիի բոլակ շաղ տալ, պէտք է այդ անել զանազան ժամանակներում: Սուպերֆոսֆատին չէ կարելի կիր խառնել. կարելի է խառնել կալիի աղի հետ: Սուպերֆոսֆատը սերմը ցանելուց 10—12 օր առաջ պէտք է արտում շաղ տալ ու ցաքանով կամ չուլով $1\frac{1}{2}$ —2 կիլոգրամ խորութեամբ խառնել հողի հետ: Սրա զօրութիւնը տեւում է 1—2 տարի:

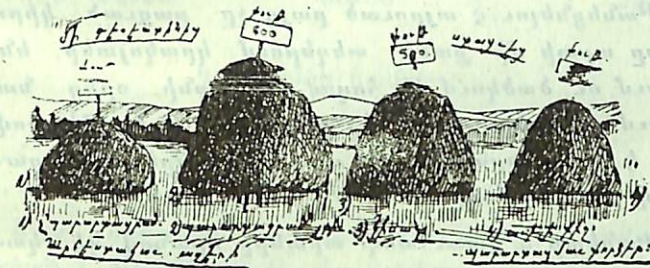
Մարգագետինների համար սուպերֆոսֆատը անպէտք է:

Թումաս-Շլաք. սա բացի ֆոսֆորային թթւութից, ունի մինչև 40% կիր, որը գորշագոյն փոշի է. որքան ուրիշ է սրա փոշին, այնքան լաւ է, սա մանաւանդ ազդում է աւազոտ և կրասակաւ նոյնպէս էլ ձահճային և մամռային հողերի վրայ, ուր որ է կարելի բանեցնել սուպերֆոսֆատ. գործ են ածում թօմաս—շլաք: Աշնացանի արտը պարարտացնելու համար թօմաս—շլաքը խառնում են գոմաղբի հետ կամ թէ ցանքից գոնէ մէկ ամիս առաջ պէտք է շաղ տալ իսկ զարնացանքի համար—աշնանը պէտք է նրանով արտը պարարտացնել: Քանի որ սրա փոշին, նուրբ է և գործադրելիս կարող է բամբակ ցրել նրան, դրա համար էլ խառնելու է աւաղի կամ հողի հետ և շաղ է տալու հանդարտ եղանակին. խառնելու է հողի հետ 2—3 վերջով խորութիւնով. զօրութիւնը տեւում է մինչև 3 տարի կամ երեք հունձ:

Մարգագետինների համար թօմաս—շլաքը շատ լաւ պարարտանիւթ է, մանաւանդ երբ խառն լինի կալիիտի հետ. այս երկու խառնուրդը պէտք է աշնանը շաղ տալ ու ցաքանել՝ սրանցով խոտադաշտը շատ փարթամանում ու լաւ հունձ է տալիս, մանաւանդ պարարտացնելուց 2—3 տարի յետոյ:

Ոսկրա-ալիւրը նոյնպէս լաւ պարարտանիւթ է, նա ստացւում է ոսկորից. նրա բաղադրիչ մասերում կայ ֆոսֆորաթթւութեւն և ազոտ: Սրանով առհասարակ պարարտացնում են հացաբոյսերի թէ աշնավար և թէ զարնավար թեթեւ ու աւազոտ հող ունեցող արտերը: Աշնավարը սրանով պարարտացնում են գոմաղբի հետ խառն, իսկ զարնացանի արտը պէտք է աշնանը պարարտացնել:

Ոսկրա ալիւրը խառնելու է հողի հետ 2—3 վերջ. խորութիւնով: Սրա զօրութիւնը տեւում է 2—3 տ:

Նկ. № 14 ԱՐՀԵՍՏԱԿԱՆ ՊԱՐԱՐՏԱՆՄԱՆ ՓՈՐՁԵՐ.

ԿՈՂՄՆԱԿԻ ԱՐՀԵՍՏԱԿԱՆ ՊԱՐԱՐՏԱՆՈՒԹԵՐ

Կիրք բոյսերի աննդառութեան համար կարևոր նիւթերից մէկն է ու զրեթէ ամեն հողերում նա լինում է բաւականաչափ. սակայն կան հողեր, ուր կիրը

աւելի յաջող է գործում, դրա էլ պատճառը այլ է: Կիրը հողի միջի չըլուծւող մասերը լուծում է այնպէս, որ բոյսերը կարողանում են նրանցից օգտուել: Յետոյ, երբեմն արտի մէջ, մանաւանդ ցուրտ տեղերում, սկսում են երեւալ աւելուկային բոյսեր. այս պարզ նշան է, որ արտի ներքին շերտերում կան շատ թթւութեամբ, որոնց բնաշինչ անելու համար կիր պէտք է գործադրել: Սա փափկացնում է ծանր և կաւային հողերը, որից նրանք շուտ ցամաքում, լաւ տաքանում ու նշան մշակելը հեշտանում է: Թեթեւ հողերի համար պէտք է կիր քիչ բանեցնել, այն էլ գոմաղբի կամ արհեստական մի պարարտանիւթի հետ խառն. կաւային հողերում կարելի է շատ բանեցնել:

Կիրը լաւ է նոյնպէս լոբիածաղիկ բոյսերի արտերի համար: Կիրը մի դեպքերում գործ են ածում 50—150 փութ, ու սա բաւական կլինի մինչև 6 տարի:

Բանեցնելու է այրուած բայց չը բացւած կիր: Աշնանը արտի մի քանի տեղերում կրակոյտեր են դարսում ու ծածկում են հողով, մի քանի օրից նա բացւում ու մանր փոշի է դառնում, որը թրակով պէտք է հաւասարապէս շաղ տալ արտի երեսին ու ցաքանով խառնել հողի հետ:

Կանեփի և կտաւհատի արտերը սրանով չէ կարելի պարարտացնել:

Մարգագետինների համար կիրը լաւ է այն դէպքում, երբ նրա տեղը լինում է մասամբ ճախնային, թթւած և որի վրայ աճում են աւելուկացեղ բոյսեր. այս տեղերից կիրը կըոչնչացնի ստորերկրեայ թթւութեամբ, որից յետոյ կսկսեն բուսնել կերի պիւրանի խոտեր: Այսպիսի հողերի համար կիր պէտք է կըգայ 1 դեպքումնին 150—300 փութ: Խոտաւեղերը կարելի է կրով պարարտացնել 5—6 տարին մի անգամ:

Փանով պարարտացնում են գլխաւորապէս երեք-նուկի արտերը:

Արհեստական պարարտանիւթերը մեկ դեպքերում պէտք է գործադրել նայելով հողի յատկութեանը և մասամբ էլ բոյսի պահանջին:

Միջին թւով հետեւալ քանակն է գործադրւում:

Աշնացան և զարնացան հացաբոյսերի համար:

2 լիւրի բոլակ	Մուկերֆորատ 43% խառն ֆոսֆոր թթւութի հետ.	կամ 15% ֆոսֆորաթթւութի հետ խառն.	կամ 30% կալիի աղ.	կամ Կալիի աղ
փ.	փ.	փ.	փ.	փ.
Ծան. հ. 5	24	30	6	—
Թեթ. հ. 6	24-28	30-36	9	24

Կարսոնիկի համար

Ծան. հ. 8-12	18-36	—	4-8	—
Թեթ. հ. 8-15	18-36	—	6-12	—

Մէկ դեպքերում հող պարարտացնելու համար բաւական է 30—60 փութ. ֆոսֆորիտ. իսկ ոսկրա աւելը՝ մինչև 20 փութ:

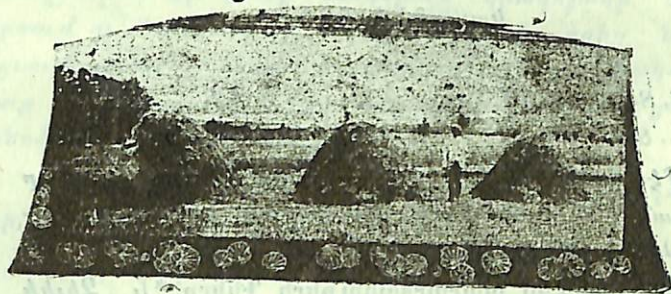
Արհեստական պարարտանիւթերի Գնեը *), 2 լիւրի 15% ազոտախառն արժէ փութը 2 բոլակի. սուպերֆոսֆատը 12—13% ֆոսֆորաթթւութի հետ՝ 55 կ. թոմաս—շաղը 15% ֆոսֆորաթթւութի հետ՝ 45 կ., կալիի աղ 30% կալիի հետ—72 կ., կալիի աղ 12% կալիի հետ՝ 35 կ., գաճ՝ 20—25 կ.:

*) Գնեը հաշւած են Պետերբուրգում: Անգրկովկասում փթին 20—30 կոպ տւելի է: Ծ. խմբ.

ՊԱՐԱՐՏԱՆԻԹԻ ՔԱՆԱԿԸ

1) Խորանարդ ոտնաչափին քանի՞ ֆունտ պարար-
տանիւթ է պէտք):

Տաւարի աղբ, փթածը . . .	72 ֆ.
« » Թարմը . . .	48 "
Յարդախառն Թարմը . . .	30 "
Զիւն աղբ փթածը . . .	77 "
« » Թարմը . . .	28 "
Փայտւղէնի մոխիր նորը . . .	32 "
« » հինը . . .	42 "
Մամուռի . . .	30 "
Գուանո (Թռչնի ծերտ) . . .	53 "
Աղանու ծերտ . . .	24 "
Կրափոշի . . .	72 "
Գաճ . . .	53 "
Մոխիր քարածուխի . . .	48 "
Ոսկրա ալիւր Թաց . . .	59 "
Գ. մաղբի հեղուկը . . .	70

Նկ. № 15 ԵՐԵՎԱՆԻ ԲԵՐՔԸ ՊԱՐԱՐՏԱՆՈՐԱԾ ԵՒ ՉՊԱՐԱՐՏԱՆՈՐԱԾ
ՀՈՂԵՐՈՒՄ:

Դ.

ԿԱԹՆԱՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Կարճատև կովեր. Երաց կերակրելը. խնամքը, եւ
ընտրութիւնը:

Կերակրելը. Անասունի մարմինը կազմած է մսից,
ոսկրներից և փորոտիքից, իսկ սրանք էլ կազմուած
են ջրից, սպիտակուցային նիւթերից (միսը, մաղը,
եղջիւրները, կծղակները), ածխածնային նիւթերից և
մոխրից. ուրեմն անասունի կերն էլ պիտի բաղկանայ
այս իսկ մասերից, որոնք բոլորը միատեղ ասուում են
սննդաբար ներքեր:

Անասունի միսը կազմուած է նրա կերի սպիտա-
կուցային նիւթերից. իսկ եթէ կովը սպիտակուցի հետ
ընդունում է նաև ածխածնային նիւթեր, նրանով
սպիտակուցային նիւթը լուծւում է ու ածխածնի
ջնորհիւ կերի սպիտակուցը մսի է փոխւում: Ճարպը
կազմուած է անասունի կերի առատ և սննդաբար լի-
նելուց: Կենդանին իր մկանուցներէ ոյծը ստանում է
ճարպային մասերի քայքայումից, իսկ կաթի գոյութեան
համար կովը անպատճառ պիտի ստանայ բոլոր
սննդաբար նիւթերը:

Միջին թւով 1000 ֆունտ կովի կենդանի միսը
էր բոլոր կարիքները լրացնելու համար պիտի ունե-
նայ սպիտակուց 2, 5 ֆ.
ածխածնային նիւթեր 12, 5 —
ճարպեր 0, 4 —
Մոխիրը միշտ բաւականաչափ կայ:

Այս քանակը ինկատի ունենալով պէտք է նրա համապատասխան էլ պատրաստել անասունի կերը: Կովին, օրինակ, ցերեկը ամենապակաս 3 անգամ և ամենաշատը 5 անգամ պէտք է կերակրել:

Կովին չափից դուրս կերակրելը օգտաւէտ չէ: Նրա համար որպէս սննդաբար կեր ծառայում է չոր խոտ, ալիւրի թեփ, թարմ խոտ, ճակնդեղ քուսպ և այլն:

Գարնանը և աշնանը չոր կերից թարմին անցնելը կամ թարմից չորի անցնելը յանկարծակի պէտք չէ անել, այլ աստիճանաբար:

Ջրեր: Կովին կարելի է տալ խմելու զուր ոչ շատ ցուրտ ջուր (Ռէօմիւրի 80 աստիճան տաքութիւնից պակաս): զրա համար էլ գոմերի մօտ ջրհոր են փորում, որից ջուրը հանում լցնում են գոմում շինած մեծ տաշտերը կամ աւազանները ու այնտեղից էլ տալիս են տաւարին խմելու: Ջրին աղ կամ ուրիշ ռոք և է բան պէտք չէ խառնել: Ջրում են կովերին օրը 2 անգամ, այն էլ կերը ուտելուց յետոյ:

Ամառայ կերակրելը: Աշխատելու է որ կովը ամառը արօտի գնայ. վաղ գարնանից նրան թողնելու է խոտան ցելի վրայ, մի փոքր անցնելուց տանելու է մշտական արօտատեղը, իսկ խոտհարքի վրայ երբեք պէտք չէ թողնել, որովհետև խոտի բերքը թէ կը փչանայ և թէ կը պակասի: Տօթ օրերին պէտք է նրան ստուշներում ապստտան տալ. լաւ կլինի գիշեր և ցերեկ արօտամարդերում թողնել. նա առաւօտները և երեկ կոյեանները կուշտ արածելուց յետոյ, միացեալ ժամանակը որոճ է անում, այսպէս պահուած կովի կաթը առատ և լաւ կլինի, մանաւանդ երբ կանոնաւոր իր ժամանակին էլ կթուի:

Ամենալաւ արօտները համարւում են նրանք, որոնց վրայ բուսնում են լոբիացեղ և հունդաւոր ինքնաբոյս խոտերը:

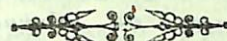
Ցած և ճահճային տեղերի արօտը մանաւանդ

եղեգնային և ճահճային խոտեր արածող կովի կաթը վատ է և անպէտք:

Եթէ կովի արածած խոտերի մէջ լինի օշինդր (փելին), սխտորուկներ կամ վայրի մանանիխ. նրա կաթը կամ փչանում է կամ դառնահամ է լինում (օշինդրից), կամ սոխահոտ դալիս (սխտորուկից) և կամ ծծմբահոտ ստանում (վայրի մանանիխ):

Ձմեռուայ կերակրելը: Կովի ձմեռուայ լաւ կերը համարւում է կանաչագոյն չոր խոտ, իւղահունդերի քուսպ, ճակնդեղ, գաղար, ալիւրի թեփ, յարդ և փափուկ տերև. սրանցով սնուող կովի կաթը, իւղը և պանիրը գովելի կլինին: Եթէ յարդ և տերև շատ տրուի, ստացւած իւղը պինդ կլինի ու սպիտակ:

Կտահատի և կանեփի քուսպը եթէ չափաւոր տրուի (օրը 2—2½ ֆ.) շատ օգտակար է, իսկ եթէ շատ տրուի, կարողը դառնահամ է լինում: Կարտօֆէլը նոյնպէս օգտակար կեր է, միայն լինելու է թարմ ու չափաւոր (ամեն մէկին օրը 20—25 ֆ.). նրան խաշել պէտք չէ: Շատ կարտօֆէլը կաթի համը անախորժ կը դարձնի. շատ կաղամբն էլ լաւ չէ:

ՀՈՐԹԵՐԻ ԽՆԱՄԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մինչև մի ամիս հորթին պէտք է կերակրել անարատ կաթով, իսկ այնուհետև կարելի է տալ երեսը քաշած կաթ. առաջին շաբաթը անպատճառ տալու է դալ (խէժակաթ), որպէս զի փորը լուծ պահի: Առաջի 3—4 օրը հորթին 5 անգամ պէտք է ջուր տալ. յետոյ պակասացնելու է. դրանից յետոյ մինչև 8 լիւր օրը ջրելու է օրը 4 անգամ: Ութօրական հորթը միջին թւով կշռւում է մինչև 80 ֆտ. ուրիշն 8 օրական հորթը պիտի ստանայ—10 ֆտ. կաթ՝ յետոյ կաթի քա-

նակը պէտք է օրը $1\frac{1}{2}$ ֆտ. աւելացնել: 28—30 օրական հորթին տալու է անարատի տեղ երեսը քաշած կաթ այն չափով, ինչ չափով որ անարատ կաթը աւելացրուեց, 2 ամսական հորթին տալու է մի միայն երեսը քաշած կաթ: 30—ըդ օրը երեսը քաշած կաթին խառնել կարտոֆէլի օսլա, եփել ու թանձրացնել: Այսպիսի կաթով կարելի է կերակրել նրան մինչև 6 ամիս: Եթէ երեսը քաշած կաթ չլինի, նրա տեղը կարելի է շիճուել տալ. իսկ խոտի պէտք է վաղ հասակից սովորացնել: Մինչև 2 տարեկան հասակը պէտք է չափաւորապէս կերակրել, իսկ այնուհետև չափահասակներին հաւասար կարելի է տալ կերը:

Օգտակար է տալ սրանց խոտի հետ նաև կարտոֆէլ և ճակնդեղ:

ԲՊՈՒՄԱԼՈՐԱՄՆ: Երինջին 2—2 $\frac{1}{2}$ տարեկանից առաջ չէ կարելի բեղմնաւորացնել. իսկ երբ երեւում են կովի դաշտանի նշանները, այն է՝ երբ կովի ձուարանները հասնում են, այս բնական երևոյթը կանոնաւորապէս կատարւում է ամեն 4 շաբաթը մի անգամ ու իմացւում են հետևեալ նշաններով. կովի արտաքին շրթունքները ուռչում են. անասունը անհանգիստ է դառնում, բարձրանում է ուրիշ կովերի վրայ, կաթը պակասում կամ բոլորովին կտրւում է:

Լաւ է բեղմնաւորացնել տալ ձմեռը, որպէսզի աշնադէմ ծնի: Երբ մօտենում է խառնուելու ժամանակը, թէ ցուլին և թէ կովին պէտք է առատ ու սննդաւոր կեր տալ, ցուլի զօրութիւնը իզուր չկորցնելու համար լաւ է հսկել և կապած պահել նրան. կապի տակ պահուած մէկ ցուլը բաւական կլինի 100 կով բեղմնաւորացնելու. մինչ դեռ ազատ թողնւածը—30—40 կով:

Եթէ կովը ցուլի հետ խառնուելուց 4 շաբաթ յետոյ դաշտան չունեցաւ, ուրեմն նա արդէն յղիացել է:

Կովի յղինալը տևում է առհասարակ 285, երբ մի կարող է 2 շաբաթ հետ ու առաջ ծնել. ուրեմն

միաւորման օրը նշանակելով պարզապէս կարելի է որոշել ծնելու ժամանակը:

Ցուլի գալուց յետոյ մինչև 5 ամիս չի կարելի հաստատ իմանալ թէ կովը յղիացել է թէ ոչ, իսկ նրանից յետոյ, երբ փոքրի աջ կողմը սկսի զգալի կերպով ուռչել, արդէն յղիանալու պարզ ապացոյցն է դա: Իսկ ծնելուց 2—3 շաբաթ առաջ կուրծքը սկսում է կոշտանալ ու արգանդի արտաքին բերանը ուռել: Հէնց այս ժամանակներից կովատէրը գգոյշ է վարուելու նրա հետ. պաշտպանելու է սայթաքելուց, ընկնելուց, վազեցնելուց և այլն. չպէտք է տալ խմելու սառ ջուր, կերը լինի չափաւոր և չվնասուած խոտ—յարդ. իսկ ծնից մէկ շաբաթ առաջ, երբ կուրծքը բաւականաչափ կոշտացած լինի, պէտք է շփել, կթելու փորձեր անել, որ բորբոքումն չառաջանայ, իսկ ծծերին պէտք է քսել որ և է իւր կամ ճարպ:

Կովի ծնելու ժամանակը ճշտապէս որոշելու համար կարելի է օգտւել ստորև դրած օրացոյց-աղիւսակից:

ԾՆԵԼՐ: Երբ կովը սկսում է յաճախ միգել և թըրքել կամ յետ նայել, դա պարզ նշան է որ նա շուտով ծնելու է: Ծնելը շատ անգամ կանոնաւոր և յաջող է անցնում. հորթը գլուխը առաջի երկու ոտների վրայ դուրս է գալիս առանց կողմնակի օգնութեան. իսկ երբ նկատւում է, որ կովը տանջւում է և երկունքից չէ ազատւում, նշանակում է որ հորթի դիրքը արգանդում ծռուել է, այս դէպքում հմուտ մարդու օգնութեան է կարօտ, վարպետը ձեռքը հտի կողմից արգանդըն է տանելու ու հորթի ծուռած անդամի (գլխի կամ առաջի ոտների) դիրքը ուղղելով հեշտացնելու է արդանդից դուրս գալը:

Ծնելուց անմիջապէս յետոյ պէտք է կթել, ծածկել մօր մէջքը շորով, խմացնել գոլ ջուր և թեփախառն լափ:

ՅԶԻԱՑՄԱՆ ՕՐԱՅՈՅՑ

Սկիզբ		Վերջ		Սկիզբ		Վերջ	
Ամիս	Թիւ	Ամիս	Թիւ	Ամիս	Թիւ	Ամիս	Թիւ
Յուն.	1	Հոկտ.	12	Յուլիս.	1	Ապրիլ	11
«	8	«	19	«	8	«	18
«	15	«	26	«	15	«	25
«	22	Նոյեմ	2	«	22	Մայիս	2
Փետր.	1	«	12	Օգոս.	1	«	12
«	8	«	19	«	8	«	19
«	15	«	26	«	15	«	26
«	22	Դեկտ.	3	«	22	Յունիս	2
Մարտ.	1	«	10	Սեպ.	1	«	12
«	8	«	17	«	8	«	19
«	15	«	24	«	15	«	26
«	22	Յուն.	31	«	22	Յուլիս	3
Ապրիլ.	1	«	10	Հոկտ.	1	«	12
«	8	«	17	«	8	«	19
«	15	«	24	«	15	«	26
«	22	Փետր.	31	«	22	Օգոս.	2
Մայիս.	1	«	9	Նոյեմ.	1	«	12
«	8	«	16	«	8	«	19
«	15	«	23	«	15	«	26
«	22	Մարտ	2	«	22	Սեպ.	2
Յունիս.	1	«	12	Դեկտ.	1	«	11
«	8	«	19	«	8	«	18
«	15	«	27	«	15	«	25
«	22	Ապրիլ	2	«	22	Հոկտ.	2

Վիժելը կամ անժամանակ ծնելը առաջանում է Վովի հիւանդութիւնից, վատ սննդից, շատ ուտելուց կամ վայր ընկնելուց, չարչարելուց, վազելուց և այլն։

Ծնելուց 6 ժամ յետոյ պէտք է հորթը ընկերը ինքն իրեն դուրս գալ, իսկ եթէ իր ժամանակին դուրս չեկաւ, նրան նոյնպէս զգուշութիւնով ձեռքով հանելու է. իսկ եթէ այս բանը իմացող հմուտ մէկը չգտնուի, արդանդաբներուն կապելու է մի բարձրը 2—3 անգամ անասունի ետքը լուանալու է՝ ջրի հետ խառն քիչ կրօլիճ կամ կրօլիճ։

Ծննդկան կովին պաշտպանելու է միջանցուկ օդից, որովհետեւ կարող է նա մրսել և շերմացաւով տկարանալ։ Այս ցաւի նշաններն են. դողոցք, ամբողջ մարմնի անհանգստութիւն և ետքի մասին թուլութիւն։ Այս ցաւը շատ վտանգաւոր է և կարող է տիրող անզգուշութիւնից առաջանալ ծնելուց 3—4 օր յետոյ։ Սրան բժշկելու համար պէտք է մահուդի կտորով ամբողջ մարմինը հարել, մէջքը ծածկել շորով և տալ լուծողական այն է՝ 1½ ֆ. գլաուբերի աղ (Глауберову Соль.)

ԿԱԹԱՏՈՒ ԿՈՎԻ ԽՆԱՄԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Կովին պէտք է կթէ միշտ վարպետ և հմուտ ձեռք։

Կովի կուրծք երկու մասի է բաժանուած. սրանք էլ իրենց կարգին՝ ծծերի թւին համեմատ, մասնիկներն են բաժանուած. ծծերի մէջը դատարկ խողովակ է, իսկ սրանց վերի մասում, կուրծի մէջ, կան աւազաններ (цистерны), սրանցից բաժանուած են կաթնաթոր խողովակները, որոնք ճիւղաւորուած տարածուած են կուրծի մէջ անթէւ մանր խողովակներով. իւրաքանչիւրը սրանցից վերջանում է փոքրիկ փամփուշտների

(АЛЪВЕОДІА): Կաթը հէնց այս փամփուռներէ կամ գեղ-
ձերի մէջ պատրաստելով հասում է խողովակներով ու
լցում է աւազաններում, իսկ այնտեղից էլ անցնում է
ծծի մէջ:

Լաւ կաթնատու կովի կուրծի թէ խողովակներն
են բազմաթիւ և թէ փամփուռները աւելի մեծ են լի-
նում, իհարկէ աւազաններն էլ իր կարգին պէտք է ա-
ւելի ընդարձակ լինին:

Կովի կուրծում կաթը միշտ գոյանում է, միայն
հարցը նրանումն է, որ պէտք է իմանալ թէ ինչպէս
դուրս հանել այնտեղից. եթէ կաթը իր ժամանակին
և ինչպէս պէտք է դուրս չըհանուի, կաթի գոյացումը
կըպակասի կամ կըդադարի. սղանից է, որ կովի կա-
թը պակասում կամ թէ կաթից կտրւում է ու այլ ևս
չեն կթում. յամենայն դէպս իր հորթուկի համար պա-
հում է բաւականաչափ կաթ:

ՆԹԵԼՈՒ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ

1, Կրելուց առաջ պէժ է կովի կուրծն և ծծերը
լուանայ և ցամաքացնել, որովհետև նրանք կարող են
ուղտոտւած լինել, իսկ աղբը կաթի մէջ ընկնելով նը-
րան կապականէ,

2, Կրողը պէժ է նախ իր ձեռները սապանով լուա-
նայ եւ ցամաքացնել,

3, Կովկիթը պէժ է լաւ լուանայ եւ մաքրել.

4, Կրելու եւ կովի ձախ կողմից, որովհետև դրանով
յարմար և հօշոտ կլինի աւելի ուժեղ աջ ձեռքով սեղմել
ետևի լիք ծծերը:

Ծանօթութիւն. Առհասարակ կթում են աջ կողմից
ու կովն էլ դրան է սովորել. նա անհանգիստ է լինում
երբ կթողը փոխում է իր տեղը. այսպիսի կովերին
պէտք է ձախին սովորացնել ծնից յետոյ:

5, Նախ քան կրելը պէժ է կուրծը սեղմելով լաւ
մածել, որպէսզի յաջող և լիութի կթուի:

6, Ծծերը խաչմերուկ առնել երկու փեղում, որ-
պէս զի կուրծի երկու մասերի գեղձերը միատեղ գըր-
զուեն:

7, Կաթի առաջին եւ երկրորդ հոսումները պէժ է
քափել: Այս 1—2 կաթի շիթերը թէ աննիւթ են (հա-
ղիւ 2 տոկոս իւղ ունենան) և թէ կարող են աղտոտ
ու զանազան մանրէներով վարակուած լինել. այս
մանրէները յաճախ և հեշտութեամբ մտնում են կաթի
մէջ ծծերի արտաքին անցքերից:

8, Կրելու եւ ամբողջ փով—բռնուցնով և ոչ թէ
ծծերը քաշքուտելով: Բռնուցքով կթելը հոլանդական
սիստեմ է և շատ յարմար է. անելու է այսպէս՝ ծիծը
վերցնելու է բուռի մէջ, ցուցամատերով սեղմելու է
ծծերի վերի մասերը, իսկ միւս մատները կըսեղմեն
ծծի միւս մասը. այսպէս վարուելով թէ կթողը հան-
գիստ կըտեսնէ իր գործը և թէ կովը անհանգիստ չի
լինի:

9, Առաջին բոքած կաթով ծծերը չըբռնել. այդ
կաթը աղպոտ լինելով կարող է կովկթի ամբողջ կաթը
փչացնել և բացի այդ, կաթը ծծերի վրայ չորանալով
նրանց կըճաքճաքցնի:

10, Կրելու եւ օւտով, առանց բնդմիջումների և
միաչափ.

11, Կրելիս կովի վրայ չըգտնողուալ, այլ քաղց-
րութեամբ վարուելու է նրա հետ. հակառակ դէպքում
կովը կարող է կամակարգութեան ցոյց տալ և կաթը
պահել:

12, Կրելիս պէժ է նայել քե եկած կաթը սովո-
րականն է արդեօք, չունի՞ որևէ խերութիւն: (կաթ-
նաւազ, քար, կարմրադոյն, արիւնոտ: կապոյտ և այլն).
ու այսպիսի կաթը խառնելու չէ անարատի հետ, այլ
խսկոյն այս տկար կովի մասին յայտնելու է տիրոջը
կամ հսկողին:

13, Պէժ է լաւ, մինչեւ յետին կաթիլը, կրել. առ-

հասարակ վերջին եկած կաթը շատ թանձր է լինում (մինչև 54% իւղոտ է). այս կաթը գտնւում է կուրծի ախպիսի անցքերում, որտեղից դժուար է դուրս հոսում. եթէ անկանոն կամ թոյլ կթուի, այն անցքերի բերանները կարող են փակուել, կուրծը կոշտանալ— բթանալ, հետեւաբար կուրծի այս մասը անընդունակ կդառնայ նրանից. յետոյ կաթ գոյացնել. քերի կթելով կարելի է ամենալաւ կովը փչացնել:

14, Նախ կթել առողջ կովերին եւ ապա տկարերին ու սրանց կաթը դատ դատ պահել:

15, Ինչպէս աւար նոյնպէս և առողջ կովերին պէտք չէ կթել կթող մեքենայով, որը անասունին շատ մեծ ցաւ է պատճառում, բացի այս, յիշեալ մեքենան կարող է ծծերի անցքերը վերաւորել. աւելի լաւ է աւար կովերին կթել ծծերին հագցնել յատուկ դրա համար շինած մաշկէր կամ քսել նրանց վրայ իւղ:

16, Կթելը աւարտելուց յետոյ կուրծը լաւ շփել ու նորից կթել:

17, Կթելուց յետոյ կուրծը և ծծերը մաքուր չոր շորով պէտք է սրբել—ցամաքացնել:

Կաթնատաւ կովին պէտք է մրսելուց պաշտպանել:

Շատ օգտակար է երկաթ է քերիչով (ղաշաւ) և վրձինով միշտ քորել ու մաքրել, իսկ աղբերի երկայն մազերը խոզի ու նստելիս շատ չաղբոտել:

Ծնելուց յետոյ կովի ախորժակը բացւում է և շատ կեր ուտելու պահանջ է զգում. որովհետեւ կերովը պէտք է թէ իւր գոյութիւնը պահպանի և թէ կաթ շինէ, ուրեմն կերը պէտք է լինի ընտիր տեսակից և աննշարար:

Լաւ է նախիրի մէջ ունենալ առանձնապէս 2—3 կով ու սրանց վրայ նախօրօք փորձել կերի տեսակների ազդեցութիւնները:

Կովի տուած կաթի քանակը, Իւրաքանչիւր կով տալիս է շատ կամ քիչ կաթ. կան կովեր, որոնք տա-

լիս են տարէն մինչև 480 վեդրօ կաթ. բայց այսպիսիները հազուադիւս են. լաւ կովը համարւում է այն, որը տալիս է տարէն մինչև 150 վեդրօ կաթ:

Կովի կաթնատուութեան քանակը միաչափ և մըշտակա՞ն չէ ու ամեն տարի փոփոխւում է. այսպէս՝ մինչև 6 ծինը կաթը հետզհետէ շատանում է, նրանից յետոյ օկսում է պակասել:

Յայտնի կաթնատուտես Զլէյշմանի հետազօտութիւնով կովի տուած կաթի քանակը փոխւում է հետեւել չափով.

Առաջին	ծինին	տալիս է տարին	93 փ.
Երկրորդ	»	»	169 »
Երրորդ	»	»	120 »
Չորրորդ	»	»	130 »
Հիգերորդ	»	»	140 »
Վեցերորդ	»	»	143 »
Եօթերորդ	»	»	129 »
Ութերորդ	»	»	115 »
Իններորդ	»	»	100 »
Տասներորդ	»	»	73 »
Տասնմէկերորդ	»	»	57 »
Տասնհերկերորդ	»	»	50 »
Տասնհերկերորդ	»	»	37 »
Տասնչորրորդ	»	»	30 »

Դրա համար էլ 10—11 ծնից յետոյ կովը պահել ձեռնտու չէ, իսկ նրան գնելիս պէտք է նախ տարիքը լիժնալ:

Կովի տարիքը իմանալ նրա առամնեից շատ հեշտ բան է, քանի նա 5 տարեկան է և նոյնը 10 տարեկանից. իսկ միջակեալ 5—10 տարին նոյնպէս հեշտ է. բայց դժուար է պարզ որոշել 7—8 տարեկան լինելը:

2 տարեկան ծնած կովը ցածի ծնոտի վրայ կուռնենայ 2 հատ մշտական մեծ ատամներ. իսկ մնացեալները մասնը են ու կաթնատառներ:

Իրեք տարեկանը կունենայ 4 մեծատամ, չոր-
րորդ տարին՝ 6 մեծատամ, հինգերորդ տարին՝ 8 մեծ-
ատամ:

9—10 տարեկան կովի առաջի կտրող ատամները
վերի մասը մաշուած—հարուած է, իսկ ատամների մի-
ջանցքները ահագին խոռոչներ են կազմում:

5—9 տարեկան լինելը կիմացուի նրա ատամնե-
րի պսակի հարեւուց. 5 տարեկանի ատամները մաշ-
ուած չեն լինում, իսկ 9—9¹/₄ տարեկանինը այնքան
են մաշուած լինում, որ ատամների արանքները բաց
են մնում, ուրեմն կովի ատամները որքան սակաւ մաշ-
ուած լինեն, այնքան նա ջահել է և որքան շատ մաշ-
ուած լինեն՝ այնքան նա մեծ տարիքով է: 13—14 տա-
րեկան կովի ատամներից մնացած է լինում նրանց կե-
ղևները միայն, իսկ աւելի հասակաւորի բերանում եր-
բեմն մի քանի ատամ թափւած է լինում:

Նոյնընտրից հետո է որոշել թէ կովը քանի ան-
գամ է ծնել, այն է՝ ամեն ծնից յետոյ նրա եղջիւրի
վրայ մի խոր աւօս է աւելանում. եթէ կովը ստերճ
է մնում (այն տարին չէ յղիւնում) նոր աւօս չէ գոյա-
նում, այլ նրա փոխարէն լայն միջանցք է մնում, ա-
հօսների թւաշափ էլ կարելի է իմանալ թէ նա քանի
անգամ է ծնել. իսկ ահօսների լայն միջանցքների
թւերի վրայ եթէ 3 էլ աւելացնենք, կլինի կովի ճիշտ
տարիքը:

Ուրեմն վերը յիշուած երկու եղանակներով էլ
կարելի է ճիշտ որոշել կովի տարիքը:

ԿԱԹՆԱՏՈՒ ԿՈՎ ԳՆԵԼԻՍ ՆՐԱ ՌՐ ՅԱՏԿՈՒ- ԹԻՒՆՆԵՐՆ ԵՆՔ ՓՆՏՐԵԼՈՒ:

Լաւ կաթնատու կովի ամբողջ մարմինը պէտք է
լինի եռանկիւնաձև. առաջի մասը բարձրաւուն, իսկ
ետեի կողմը՝ ցածրաւուն:

Մըանք ցոյց են տալիս, որ փորի լաւ զարգաց-
ման շնորհիւ, կենդանու ստամոքսը առողջ է և լաւ
զարգացած: Ոսկոռները ու կաշին լինելու են բարակ,
իսկ մկանունքները՝ թուլաւուն:

Ոսկոռների բարակութիւնը երևում են ոտների,
եղջիւրների և պոչի բարակութիւններից, գլխի թեթե-
ւութիւնից և կողմամիջերի հեռաւորութիւններից:

Իսկ կաշուի բարակութիւնը իմացուում է պոչի
արմատի, վերջի կողի վրայի և կուրծի կաշիները եր-
կու մասերում բռնելով—շոշափելով:

Լաւ կովի կաթին լինելու է առաձգական, դիւրա-
շաւփ և նրա ծալքերը բարակ. այս ցոյց է տալիս նաև
որ կաշուի տակի իւղը թոյլ է: Բարակ կաշի ունեցող
կովի վզի կաշին ծածկուած է լինում բազմաթիւ բա-
րակ ծալքերով:

Մազը պիտի լինի նոսր, կարճ և փայլուն:

Վզի վրայ և աճուկները պէտք է շատ թեփոտ լի-
նեն, այդ նշան է, որ նրա ճարպային խուլերը լաւ են
զարգացած, որոնք և նպաստում են կուրծի առողջ
լինելուն և լաւ կազմութեանը:

Ականջների ներսի թաղանթը ծածկուած է լինում
ճարպային խուլերից արտադրուած դեղնաւուն նիւ-
թով:

Այս վերջին նշանը ցոյց է տալիս նաև որ այդպիսի կովի կաթը լաւ յատկութեան է լինելու:

Լաւ կաթնատու կովի գլուխը պիտի լինի քնքոյշ — կանաչի արտայայտութիւնով, դիմակողմը երկարաւուն, թեթեւ և չոր, աչքերը մեծ, առուզ ու բարեհայեաց:

Ականջները կլորաւուն — սրածայր, երեսի կաշին սակաւամազ, իսկ ներսի թաղանթը ծածկաւ լինի նոսր ու երկայն աղուամազերով:

Նիզիւրները բարակ ու մեծ, պարանոցը երկայն, բայց ուղիղ, սակաւ ինչ կրծքախութով, կուրծքը լինելու է խոր ընկած և լայն, լայն են լինելու նոյնպէս էլ ուսերը և թիակունքների ետեւը,

Թոյլ կուրծքը և մանաւանդ թիակների ետի կողմը եթէ փոսեր լինեն, դրանք ցոյց են տալիս անասունի տկար լինելը:

Մեջքը ուղիղ, փորը ուռած բայց ոչ կախ ընկած, որոնք ցոյց են տալիս թէ փոքրութիւնից լաւ չէ սնուել:

Բունը պէտք է երկարաւուն լինի: Լաւ կաթնատու կովի մէջքի վերջի ոսկոռի և գոտամիջի առաջին ողնաշարի մէջ փոսիկ է լինելու:

Ոսկերը պէտք է լինեն բարակ, ուղիղ դրուած և ոչ բարձր. այն է կենդանու բարձրութեան կիսից աւել չլինի:

Կուրծքը պէտք է փարթամ լինի. լաւ կովերի կուրծքը կախ է ընկնում, քսւում է աղբերին ու դէպի առաջ է տարածւում, սա հաստատ ապացոյց է, որ կուրծքը զարգացած և կաթնալի է, իսկ ճարպային շերտերը նրա մէջ թոյլ են ու զօրեղ դեր չեն կատարում:

Կուրծի վրայի կաշին լինելու է բարակ, դիւրաշարժ, նուրբ ու կարճ մազերով ծածկուած:

Լաւ կաթնատու կովի կուրծքը խաչմերուկ երկու աղօսներով բաժանուած է չորս մասերի. երկայնութեան աղօսը լայնքի աղօսից աւելի խոր է:

Ծծերը պէտք է քառակուսի ձևով լինեն ու հա-

մաշափ զարգացած, և լինելու են կոնաձև, զլանաձև ծիծ ունեցող կովը դժւար է կթւում ու սակաւակաթ է լինում. ծծերը մեծ չեն լինելու, շատ երկայն ծծեր կունենան սակաւակաթ կովերը. երբեմն պատահում է, որ ծծերը միաշափ չեն լինում, դա նշանակում է, որ նրանք անկանոն են զարգացել. լաւ չեն նոյնպէս շատ մանր ծծերը:

Բարակ կաշի ունեցող կուրծի վրայ պարզ երեւում է լաւ զարգացած երակը. սա էլ լաւ կաթնատուութեան նշաններից մէկն է:

Երբեմն մեծ կուրծք կթելուց յետոյ էլ չէ նստում, իր նախկին դրութիւնը չէ կորցնում. այս ցոյց է տալիս, որ կուրծքը կամ հարուստ է ճարպով կամ թէ մսակալած է:

Ճարպալի կուրծ ունեցող կովի կաշու տակի ճարպի շերտը շատ զարգացած է լինում, իսկ կուրծի մտակալելը հետեանք է կամ լաւ չկթելուց խութերի զարգանալուն կամ թէ կովը մի ժամանակ տկարացել է և բորբոքումն է ստացել:

Լաւ կաթնատու կովի պոչը երկայն կլինի:

Եթէ արուղը առատ և գոմին մօտ լինի, լաւ է ձեռք բերել մեծատեսակ կովերից:

Մեծատեսակ կովի առաւելութիւններից մէկն էլ այն է, որ եթէ իբրեւ կաթնատու անպէտք լինի, մսացուի պէտք կը գայ:

Ազնւացեղ ցուլ գնելիս պէտք է տեղեկանալ նրա ծագումը և պէտք է ունենայ հետեւեալ նշանները՝ 1, զլուխը թեթեւ և չոր, 2, լայն և ներս ընկած կուրծք, 3, երկայնաւուն ու կլորաձև բուն, առած փոր և լայն խաչմերուկով, 4, մէջքը ուղիղ, 5, կաշին ու ոտները բարակ:

Յուցահաճեղեմներում ցուլ գնելը խոհեմութիւն չէ. պէտք է ստուգել նրա մօր կամ տատի առած կաթի քանակը:

Ընտիր կազմուածք ունեցող և ցուցահանդիսներու վաւ վարձատրուած ու վկայուած ցուլը երբեմն կարող է մի ամբողջ նախիր փչացնել, եթէ նրա մայրը սակաւ կաթ տուող է եղել:

Տեսակի ըմբուլքիւնը: Տաւարի բոլոր տեսակներն էլ լաւ և շահաւէտ կլինեն, եթէ նրանց լաւ խնամեն ու կերակրեն. իսկ վատ խնամքից և վատ սնունդից լաւ տեսակ անասունն էլ կարող է փչանալ և տիրոջը հնաւակար լինիլ, քանի որ իր վրայ եղած ծախսը չի հանի:

Ի հարկէ, ազնուացեղ տաւարը վաղուց յայտնի է իր արդիւնաւորութեամբ, բայց, հակառակը, վատ խնամող (տաւարատէր) կարող է չարաչար տուժել:

Որ և է տնտեսութեան մէջ ամենալաւ տաւարը տեղականն է, նա կարող է թէ մեծանալ և թէ շատ շահաւէտ լինիլ, միայն թէ պահելու է նրան աւանձին խնամքով:

Հետու տեղերից բերած ազնուացեղ տաւարները տեղական տաւարի լաւ յատկութիւնները չեն կարող ունենալ՝ նրանք մեր կլիմային անսովոր լինելով դիմացկուն չեն լինի, նրանք շուտով են ենթարկուում այս կամ այն հիւանդութեան, և այլն:

Ռուսաստանում ամենալաւ և շատ տարածուած ազնուացեղ տաւարները հետևեալներն են՝ Հոլանդական, Շվից—Ուրաու, Սիմենտալի, Վիլստերմարշի, Անգէլնի, Այրշիրի, Ջէրսէյի, Շորտհորնի, Եարոսլաւի, Խոլմոգորի, իսկ Շարոլէ տեսակը սակաւ է տարածւած:

Ռուսաստանի անկուլտուրական տաւարներն են. Վելիկորուսի, Ուկրաինի, Կերգիգի և Ղալմուկի:

Սրանց իւրաքանչիւրի արժանաւորութիւնը կաշիլի է իմանալ հետևեալ ցուցակից:

Տեսակները Սնունդով:	Գ Ո Յ Ն Ը	Կենդանի միջին կշիռը	Կթուած- քի կշիռը %	Քաշի քանակը (վեցրո)	Կուլի մի- ջին %	Թորակում (տա բեր- կուլի) ցաւի դէմ ունեցած դիմացկու- նութիւնը	ԵԱՆՕԹՈՒ- թիւն
Հաւանական	Մե-պիտակաւոր	35	67	250—300	3	Գնդուլ, շուտ է են- թարկուում ցաւի ձե- րմանու չէ: Ենթարկուող ցաւի նոյնպէս	
Չիլից-Միհաւ Սիմենտա- լիան	Մութ կարմիր-մութ, Գորշ, սպիտակ	30 35	65 6	180—300 190—300	3,5 5,5	Թուլանում է նոյնպէս, սակայն է աւարածւած	
Վիլստերմարշի	Կարմիր-պիտակաւոր	25	64	200—250	3,0	Նոյնպէս	
Անգէլնի Ջէրսէյի Շորտհորնի Եարոսլա- ւեան	Կարմիր-գորշ Գորշ և մարմարայ Գարմիր-պիտակաւոր	25 18 20	65 60 60	200—250 200 150—200 100—150 100—250	3,2 5 3,4 3,8 5	Թուլանում է նոյնպէս, սակայն է աւարածւած	
Խոլմոգորեան Վելիկուր- ուսի	Մե պիտակաւոր Զանգաւ գոյնի	25 15	60 57	100—250 60—300	4 5	Նոյնպէս Ենթարկուում է ցաւի ձե- րմանու չէ: Ենթարկուում է ցաւի ձե- րմանու չէ: Ենթարկուում է ցաւի ձե- րմանու չէ:	
Ուկրաինեան Կերգիգեան Ղալմուկեան Վարդէգիան	Մութագոյն Մութ կարմիր Կարմրագոյն Մութագոյն	28 30 40 30	62 65 65 69	60—85 60—85 60—95 75—100	5 5 4,5 3,5	Ենթարկուում է ցաւի ձե- րմանու չէ: Ենթարկուում է ցաւի ձե- րմանու չէ: Ենթարկուում է ցաւի ձե- րմանու չէ:	

ԿԱԹՆԱՏՈՒ ԿՈՎԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Կաթնատու կովը ընտրելու է այն ժամանակ, երբ ամեն մի կովից կթած կաթը նշանակուի առանձին, հաշուի ամսական և տարեկան ստացած քանակը. այդ դէպքում ահա տարւայ վերջը յայտնի կլինի լաւ և վատ կաթնատուն. հետևապէս և այն, թէ ո՞րն է դրանցից ձեռնտու պահելու համար:

Եթէ յայտնի է թէ մի որոշ նախիրին ինչքան և ի՞նչ տեսակ կեր է տրուած (դրա համար պէտք է նոյնպէս մի առ մի դրել), ի՞նչ են արժեցել տաւարապահը ձիերը, միւս մշակները և այլն, դրանով յայտնի կլինի նաև թէ մի կովի պահելը ի՞նչ է նստում:

Համեմատելով այս թւերը ստացւած կովի արժէքին, պարզ կերևայ թէ ո՞ր կովը օգտաւէտ է և ո՞րը ոչ. անօգուտ կով պահելը պարզ է, որ միտք չի ունենայ:

Առաջնածին կովը միշտ էլ ձեռնտու չէ. այդ բանը պարզելու համար հետևելու է իմանալ նրա մօր կամ մեծ մօր ցեղը՝ կաթնատուութեան հարցում. եթէ խնդիր լինի ընտրել պահելու կամ գնելու համար տաւրիքաւոր թէ առաջնածին կով, իհարկէ գերադասելու է վերջինը:

Շատ ընտիր և առատ կաթ տուող կովի հորթը պէտք է պահել. լաւ է գնել կովը, քան թէ վատ ցեղի հորթը պահել մեծացնել. իսկ թէ նախիրից քանի՞ հատ ջահելը պահել և քանի՞սը հեռացնել, սա կախուած է զանազան պայմաններից:

Տնտեսութիւնից հեռացրուած կովերի քիւը չպէտք է վրդովի նրա տիրոջը, որովհետև աւելի լաւ է ունենալ սովաւաթիւ միայն ընտիր, քան թէ բազմաթիւ ու վատ կովեր. դրա համար էլ շատ մանրակրկիտ ընտելուց յետոյ պէտք է նախիրից հեռացնել թոյլ, տկար ու տ վիժող, շուտ շուտ տկարացող, լաւ չգարգացած

կուրծ ունեցող կովերին, նոյնպէս և պառաւացածներին, և քիչ կաթտուողներին, թէկուզ սրանք առողջ էլ լինեն:

Հեռացրուածների փոխարինող ջահել կովերի թիւը աշխատելու է պակաս չանել և միշտ նշանակելու է ամեն տարուայ հեռացրածների միջին թիւը:

Կովը առհասարակ մինչև 10 տարի կարող է պահպանել իր տուած կաթի միջին քանակը. այս հաշուով, եթէ ուզենանք նախիրի մէջ եղած (նախիրում հաշւելու է 100 գլուխ) կովերի թիւը չպակասի, իւրաքանչիւր տարի պէտք է հեռացնել 10 կով՝ իբրև հասակաւոր: 2—3 հատ էլ կարող է պատահել որ զանազան հանգամանքներից ստիպուած պէտք կլինի հեռացնել, ուրեմն իւրաքանչիւր տարի հեռացնել 12—13 կով, իսկ որպէս զի նախիրի նախկին թիւը չպակասի, պէտք է պատրաստ ունենալ նոյնքան 3 տարեկան ջահել կովեր:

ԻՒՂԱԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԱՐԵՒՈՐ ԱՌԱՐԳԱՆԵՐԸ

Օրական 20 վեդրօ կաթ ստացող տնտեսութիւնը կարող է տարէն 3—5 հազար վեդրօ կաթ գործադրել իւր շինելու համար, ու նրան պէտք է ունենալ հետեւեալ գործիքներն ու իրերը՝

1 սերդատ «Պերֆէկտ»	10 վեդրանոց	75 ռ.	— կ.
2 հատ փայտէ դոյլեր	3 վեդրանոց	15 »	— »
3 » » փոքրիկ դոյլեր	$1\frac{1}{2}$ վեդրանոց	4 »	50 »
2 » պարզացնող տաշտեր		3 »	— »
1 » կաթնաչափ		5 »	— »
1 » սառցարան Շմիդտի		25 »	— »
1 » խնոցի «Վիկտորիա»	$2\frac{1}{2}$ վեդրանոց	25 »	— »
1 » » զանիակահ		38 »	— »
1 » կաղապար (իւղի)	20 ֆունտանոց	2 »	50 »
2 » » կլոր		1 »	30 »

2 » ջերմաչափեր	1 » 30 »
4 » փոքրիկ թիակներ.	2 » — »
1 » տաշտ իւղի համար.	1 » 50 »
1 » սեղան »	2 » 50 »
ներկ, մագաղաւթ թուղթ, աղ, քաթան,	
վոճիկներ և այլն.	
5 » կովկիթներ.	25 » — »
Ընդամենը.	

251 » 60 »

Աւելի շատ կաթ եղած դէպքում պէտք է սերգա-
տի, խնոցին և դոյլերի ձեւը մեծացնել:

ՊԱՆՐԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

Կար մեքելր: Պանիր շինելու համար պէտք է կա-
թը մերել (թթւացնել) շրգանի մայով կամ թէ դրա
համար պատրաստուած փոշի կամ հեղուկ մակարդնե-
րով (մայա):

Պանիր մակարդող շրգանը լինելու է չոր, առանց
կարմիր երակների և անախորժ հոտի, շրգանը պէտք
է մանրացնել, ջրով կամ շիճուկով թրջոց դնել ու
աղել:

Խանութներում գնած պատրաստի մակարդը գոր-
ծադրելուց առաջ պէտք է ջրով բաց անել:

Մայի ոյժը միշտ միատեսակ չէ լինում և ամեն
անգամ պէտք է նրան փորձել: Դրա համար վերցնելու
է փութի $\frac{1}{100}$ մաս կաթ, որոշեալ աստիճանով տա-
քացնելու է ու խառնելու է նրա մէջը փութի $\frac{1}{1000}$
մաս պատրաստի մայա, լաւ խառնելով, ժամացոյցին
դիտելու է թէ հրքան ըռպէում է նա լաւ մակարդ-
ւում ու ըռպէների այս թւից կիմացւի մայի զօրե-
ղութիւնը. եթէ կաթը մակարդւեց 15 ըռպէում,
նշանակում է որ մայի զօրութեան չափը 15 ըռպէ
է և այլն:

Բանի որ մայէն միատեսակ չէ, ուրեմն և կաթի

մակարդուելու ժամանակն էլ տարբեր է լինում, մա-
նաւանդ որ թէ ինչ տեսակ պանրի համար է գործա-
դրում մայէն, եթէ թոյլ մայա ունենանք, պէտք է
շատ բանացնենք, իսկ շատ մայից պատրաստուած
պանիրը դառնահամ է լինում:

Պանրի համար գործադրած կաթի տաքութեան
աստիճանը միաշափ չէ լինում, սա կախում է պան-
րի տեսակից և տեղական պայմաններից. կոշտ ու չոր
պանրի կաթը լինելու է աւելի տաք, քան քնքոյշ ու
փափուկ պանրինը:

Մակարդուած պանրացուն կամ կտրատում են,
որ միջի շիճուկը հեշտ դուրս գայ, կամ չեն կտրա-
տում. կտրատելու համար գործ են ածում զանազան
ձևի դանակներ. քնար աձև՝ շվէյցարական պանրի համար,
տաւիղ՝ հոլանդական պանրի համար, ամերիկական դա-
նակ՝ չեստեր, բակշտէյն, լիմբուրգեան և ուրիշ տեսակ
պանիրների համար և այլն:

Քիմի պանիր ստանալու համար մակարդածքը
կտրատելուց յետոյ կրկին տաքացնում ու ծանրոցի
տակ քամ են ձգում:

Կակուղ պանիրը՝ կրկին անգամ չեն տաքացնում
ու ծանրոցի տակ քամ չեն գցում:

Իսկ փափուկ պանիրը թէ և՛ կրկին անգամ չեն
տաքացնում, բայց ծանրոցի տակ քամ են գցում:

Լերդացած — մակարդուած պանրացուն կրկին տա-
քացնելու նպատակը այն է, որ նրա մասնիկները լաւ
խառնուին, իրար կաշին և միջի բոլոր շիճուկը դուրս
վանեն:

Պանրացուն երկրորդ անգամ տաքացնելու հա-
մար շինուած են յատուկ կաթսաներ:

Լերդացած պանրացուն կտրատելով լցնում են
կաղապարների մէջ (նայելով թէ ինչ տեսակ պանիր
են ուղղում ունենալ) ու դնում են սեղմիչի (պրէս)
տակ կամ չեն դնում: Սեղմիչները լինում են երկու

տեսակ՝ պտուտակով և նիգով. իսկ Անդրկովկասի շատ տեղերում մակարդած պանրացուն լցնում են քսակի մէջ ու բերանը պինդ կապելով դնում են ծանր քարերի տակ որ քամուի:

Սեղմիչի տակ դնում են, որ միջի շիճուկը մզուի դուրս գայ:

Անարատ կաթից (երեսը չը քաշած) շինած պանիրը թոյլ սեղմիչով են քամ գցում, քան երես քաշածից շինածը:

Պանիրը աղում են երբ նա կաղապարի մէջ ձևակերպուել է, սակաւ է պատահում, որ նրանից առաջ, խմոր ժամանակը, աղեն:

Հաւ է ձևակերպելուց յետոյ աղել, որովհետև ուտելիս մարդի ճաշակի համաձայն էլ կարելի է պանիր ստանալ՝ աղի կամ անաղի:

Աղած պանիրը առհասարակ պահում են ներքնատներում, որ լաւ հասնի (դուրս կանգնի). սրա համար ներքնատները պիտի ունենայ $85^{\circ}/_{10}$, $90^{\circ}/_{10}$, խոնաւութիւն և նայելով պանրի տեսակին, 10° — 20° տաքութիւն իսկ 20° -ից բարձր տաքութեան մէջ պանիրը շուտ և անկանոն կհասնի, բայց 10° -ից պակաս տաքութիւն ունեցող տեղում բոլոր տեսակ պանիրները կանոնաւորապէս չեն կարող հասնել:

Ներքնատների մէջ ինչպէս ճանձ, նոյնպէս ուրիշ որ և է միջատ գտնուելու չէ:

Պինդ պանիրը եթէ լաւ չը պահուի, նրա մէջ կը գոյանայ պանրի որդ (Сырный червь, *Acarus siro*). նրանց ոչնչացնելու համար պանրին քսել իւղ, պինդ աղաջուր կամ սպիրտ, իսկ դարակները սապնով լաւ լուանալ:

Ներքնատան մէջ բնակած մկները և աւնէտները ոչնչացնելու համար երբեք թոյն չգործադրել, այլ դնել թակարդներ:

«ՉԱՆԱԽ» ՊԱՆԻՐ *)

Վերջին տարիներս Կովկասում «Չանախ» պանիրը մեծ գործադրութեան մէջ մտաւ, այնպէս որ այժմս Բորչալուայ և Ախալքալաքի գաւառներից ու Ղարսի շրջանից արտադրում է նրանից տարէն մինչև 80 հազար փութ:

Չանախ պանիրը պատրաստում է ինչպէս կովի, նոյնպէս և ոչխարի կաթից:

Կովի կաթը (1 փ. արժէ 50—60 կ.) թէ և աւելի էժանէ ոչխարի կաթից (1 փ. արժէ 80—85 կ.), բայց նրանից շինած պանիրը աւելի էժան (4—50 կ. փութը) է նստում կովի պանրից (5ր.—5կ. փութը), որովհետև 8 փ. կովի կաթից ստացւում է 1 փութ. պանիր, մինչ դեռ ոչխարի 5 փ. կաթիցն է ստացւում 1 փութ պանիր:

Քանի որ կովի և ոչխարի կաթերի կազմութեան քաղաղորդիչ չափերը տարբեր են, հետևաբար և չէ կարելի միևնոյն եղանակով պատրաստել նրանցից պանիրը:

Կովի կաթի բաղադրութիւնը	Ոչխարի կաթի բաղադրութ.
Իւղ . . . 3, 4 ⁰ / ₁₀	" " 6, 5 ⁰ / ₁₀
Կաղէին . . . 2, 9 ⁰ / ₁₀	" " 4, 2 ⁰ / ₁₀
Ալբում. (սպիտ.) 0, 6 ⁰ / ₁₀	" " 1, 3 ⁰ / ₁₀
Կաթնաշաքար 4, 5 ⁰ / ₁₀	" " 4, 5 ⁰ / ₁₀
Մոխիր . . . 0, 75 ⁰ / ₁₀	" " 0, 85 ⁰ / ₁₀

Ոչխարի պանրի սուր համը հետևանք է նրա տեսակարար կշռի (Удельный весъ) թեթև չափ ունենալուն:

Պանիր մերելու համար կովի կաթը պէտք է ունենայ 30° տաքութիւն. եթէ դրանից աւելի տաք լինի կաթը, կստացւի կոս ու պինդ պանիր, իսկ եթէ նրանից պակաս լինի ջերմութիւնը, կստացւի ճաճաճաճ

*) Քաղաւած Եփուրատեանի-ի 1910 թ. № 1 և 2 համարներից:

և փրկող պանիր:

Մայէն գցելուց յետոյ կաթը մերել է թէ ոչ իմանալու համար պէտք է նշանակեալ ժամանակը լրանալուց մօտը թաթախել մերանի մէջ և զգուշութեամբ հանել ու կեռ պահել մօտը, երբ հաշած (մերանը բռնած) կաթը մի փոքր բարձրանում է մատի հետ և յետոյ շուտով բրթում ու վայր է ընկնում ախպէս, որ մօտի վրայ կաթի յետք կամ սպիտակ բրթուչ անգամ չի մնում, նշանակում է որ մերլածքը յաջող է եղել. այն ժամանակ փայտէ գանակով ամբողջ մերլածքը կտրատում են ընկողի մեծութիւնով. և զգուշութեամբ խառնում — տաքացնում են թոյլ կբակի վրայ մինչև 35° Ց., որից յետոյ լցնում են քսակի մէջ՝ որ շիճուկը քամուի ու աշխատում են պանրին տալ մի սրոշ ձև և ձեռնհրով այս քամած զանգածը սեղմելով, առաջացնում են կեղի:

Իսկ եթէ մերլածքը դեռ հասած չէ, պէտք է նրան կտրառել, որովհետև պանրի քանակը կը պակասի և կատացւի վատ պանիր:

Քաակից հանելով դնում են այն զանգածը դրահամար յատուկ պատրաստած փայտէ ամաններին (չանախներին) մէջ և վերեւից էլ ծածկում են նոյնանման ամանով. երբեմն պէտք է պանիրը ամանում շուռ տալ. առաջին անգամ շուռ են տալիս ամանի մէջ դնելուց 15 րոպէ յետոյ, երկրորդ անգամը՝ 1/2 ժամից յետոյ, իսկ այնուհետև՝ ամեն 2—3 ժամը մի անգամ պէտք է շուռ տալ, որպէս զի երկու կողմերումն էլ գոյանայ ժիւղման կեղև:

Չանախի կողքերին շինում են փոքրիկ ծակափակներ, որոնցից դուրս է գալու դեռ ևս պանրի մէջ մնացած շիճուկը:

Կան գործարաններ, ուր գործ են ածում ոչ փայտէ, այլ թիթեղեայ չանախներ, որովհետև սրանք աւելի էժան են, բայց փայտէ չանախները գերադաս

են նրանով, որ պանիրը նրանց մէջ աւելի երկար է պահում իւր ջերմութիւնը, որը և պատճառ է նրա հաստ կեղև գոյանալուն. այն կեղևն է, որ օգնում է պանրի լաւ հասնելուն:

Երբ նոր պանիրը ստանում է կանոնաւոր ձև և ամրանում է կեղևը, վերի ամանը վերցնում են, որպէս զի պանիրը սառչի. բայց նրան դարձեալ թողնելու է ամանում մինչև եռ գալը:

Պէտք է օրը 6—7 անգամ շուռ տալ նրան. եռ գալը տևում է 1—3 օր՝ նայելով եղանակին:

Երբ համողւած էք լինում թէ եռ գալը դադարել է, գցելու է նրան քոյլ աղաջրում:

Աղաջրի ամրութիւնը այսպէս է որոշւում. նրա մէջ գցում են հաւի մի ձու, եթէ ձուն ջրի երեսին կանգնի, նշանակում է որ աղաջուրը լաւ է:

Պանիրը աղաջրում պահում են 6 օրուայ չափ. թոյլ աղաջրի նշանակութիւնը նրանումն է, որ պանրի երեսը հաստ կեղև չըգոյանայ և թէ աղաջուրը անարգել կաբողանայ պանրագնդի մինչև միջուկը թափացնել:

Աղաջրի տակաւը պէտք է ընդարձակ լինի, որ պանրի գնդերը, քանի դեռ փափուկ են, իրար չկպչեն: Երբ կեղևը լաւ ամրանայ, պէտք է պանիրը հանել թոյլ աղաջրից ու գցել աւելի պինդ աղաջրում (1 փութ պանրին գործ են ածում մօտաւորապէս 4 ֆունտ աղ):

Պանիրը պէտք է դարսել աղաջրի տակաւում կողք—կողքի վրայ պարկացրած: Աղաջրի տաքութեան աստիճանը լինելու է 10—12° Ց. եթէ աղաջրի տաքութիւնը սրանից բարձր լինի, պանիրը նորից կսկսի եռ գալ: Իսկ եթէ ցած լինի, պանիրը կճաքճքուի:

Կովկասեան այս աեսակ պանրի համար և յաջորդաբար յարատև պահպանելու համար պէտք է նրան միշտ աղաջրում պահել, որ չըլորանայ:

Չանախ պանրի ամեն մի գնդի ծանրութիւնը լինում է 15—13 ֆունտ. եթէ աւելի մեծ գնդեր շինուեն, աղը դժուարութեամբ կըթափանցի նրանց մէջ, որով և շուտ էլ կը փչանայ. իսկ եթէ աւելի մանր գնդեր շինուեն, պանիրը ուշ կըհասնի:

Կովի պանրի փուլթը արժէ գործարանում մինչև 6 ըուրի:

Ոչխարի կաթից չանախ պանիրը շինելու կերպը համարեա նոյնն է. ինչ որ կովի կաթիցն է, զանաթութիւնը միայն նրանումն է, որ ոչխարի կաթը պէտք է մերել աւելի բարձր աստիճան տաքութեան ժամանակ այն է՝ 34 8, և մերեածքը պիտի տևի 30—35 րոպէում (իսկ կովինը տևում է 25 րոպէում). ոչխարի պանրի մերումը պէտք է կտրատել աւելի մեծ կտորներով՝ քառակուսի ձևերով — 4 սանթիմէթր մեծութիւնով. սրան պէտք չէ տաքացնել, որովհետև տաքացնելուց նա դեղնւում ու դառնանում է. միւս բաները անկու է այնպէս, ինչպէս որ անում է կովի կաթից պանիր շինելիս:

ԹԹՈՒԱՍԵՐ (ՍՄԵՏԱՆԱ) ՊԱՐԱՐՏԵԼՈՒ ԵՂԱՆԱԿԸ

1, Սերգատի պտուտակը այնպէս յարմարացնել, որ 8 ֆունտ կաթից ստացուի 1 ֆունտ սեր:

2, Ստացած թանձրսերը տաքացնել մինչև 17° — 18° Բ. ու դնել 16° — 17° տաքութիւն ունեցող սենեակում ու թողնել այնտեղ մինչև 12—14 ժամ:

3, Յետոյ թթուասերը դնելու է աւելի ցուրտ տեղ, միայն այնքան պաղ չլինի, որ նա սառի. աւելի լաւ կլինի որ թթուասերը շուտ սառչելու համար լցուի մանր ամանների մէջ ու երեսը ծածկել:

4, Պաղցնելը պէտք է տևի 20—24 ժամ:

5, Պաղեցրած թթուասերը լցնելու է մաքուր և ցած տաշտերում, երեսը ծածկելու է մազաղաւթով:

Թղթով ու նրա վրայ էլ գցելու է մաքուր շոր:

ՇՈՐ (ТВОРОГЪ): Մինչև 28° Բ. տաքացրած կաթը լցնել կաւէ կճուճների մէջ, դնել տաք սենեակում և թողնել նրան այնտեղ այնքան, մինչև որ հաւասարապէս լաւ թթուի, յետոյ դնելու է հաց թխելուց յետոյ փուլում (Ռուսաց ձևով շինած) միայն շատ տաք չլինի, եի եկած շուր թափել մաղի մէջ. երբ շիճուկը քամուի, լցնել տաշտերում ու ծածկել քիչ ծանրաւուն իրերով:

պարարտացնելուց յետոյ, ցանել. իսկ եթէ կանաչ խոտ ստանալու և թարմ կերակրելու նպատակով են ցանելու, պէտք է նրան ցանել խոնաւոտ, ցուրտ տեղերում և թարմ գոմաղպով պարարտացրած արտում. քանի որ խոտացու վիկը պէտք է վաղ գարնանը ցանել, դրա համար լաւ է թարմ գոմաղպով հէնց արաւ աշնանը պարարտացնել: Լաւ է նաեւ վիկը ցանել գարու կամ վարսակի հետ խառն՝ հաւասար չափով, իսկ եթէ

արտը պարարտ է, վերցնել 9 մաս վիկ և 3 մաս գարի խառնել ու ցանել:

2. ՇԱԲԴԱՐ, (Шабдаръ, Trifolium resupinatum)

Այս նշանաւոր բոյսը պատկանում է խնձորախոտի ցեղին. նա անւանւում է նոյնպէս «պարսկական երեքնուկ»:

Շաբդարը ցանւում է գարնանը, եօնջի նման, բայց քանի որ նա դիմանում է սոթ ու ցրտերին, աշնանն էլ կարելի է ցանել: Սա բազմամեայ բոյս է: Մարտին ցանած շաբդարը մայիսի վերջերին տալիս է առաջին հունձը, ամառուայ ընթացքում հնձւում է երեք անգամ: Մի դեսեւատինից ստացւում է մօտ 510 փութ չոր խոտ, եօնջից գրեթէ երկու անգամ շատ:

Միջին-Ասիական տափաստաններում շաբդարի մշակութիւնը սկսել է ընդհանրանալ:

Շաբդարի ծաղիկներին շատ են սիրահար մեղուները, որովհետև նրանց մէջ առատ նեկտար կայ, դրա համար էլ կատարեալ իրաւամբ դրան անւանում են մեղրատու շաբդար:

Նշխրաւոր անասունների համար շաբդարը ախորժահամ և սննդարար կեր է:

ՀՈՒՆԴԱՒՈՐ ԽՈՏԵՐ

Ա. ՍԻՉ ԽՈՏ, (Тимофеевка, Phleum pratense)

Սիզխոտը վայրի դրութեամբ բուսում է արտերի եզերքներում, առուների կողքերին, մարգագետիններում և առհասարակ փոքր խնաւ տեղերում. սրա արմատներից բարձրանում են 3—4 ցողուններ. նկ. № 7: Սիզխոտի ցողունի բարձրութիւնը լինում է 3—4 բառորդ արշին. նրա արմատները խրձածէ (пучковатые) են, հողի մէջ բաւական խոր են մտնում:

Նկ. № 7 ՍԻՉ ԽՈՏ

Այս բոյսը սիրում է նոր պատրաստած հող, բայց երբ արդէն խոր արմատակալում է, կարող է դիմա-

նալ երկարատե երաշտի:

Սառտիկ շողը և շարունակ երաշտ եղանակները նրան չեն վնասում:

Սիզխոտի համար յարմար են կաւոտ և կաւախառն հողերը, նոյն իսկ եթէ նրանք լինին փոքր ինչ ծանր: Այս բոյսը լաւ է աճում նաև սեւահողերում, որպէս և ցածրադիր և մամուտ տեղերում:

Սիզխոտը եթէ ժամանակին հնձէի, այնէ՛ երբ հասկը ուզում է երեւալ, լինում է քնքոյշ, համեղ և սննդարար կեր. իսկ ընդհակառակը, եթէ ուշ հնձէի, շատ կոշտ խոտ է ստացւում և աշանավարի հացաբոյսի յարգից էլ ստոր կեր է դառնում:

Լաւ խոտահարքի մի դեսեսատինից կարելի է ստանալ 150—200 փ. չոր սիզխոտ:

Մի դեսեսատինից կարելի է 6—20 փութ սերմ ստանալ: Սրա յարզը կոշտ ու անսննդարար է, տաւարի կերի համար քիչ է գործածւում:

Սիզխոտի սերմը ծախւում է փութը 4—6 բուբլի:

Սրան ցանում են թէ դաշտերում և թէ մարգագետիններում, ինչպէս առանձին, նոյնպէս և խառն ուրիշ խոտասերմերի հետ. մանաւանդ յաճախ նրան ցանում են երեքնուկի (սիրի-սիրի) հետ. մի դեսեսատին տեղի համար վերցնում են 10, 30 և մինչև անգամ 40 ֆ. երեքնուկի սերմ և խառնում են 15—30 ֆ. սիզխոտի սերմին ու ցանում:

Եթէ մարգագետինը կամ ուրիշ խոտաբոյսը կարծրացած լինի ու դրանից խոտի բերքը նւազի, պէտք է այդ արտը աշնանը հերկելով շուռ տալ և ձմեռը թողնել շերտ շերտ ընկած, գարնանը լաւ ցաքանել ու վարսակ ցանել, աչտը նորից ցաքանել 36—40 ֆ. սիզխոտ ցանել ու գլանով լաւ գրտնակել: Առաջին տարին կստացւի վարսակ, կամ եթէ կամենաք, վարսակախոտ՝ եթէ խակ խակ հնձէք. իսկ յետոյ, 5 տարի շարունակ սիզխոտի հիւսնալի հունձ կունենաք:

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԵՒ ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՄԱՉԱԽՈՏԵՐ,

(Райграссы, Lolium perenne, Avena elatior)

Այս մազախոտերը շատ էլ պէտքական չեն:

Ֆրանսիական մազախոտը (Французский райграсъ Avena elatior) միւս տեսակներից աւելի ձեռնտու և նպատակայարմար է, այդ պատճառով էլ նրանցից աւելի շատ է ցանւում ծաղկանոցներում և խնամւում է իբրև կանաչ մարգագետին:

ԱՂՈՒԷՍԱՊՈՉ (Лисохвостъ, Alopecurus pratensis.)

Աղուէսապոչը շատ նման է սիզխոտին:

Սա սիզխոտից երեք շաբթաչափ առաջ է ծաղկում, հետևաբար էլ նրանից առաջ էլ հնձում է:

Այս խոտը բուսնում է վայրի դրութեամբ էլ՝ խոնաւ տեղերում, անտառների ծայրերում, ջրասոյգ դաշտերում, ձորակների լանջերում և այլն. ճանապարհների և արտերի կողքերին սակաւ է պատահում:

Նկ. № 8 Ա Ղ Ո Ւ Է Ս Ա Պ Չ 2:

Աղուէսապոչը սիզխոտի նման բազմամեայ է, մի-

այն թէ երկարատե երաշտից կարող է փչանալ. սիրում է կաւային և կաւախառն հող, որոնք խոնաւութիւն լաւ պահպանող են, նոյնպէս և լաւ պարարտացրած հող:

Լաւ է աճում այս խոտը նա և չորացած ճահճային տեղերում և մամռապատ մագազներիններում:

Աղուէսապոչի սերմը հաւաքելն էլ դժւար է, որովհետեւ շուտ ծաղկում, շուտ էլ հասնում է, որից շատ դժւար է լինում իր ժամանակին հնձել այնպէս, որ սերմը չթափթփւի:

Աղուէսապոչի արմատները թոյլ են ու խոր չեն մտած հողում, դրա համար էլ շատ են ճնշւում ուրիշ խոտերից: Թէեւ նա սիրում է լաւ մշակած և բերրի հող, այնուամենայնիւ առաջին երկու տարիները շատ հունձ չէ տալիս: Այդ պատճառով էլ նրան ցանում են խառն միւս խոտերի հետ, այն է՝ դաշտախոտի, երեք-նուկի և այլն:

Եթէ աղուէսապոչը ժամանակին հնձի, սրա խոտը սիզխոտից գերազան է. սա լաւ արօտ էլ է տալիս:

Աղուէսապոչի սերմը ստանալու համար պէտք է նրան ցանել առանձին արտում՝ ջուկ, չխառնելով ուրիշ խոտերի հետ:

Մի գեսեատինի վրայ պէտք է ցանել 60—80 ֆ. սերմ:

Մի գեսեատինից, երկու երես հուձից, կարելի է ստանալ մինչև 500 փութ չոր խոտ. իսկ սերմ՝ մինչև 7 փութ:

Դ. ՈՉՆՈՒԿ, (Ежа еборная, Dactulis glomerata).

Շատ անգամ այս բոյսը տեսնում ենք 2—3 ցողուններից կազմւած առանձին քօլերով, 3—4 քառորդ արշին բարձրութիւնով լաւ մարգագետիններում, անտառամիջի տափերում և այգիներում. նկ. № 9.

Ողնուկը սիրում է քիչ սաւերոտ տեղեր. ծառերի տակ նրա ցողունը երբեմն մէկ արշինից էլ աւելի է բարձրանում. սա

նկ. № 9. Ո Չ Ն Ո Ւ Կ:

լաւ աճող և անյուսակի. բացի այդ, ողնուկի ցողունը շատ է կոշտանում և այդ պատճառով էլ անասունի կերի համար սակաւ է դորժադրւում:

Ինչպէս սիզխոտը, նոյնպէս և ողնուկը պէտք է մատղաշ ժամանակը հնձել, երբ հասկերը նոր նոր սկսում են երևալ:

Ողնուկից առատ հունձ ստացւում է ցանելուց 2—3 տարի յետոյ: Սա երաշտի շատ է դիմանում, աճում է լաւ ամեն տեսակ հողերում. մինչև անգամ շատ խիստ ցրտերից էլ չէ վախենում ու անասունների

բարձրանում. սա լաւ աճում և շուտ հասնում է, բայց քօլախոտ չի տալիս: Սրա արմատները երբեմն մէկ արշինից աւելի են մտնում խորը գետնի մէջ: Սրա խոտի քանակը և որակը միւս հունդաւոր լաւ խոտերից յետ չի մնայ. բայց որա սերմը միաժամանակ չհասնելու պատճառով, դժւար է ժողովւում, դրա համար էլ նրանք լինում են անմաքուր:

որորելուց էլ չէ փչանում:

Քանի որ սրա սերմը աղուէսապոչի հունդի նման յուսալի չէ, դրան ջուկ չեն ցանում, այլ խառն՝ ուրիշ խոտերի հետ: Երբ հարկ լինի շիտկել կամ վերանորոգել մարգագետինը, պէտք է ուրիշ սերմերի հետ խառնել ոգնուկի սերմ ու ցանել:

Մի դեսեատինի վրայ սերմացուի համար պէտք է ցանել 2—2½ պուդ, մաքուր ոգնուկ:

Ե. ԿՈՐԹՈՒՄ, (Костеръ безостный, Bromus inermis)

Չիմխոտի սերմի տեղ շատ անգամ ծախում են կորթումի սերմը, տեղ տեղ սրան ասում են նաև վարսակախոտ: Բուկեզոծ խրփուկ և այլն. իրան տեսքովը սա շատ է տարբերում իսկական չիմից՝ իւր աւելանման գլխովը աւելի նման է վայրի խրփուկին կամ վարսակին:

Կորթումը ունի լաւ զարգացող արմատներ, չորութեան դիրացող և պինդ հողերումն էլ լաւ աճող է. բաձրանում է մինչև ¾ արշին, տալիս է լաւ խոտ՝ (դեսեատինը մինչև 500 փ.), ջրասոյղ դաշտերում և չալաներում ստացւում է դեսեատինից մինչև 1000 փութ: Մի դեսեատի հից ստացւում է 20—30 պուդ սերմ, որի ժողովելը բաւական դժւար է: Դեսեատին հողի վերայ բաւական կլինի ցանել 2—3 փ:

Սա բազմամեայ բոյս է. մի տեղում կարող է հնձել մինչև 15 տարի շարունակ:

2. ՉԻՄ ԽՈՏ, (Пырей, Allium Porrum).

Չիմ անունը մի քանի տեղերում միևնոյն խոտին չեն տալիս, այլ այդպէս են անուանում շատ տեսակ լայնատերև հունդաւոր խոտերին: Այստեղ մենք չիմ խոտ կանաւենք շատ տեսակ այն խոտերը,

որոնք իբրև վատ բոյսեր, առատութեամբ աճում են արգաւանդ և սեահող արտփում. № 10 նկարի ձախ կողմը երևում է նրա ցեղին պատկանող խոտի մի

տեսակի ցողունի վերին մասը՝ իւր հասկովը, իսկ աջ կողմումը՝ բոյսի ցածի մասը և արմատը: Հողը ցաքանելիս սրա ծլերը մեծ քանակութեամբ արտի երեսն են դուրս ընկնում. բայց քանի որ սւանց արմատները և արմատածիլերը շատ դիմացկւն և կենսունակ են, չեն փչանում, այլ ընդհակառակն, փափուկ ու լաւ պարարտացրած արտերում նրանք

Նկ. № 10 2 Ի Մ Խ Ո Տ

շատ փարթամանում են: Աճում են նոյնպէս այգինե-բում, գետնգերբներում, ցանկապատերի մօտերում և այլն: Եթէ մարգագետնի հողը պնդանայ, չիմ խոտը կանհետանայ:

Սրա ցողունը 1—2 արշին է բարձրանում, մատղաջ հնձածը լաւ խոտ է լինում. մի դեսեատինից 50—200 փութ է ստացւում. ուրբանիւր պինդ հողեր չէ

սիրում, չարժէ սրան դաշտերումը ցանել, իսկ աւաղա-
խառն տափաստաններում աճող վայրի տեսակը ամե-
նալաւ արօտախոտ է: Սրա արմատները շատ կենսու-
նակ լինելով, փափուկ և քիչ խոնաւ հողում արձակում
են շատ ընձիւղներ: Ձիւր առհասարակ չեն ցանում,
նա ինքնաբոյս է և դրա համար էլ նրա սերմը հազա-
գիւտ է:

Ով որ ուզենայ չիմխոտ ցանել, շատ հեշտութիւ-
նով կարող է ինքը նրան սերմը ժողովել. մի դեսեսա-
տինի վրայ կարելի է ցանել 4 փ. զուտ չիմխոտ: Չորա-
ւուն տեղերում լաւ է նրան ցանել խառն—ուրիշ խո-
տերի հետ. առաջին տարին նա ուրիշ խոտերից չի
ճնշւի, ու ինչպէս երաշտի լաւ ցիմացող, լաւ հունձ
կտայ: Մի քանի տարի չհերկւած խոպան արտի վրայ
առաջին երկու տարիները կաճեն ժանգալ խոտեր, իսկ
սկսած երրորդ տարուց դուրս կգայ չիմը,—որը տա-
րին 3—4 անգամ կարող է հնձել: Ուժասպառ արտե-
րում, հէնց հունձից յետոյ, չիմխոտ է դուրս գալիս.
իսկ արտի վերնաշերտը պնդանալիս նա հետզհետէ նոս-
րանում և վերջապէս բոլորովին կորչում— խեղտում է
միւս խոտերից:

Եթէ կամենաք նրան վերաբուսցնել, պէտք է ար-
տը 3—4 վերջով խորութեամբ հերկել, սրանով ուրիշ
խոտերը կըոչնչանան, իսկ չիմը կը զարգանայ: Աշնա-
ցանի հունձից յետոյ սա աւելի շուտ և լաւ է աճում
քան թէ զարնացանի հունձից յետոյ:

Արտը լաւ ցանելուց, չութով կըկնահերկելուց և
ոչխարի հօտի արածացնելուց չիմ խոտը փչանում է:

Թէ պէտք լինի սրան ոչնչացնել, պէտք է նախ
թողնել ոչխարների հօտը նրա վրայ արածելու, յետոյ,
զարնանը հերկելով շուտ տալ հողը և իսկոյն գարնա-
վարը ցանել ցորեն, կամ աւելի լաւ կլինի սև ցորեն
(трещина), որը շատ լաւ խեղտում է միւս խոտերին,
մանաւանդ չիմխոտին. իսկական չիմխոտը սեւահող

դաշտերի յատուկ բոյս է, բայց նրան կարելի է ցանել
նաև ուրիշ հողերումն էլ. յաջողութեամբ առաջ է գա-
լիս նա նաև ցուրտ երկիրներում:

Է. ԴԱՇՏԱԽՈՏ, (Мятлик луговой, Poa pratensis).

Սա ամենասովորական և ամենից շատ տարած-
ւած խոտերից մէկն է, աճում է խոնաւոտ և արգա-
ւանդ հողերում, մարգագետիններում, այգիներում,
բանջարանոցներում, նոյնպէս և չորային տեղերում:

Նկ. № 11 ԴԱՇՏԱԽՈՏ

Սրա մեծ ու փոքր արմատները, արմատամօտի տերե-
ւների և ցողունի ներքին մասերի հետ, նոյնպէս և ցո-

դունի վերի մասը իր հասկովը ցոյց է տրւած № 11 նկարում:

Դաշտախոտի բազմացողուն քօլերը 1—3 քառորդ արշին բարձրութիւնով կարելի է ամեն տեղ տեսնել. արգաւանդ հողերում նա լաւ է զարգանում, իսկ չորային և նւազ հողերում՝ թոյլ է լինում: Արգաւանդ հողերում նա լաւ նստկան խոտ է լինում, ուստի սրանպէտք է ցանել բարձրադիր խոտերի հետ խառն:

Սա գարնանը շուտ է բարձրանում և շուտ էլ ծաղկում է, այնպէս որ խոտհարքի ժամանակ նա արդէն բոլորովին հասած է լինում: Բայց, քանի որ սրա սերմն էլ միաժամանակ չէ հասնում, նրան ժողովել ու ժողովածն էլ անմաքուր, վատ աճող, հետեւաբար և թանկագին է (12—13 ռ. փութը):

Չուտ սրա սերմը սերմացուի համար ցանելու մի դեպքերի վրայ գնում է 50—80 ֆունտ:

Մի դեպքերից կստացւի 180—300 փութ չոր խոտ:

Թ. ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ԴԱՇՏԱԽՈՏ, (Мятлик обыкновенный, Poa trivialis).

Սրա դաշտախոտի մի ուրիշ տեսակն է, սիրում է միայն խոնաւոտ տեղեր: Չորային դաշտերումը լաւ չէ աճում: Դաշտախոտից սա ուշ է ծաղկում. դրա համար էլ կարելի է լինում ժամանակին լաւ խոտ ստանալ: Այս բոյսը լինելով ցածրադիր, խիտ կերպով ծածկում է հողի երեսը, բայց դաշտախոտի նման շատ դիմացկուն չէ: Սա ցանւում է ցածրադիրք: խոնաւ կամ այնպիսի տեղերում, ուր հնար չէ լինում

Ե.

ՄԵՂԼԱԲՈՒԾՈՒԹԻՒՆ

Մեղուներ եւ նրանց կեանքը:

Մեղաբուծութիւնը շատ հետաքրքիր և դուրեկան զբաղմունք է, բացի դուրեկան լինելուց նա միևնոյն ժամանակը շատ մատչելի և օգտաւէտ պարապմունք է: Սկզբում՝ գործը սկսելիս, նա չի պահանջում ոչ մեծ դրամագլուխ և ոչ էլ մեծ քանակութեանը հող. մեղանոցը բռնելով տեղի աննշան տարածութիւն, մեղուն տէր է դառնում ամբողջ շրջակայքի հարիւրաւոր վերստերի, առանց վնասելու այդ շրջակայքի տիրոջ շահերը: Հաւաքում է ծաղիկներից այն քաղցր հիւթը, որը կոչւում է նեկտար և որը առանց մեղունների կորած կը լինի մարդկութեան համար և այդ անթիւ այցելութիւններով միառեսակ ծաղիկներին, նա կատարում է մի մեծ գործ, այն է, պտղատու ծառերի և բոյսերի բեղմնաւորման գործը՝ տանելով մի ծաղկի արական փոշին և գցելով նոյն ծաղկի վրայ գտնւող, կամ նոյն տեսակի ուրիշ ցողունի գտնւող իգական գործարանի մէջ:

Մեղաբուծութեամբ կարող են պարապել ամեն տեղ, ուր կայ բուսականութիւն և՛ ամենքը. հարկաւոր է միայն մօտիկ ծանօթանալ մեղուների կեանքի հետ, առանց որին անհնարին է կանոնաւոր մեղապահութիւնը՝ հետեւապէս միշտ և մեծ քանակութեամբ մեղր ստանալը: Ոչ մի գործ այնքան ակկսուրաւ—ճշտապահ լինել չի պահանջում, որքան մեղապահութիւնը. ժամանակին մեղրի ընտանիքին պահանջող օգնութիւն

չհասցնելը, անվերադառնալի կորուստ է. կորցրած օրւայ բերքը այլ ևս չէք վերադարձնիլ, իսկ մեղրաբերքի օրերը ամբողջ տարւայ ընթացքում լինում են 10—40 օր:

Առանց սովորելու միտքիցէ օրինակելի մեղաւնոցում անկարելի է սկսել գործը, մասնաւանդ մեծ դիրքով, իսկ այդպիսի օրինակելի մեղաւնոցներ մենք գրեթէ ամեն մի շրջանում էլ ունենք:

Մեզ մօտ՝ Կովկասում, կայ երկու տեսակ մեղուներ, մոխրագոյն և դեղին: Այդ երկու տեսակներն էլ շատ բեղմնաւոր են, խաղաղ բնաւորութիւն ունեն, մեղր հաւաքելում մեծ ընդունակութիւն են ցոյց տալիս, լաւ պաշպանում են փեթակը յարձակումներից և միևնոյն ժամանակը դիմացկուն են թէ ցրտին և թէ տաքին: Շնորհիւ այս մեծ առաւելութիւններին, սրանք աչքի են ընկնում ոչ միայն Ռուսաստանում, այլ Եւրոպայում, Ամերիկայում և վերջին ժամանակներս նոյն իսկ Եասպիայում և այսօր մենք տեսնում ենք, որ գործնական Ամերիկացիք, որ մի ժամանակ գրաւուած էին իտալական տեսակի մեղուներով, այժմ ամբողջ ուշադրութիւնը դարձրել են դէպի մեր մեղուները, տանելով մեզանից ամեն տարի մեծ քանակութեամբ մեղուի մայրեր:

Մեղուները պատկանում են միջատների դասակարգին և իրանց թաղանթաւոր թևերի պատճառով կոչւում են թաղանթաթև—խայթողաւորներ:

Դրանք ապրում են խմբովին, որը կոչւում է բնացանիք և այն բնակարանը, որտեղ այդ ընտանիքները ապրում են, կոչւում է փեթակ: Մեղուների ընտանիքը բաղկացած է երեք տարրից. մայր մեղու, բանուր մեղուներ և բուեր (որձ մեղու) և այդ երեք տեսակ մեղուները նստած են լինում փեթակում մոմից շինած հացերի վրայ, որոնք կաղմւած են կանոնաւոր վեց անկիւնանի բջիջներից: Այդ բջիջները ծառայում

են որդ հանելու և մեղր ամբարելու համար և լինում են երեք տեսակի. մանր՝ որից դուրս են գալիս բանուր մեղուները, խոշոր՝ որից դուրս են գալիս բուերը և մի քանի հատ էլ, տարւայ որոշ ժամանակին, մեծ ու երկար բջիջներ, որոնք ծառայում են մայրեր հանելու համար և կոչւում են մայրաբներ: Բանուր մեղուների և բուերի բջիջները սարքւած են հացերի վրայ կանոնաւոր շերտերով, իսկ մայրաբները շինւած են լինում սովորաբար հացերի կողքերից՝ կախ ընկած դրութեամբ:

Այժմ տեսնենք, դրանցից իւրաքանչիւրը առանձնապէս ինչ դեր է կատարում ընտանիքի համար:

Մայր մեղու: Մայրը արտաքին տեսքով դանազանւում է միւսներից իր մեծութեամբ և գոյնով: Մայրը ընտանիքի մէջ ֆիզիքապէս զարգացած միակ եզն է և նրա մեծ նշանակութիւնը ընտանիքի մէջ կայանում է նրանում, որ սերունդը շարունակուի: Ընտանիքը առանց մօրը դատապարտւած է կորուստի և այդ բանը բանուր մեղուները լաւ հասկանում են. հէնց որ նկատում են, որ մայրը փչացել է, մի ամբողջ օր որոնելուց և սգալուց յետոյ, երկրորդ օրւանից բանուր մեղուի մի օքեկան որդի բջիջը մեծացնում—երկարացնում են և սկսում են ուժեղ կերակրել մայրացուի համար յատուկ պատրաստած կաթնանման սննդաւոր և հեշտամարս հեղուկով: Այդպիսով նրանք պատրաստում են 2—15 հատ մայրացուներ, որոնցից տասն և մէկ օրից յետոյ ծնւում են մայրերը: Առաջին ծնւած մայրը, եթէ ընտանիքը տրամադիր չէ ձագ դուրս թողնելու, խեղտում է բջիջի մէջ գտնւած միւս մայրերին, որովհետեւ երկու մայր մի ընտանիքում ապրել չեն կարող: Նոր ծնւած մայրը մինչև կատարեալ ամրանալը մնում է տանը, յետոյ մի քանի անգամ դուրս է գալիս փեթակի շուրջը պտոյտներ դործում, տեղի ու դիրքի հետ լաւ ծանօթանում և ապա գնում

հարսանիքի, բոռի հետ պատահելու—բեմաւորելու Բեղմնաւորելուց վերագառնում է տուն:

Մի քանի օր յետոյ, մայրը սկսում է իր միակ գործը—ձու դնելու: Մայրերը ապրում են 5—6 տարի և ամբողջ կեանքի ընթացքում բեղմնաւորում են մի անգամ միայն, բայց ձու դնելու ամենաառատ շրջանը մինչև երեք տարին է, որից յետոյ բոռի սերմը ապտիճանաբար սպառւելով, մօր դրած ձւիկների մեծամասնութիւնը լինում է անբեղմնաւոր—փուշ: Եթէ մայրը, մի քանի անգամ դուրս գալուց, չի յաջողացնում պատահել բոռի հետ, նա կորցնում է նորից դուրս գալու ցանկութիւնը, բայց նա դարձեալ ածում ձւիկներ, որից դուրս են գալիս միայն բոռեր: Այդպիսի մօրը ասում են բոռացու մայր: Մայրը սկսում է ձու ածել ձմեռայ կիսից մինչև սեպտեմբեր, երէ բեմն հոկտեմբեր ամիսները: Սկզբում նա ածում ցքիչև աստիճանաբար. երբ օրերը տաքանում են ձւի քանակութիւնը աւելացնում է և գարնան վերջը հասցնում է ամենամեծ քանակութեան:

Լաւ մայրը այդ ժամանակ կտրող է ածել օրեկան 3—4 հազար ձու: Մօր ձու դնելու օրից մինչև մեղու դառնալը, բանւոր մեղիինը տևում է 21 օր, բոռինը 24 օր, իսկ մօրը—16 օր: Մայրերը ունեն խայթոց, որը գործ են ածում միմիայն հակառակորդ մայրերին սպանելու համար, եթէ այդպիսիները երեւում են նոյն ընտանիքում:

Բանւոր մեղուներ: Բանւոր մեղուններն են, որ կատարում են ընտանիքի դրսի և ներսի բոլոր աշխատանքը. կերակրում և տաքացնում են որդը, որը իր անշարժութեան պատճառով, անկարող է առանց ուրիշի օգնութեան, մեծանալ—զարգանալ: Կերակրում են մօրը, որ նա առանց ժամանակ կորցնելու, անդադար ձու ածի: Շինում են մեղրահաց, որի միատեսակութիւնը, ուղիղ չափսերը և ամուր շինւածքը մեղ

զարմանք է պատճառում: Մաքրում և դուրս են ածում փեթակից սատկած ընկերներին և բոլոր անմաքրութիւնները:

Այդ դէպքում, երբ վերջինը ծանր է և իրանց ոյժից բարձր է դուրս հանելու և առարկան էլ հոռելու տրամադրութիւն ունի, անմիջապէս նրանք դիմում են հետեւալ միջոցին. գոհի բոլոր փափուկ մասերը մանրացնում—դուրս են ածում, իսկ կմախքը թաղում են հերմետիկ կերպով ակնամոմի մէջ: Այսպէս են վարւում նրանք իրանց ամենամեծ թշնամու—մկների հետ:

Շարւած արկանոցի ամբողջ երկարութեամբ պահպան մեղունները պաշտպանում են փեթակը օտար մեղունների և թշնամիների մտնելուց: Ամեն մի ընտանիք ունի իր առանձնահոտը, որը տալիս է մայրը և որով մեղունները ճանաչում են օտար մեղուններին: Բանւոր մեղունների գէնքը—խայթոցն է, որը գործ են ածում թշնամու հետ կռելիս: Մեղուն, մեղուի հետ կռելիս, կարողանում է յետ հանել խայթոցը, որով հետև նրա կաշին բարակ է, բայց նոյնը չի յաջողւում, երբ նա յարձակւում է մարդկանց և անասունների վրայ: Վերջին դէպքում խայթոցը պոկւում և մնում է խայթած տեղումը, իսկ ինքը հազիւ կարողանում է թռչել և մի քանի ժամից յետոյ ընկնում—մեռնում է: Այսպիսով մեղուն պաշտպանելով ընտանիքը թշնամուց, ինքը գոհ է դնում ընդհանուրի համար:

Վերևում յիշած բոլոր գործերը կատարում են ջահէլ մեղունները, սկսած ծնւած առաջին օրւանից մինչև 13—15 օրեկան հասակը, որից յետոյ դուրս են գալիս մանր շրջաններ կատարում փեթուկի չորս կողմը, ծանօթանում նրա և տեղի դիրքի հետ, նորից տուն վերադառնում և մի քանի օրից յետոյ կրկին դուրս գալիս աւելի մեծ պտոյտներ կատարում, լաւ ծանօթանում շրջապատի հետ և ապա դնում դրսի

աշխատանքի: Թուշելով 2—3 վերստ, նա կրկին մերս-
դառնում է տուն լիք—բերքով: Այս երևոյթը ապա-
ցուցանում է թէ մեղուները որքան լաւ յիշողութիւն
ունեն: Բացի լաւ յիշողութիւնից վերին աստիճանի
զարգացած է մեղուների տեսութիւնը և հոտառութիւ-
նը, այլապէս նրանք չէին կարող նեկտարը գտնել: Ոչ
պակաս զարգացած են նրանց լսողութիւնը և միմեանց
հաղորդելու ընդունակութիւնը:

Մեղունները կնճիթի միջոցով ծծում են ծառերի և
բոյսերի ծաղիկների հիւթը—նեկտարը: Այդ նեկտարը
նրանք ժողովում են մեղրային ստամոքսում, որտեղ նա
ենթարկելով քիմիական փոփոխութեան, դառնում է
մեղր և որը մեղունները դատարկում են մեղրահացերի
բջիջների մէջ, որից, շնորհիւ մեղունների արտադրած ա-
քութեան, աւելորդ ջուրը գոլորշիանում է: Այդ հասած
մեղրը, մեղունները սերեկում են հերմետիկ կերպով
բարակ շերտով մոմեղէն խփիկներով:

Մեղունները, բացի մեղրից, հաւաքում և բերում
են իրանց ետի ռսների կողովիկներով ծաղկափողի,
որը անհրաժեշտ է որդր սնուցանելու համար և դա-
տում ևն նոյնպէս բջիջների մէջ:

Որդ սնուցանելու համար անհրաժեշտ է և ջուր:
Մեղունները գերադասում են աղային ջրեր և հէնց այդ
է պատճառը, որ մենք յաճախ պատահում ենք դրանց
ոչ ցանկալի տեղերում, աղբաջրերի և կեղտութիւննե-
րի վրայ հաւաքւած:

Ծառերի ոստերից հաւաքում և բերում են ակնա-
մոմ և գործ են ածում, երբ հարկաւոր է լինում սւա-
ղել փեթակի ճեղքւածները:

Մեղունները մոմը ոչ ժողովում են և ոչ էլ դրսից
են բերում, այլ արտադրում են իրանք բերքի ժամա-
նակ: Մեղամոմը արտաթորւում է մեղուի օղակների
անցքերից բարակ թերթիկների ձևով, որոնց մեղու-
ները գործածութեան ժամանակ փափկացնում—տրո-

ւում են ծնօտներով:

Եւթադրւում է, որ մեղունները, 1 ֆ. մոմ ար-
տադրելու համար, գործ են ածում 10—15 ֆ. մեղր և
ծաղկափողի: Այս հանգամանքը ապացուցանում է շը-
ջանակաւոր փեթակների առաւելութիւնը, որտեղ գործ
են ածւում արհեստական ժոմաթերթ և մեղունները
ստիպւած չեն լինում մեծ քանակութեամբ մեղր սպա-
ռելու—մոմ արտադրելու և աւելորդ ժամանակ կորց-
նելու—չեչ պատրաստելու համար:

Այս բոլորից մենք պարզ տեսնում ենք, որ բան-
ւոր մեղունները, սկսած ծնւած օրից, գշեր—ցերեկ ան-
դատար աշխատում են և աշխատում են միմիայն ընդ-
հանուրի համար և այս ուժեղ գործնէութեան հետե-
ւանքը այն է, որ մեղուն շատ շուտով քայքայւում է
և նա մի ամսից աւելի չի կարողանում ապրել: Իր-
կար են ապրում աշնան ծնած մեղունները, որովհետեւ
դրանք ձմեռը հանգիստ և անդորր կեանք վարելով, կա-
րողանում են իրանց գոյութիւնը պահել մինչև գար-
նան վերջը:

Բանւոր մեղուն շատ մաքրասէր է, նա երբեք,
իր առողջ դրութեամբ, իր արտաթորութիւնը չի թա-
փիլ փեթակի մէջ, թէկուզ բանդարկւած լինի 5—6
ամիս, ինչպէս այդ պատահում է սենեակում ձմեռե-
լիս, այլ թափում է փեթակից դուրս, հեռու—հեռու
թուշելիս: Բանւոր մեղունները նոյնպէս ընդունակ են
ձու դնելու և այդ ձւաներից դուրս են գալիս միմի-
այն բոռեր: Այդ անում են, երբ ընտանիքը որբացել
է և հնարաւորութիւն էլ չունի մայր պատրաստելու:
Այդ ժամանակ մեղուններից մէկը կամ մի քանիսը մի-
աժամանակ սկսում են անկանոն կերպով ձւաներ շաղ-
տալ, ածելով ամեն մի բջիջի մէջ մի քանի հատ, են-
թադրելով որ այդպիսով կարող են շարունակել ըն-
տանիքի գոյութիւնը: Այդ տեսակ մեղունները կոչւում
են բոռացու մեղուններ: Եթէ մեղւապահը այս դէպքում

չը հասցնէ իր անմիջական օգնութիւնը, այդպիսի ընտանիքներ կարճ ժամանակից յետոյ կը դադարեն գոյութիւն ունենալուց:

Բանւոր մեղուները իրանց ուրախութիւնը, տըխրութիւնը և կատաղութիւնը արտայայտում են զանազան տեսակ ձայներով: Ամեն մի մեղապահի քաջ յայտնի է այն անուշ երգը, որի քաղցր հնչիւնները լսողին քնացնում է, երբ ջահէլ մեղուները առաջին թռիչքն են գործում շրջապատի հետ ծանօթանալու համար, կամ այն ուրախ և զւարթ երգը, երբ փեթակը ձագ է դուրս աւում, այն լացի կսկիծը, որ լսում է աններդաշնակ կերպով որբացած ընտանիքից և վերջապէս այն կատաղի ճիչը, երբ նա յարձակւում մարդկանց վրայ:

Մեղուները, իրանց բոլոր լաւ կողմերի հետ միասին ունեն և մի մարդկային պակասութիւն, այն է՝ հակումը դէպի գողութիւն: Երբ դաշտումը մեղր չի լինում, նրանք յարձակւում են հարևան ընտանիքների վրայ մեղր յափշտակելու նպատակով: Սկզբում սովորաբար ենթարկւում են գողութեան այն ընտանիքները, որոնք մայր չունեն, կամ թոյլ են ոյժով: Մեղապահը առանց ժամանակ կորցնելու պէտք է դիմի հարկաւոր միջոցների, հակառակ դէպքում գողութիւնը կարող է մեծ կերպարանք ստանալ և զգալի վնասներ պատճառել:

Ուժ մեղուներ կամ բոռեր: Որձի պրութիւնը մեղուի ընտանիքում աւելի քան խղճալի է և աննախանձելի: Բոռերը դուրս են գալիս մօր դրած ձւից, նմապէս բոռացու մայրերի և բոռացու մեղուների ածած ձւիկներից և երևան են գալիս գարնան երկրորդ կիսից: Բանւոր մեղուները դրանց որդերին հէնց առաջին օրւանից տալիս են թէպէտ առատ, բայց շատ կոպիտ և դժւարամարս կերակուր, բաղկացած գլխաւորապէս ծաղկափոշուց: Բոռերի կատարած միակ դերը

—մայրերին պտղաբերելն է, որը շատ բիշերին է վիճակւում: Եղւի ընտանիքի համար դրանք ամբողջապէս ոչինչ չեն շինում: Լաւ ուտում են և օրւայտաբ ժամերին դուրս են գալիս զբօսնելու—մարսելու և հէնց այժմիջոցին էլ կատարում են իրանց պարտականութիւնը՝ մօր բեղմնաւորելը: Այս գործողութիւնը կատարւում է բարձր՝ օդի մէջ—թռչելիս: Նկատելով մօրը, բոռերը շրջապատում են նրան. երգելով արագ թռիչքներ և պտոյտներ են կատարում մօր չորս կողմը, աշխատում են մէկը միւսից խել և այդ դրութեամբ յաջողւում է դրանցից երջանիկին տիրանալ մօրը: Բայց աւաղ, այդ երջանկութիւնը շատ կարճ է տևում և կեանքի գնով է ձեռք բերւում..... Երջանիկ—հերոսը, տալով մօրը իր մարմնի անդամներից ամենամահաբաժնուր, անմիջապէս սատկում և գլորւում է գետին:

Այստեղից պարզ տեսնում էք, որ իւրաքանչիւր մօր բեղմնաւորելու համար բաւական է միմիայն մի հատ բոռ, մինչ դեռ մեղաւնոցներում դրանց թիւը հասնում է տասնեակ հազարների, որոնք իզուր տեղը փչացնում են մեծ քանակութեամբ մեղր: Բերքը վերջանալուց յետոյ, բանւոր մեղուները կատարում են սոսկալի գործ, այն է՝ յարձակելով անդէն բոռերի վրայ, դուրս են քշում փեթակից, որտեղ դրանք սատկում են սովից և ցրտից:

Վերջացնելով խօսքս մեղաբուծութեան մասին, աւելորդ չեմ համարում ասել, որ մարդիկ, շարունակ գործ ունենալով մեղուների հետ, իւրացնում են վերջինների լաւ կողմերը: Մեղապահները բոլոր երկիրներում, նոյնպէս և մեղ մօտ, մեղուների նման մի ընտանիք են կազմում: Այն համերաշխութիւնը ուսէրը, որը տիրում է մեղուի ընտանիքներում, նոյնը վայելում են մեղապահները իրար մէջ: Ինչպէս իւրաքանչիւր մեղուն: ամբողջ ընտանիքի համար, նոյնպիսի

եռանդով ամեն մի մեղապահ աշխատում է իր իմացածը, իր արած գլխով մասին յայտնել միւսներին, տարածում է կանոնաւոր մեղապահութիւնը իր շըրջանում, սովորացնում և առաջ է տանում նոր սկսողին:

Մեղաբոյժ՝ Ա. Բարխուդարեան:

ԻՐԱՔԱՆՉԻՐ ԱՄՍՈՒԱՅ ՊՏՂԱՌՈՒԾԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԳԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ

Այգեգործի համար տարին սկսում է այգեկուծ թից և պտղաքաղից յետոյ, այն է՝

ՆՈՅՆՄԲԵՐԻՆ

Պտղաբուծութիւն: Գարնանը տնկող ծառերի տեղերը պէտք է փորել—պատրաստել, հին ծառերի տակէ հողը պարարտացնել, չորացած կամ անպէտք ծառերը կտրել—հանել, վնասատու միջատները ոչնչացնելու միջոցներ ձեռք առնել, քնքոյշ և մատղաշ տնկիւնները ցրտահարութիւնից պաշտպանելու համար յարգով կամ փափուկ խոտով փաթաթել: Պտղատու ծառերի կորիզները տնկել:

Այգեգործութիւն: Ուր որ սովորութիւն կայ վաղը թաղելու, այս ամսին պէտք է թաղել, քանի ջուրը և հողը չեն սառել:

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

Պտղաբուծութիւն: Ինչ գործ թերի է ֆաղել նոյեմբերին, լրացնել այս ամսին. ծառերի բները մաքրել հին կեղևներից, փոշիացիրով (տօրպիլ կամ վերմօրէլով) ծծումբի փոշի փչել կամ թէ պղնձի կամ երկաթի արջասպի լուծուածք սրսկել—լուանալ, ծառերի տակին թափած տերեւները ժողովել—այրել, մառանում դարսած պտուղներին հսկել, փթածները ջոկել—հեռացնել, այդտեղի օդը միշտ թարմ պահել:

Այգեգործութիւն: Եթէ եղանակները ներեն, գարնանը վաղեր տնկելու պատրաստութիւն տեսնել:

ՅՈՒՆՈՒԱՐ

Թէ այս և յաջորդ ամիսներում թէ պարտիզի ծառերը և թէ այգու վազերը պէտք է պաշտպանել նապաստակներից և տնային անասուններից, որ չըկըծոտեն:

ՓԵՏՐԻԱՐ

Պաշարումութիւն: Քանի դեռ ցուրտ է և շատ տեղերից ձիւնը չէ վերկացել, ոչ մի գործ չէ կարելի կատարել. միայն ծառերի աւելորդ ճղները կամ պատուաստացուները կտրատել:

Այգեգործութիւն: Թաղած վազերը դեռ չէ կարելի բանալ:

Մ Ա Ր Տ

Պաշարումութիւն: Եթէ եղանակը բարենպաստ է, պարտիզում հողի աշխատանքները պէտք է սկսել և վերջացնել, նոր տնկիները տնկել աշնանից պատրաստած փոսերում. ճեղքապատրիսները անել:

Այգեգործութիւն: Թաղած վազերը բաց անել, մատները էտել և կապել, նրանց տակի հողը փորել, վազերը պատուաստել և նորերի տնկելը սկսել և անգալիսը (նոր որթ ստանալու համար երկար մատները հողի տակ անել, որ մատակալի) անել:

Ա Պ Ր Ի Լ

Պաշարումութիւն: Պաղատու ծառերի տնկելը մինչև ամսի 10-ը վերջացնում, պարտիզի հողը փորում ու շաւիղները մաքրում և ցանկապատը նորոգում: Քանի ծառերը չեն ծաղկել, վնասատուների առաջը առնել. հեղուկը սրսկել կամ ծծումբ փչել—ծառերը թարմացնել:

Այգեգործութիւն: Որթերի տնկելը և պատուաստելը վերջացնել, մատները կապելու համար ցիցերը տնկոտել ու կապել:

ՄԱՅԻՍ

Պաշարումութիւն: Ծառերի տակի հողը փութացնել, բուսած խոտերը քաղհանել—մաքրել, աչքապատրիսը տաք տեղերում կարելի է սկսել: Մակաբոյժ վնասատուները արթնացած լինելով, արջասպի, ծխախոտի և այլ հեղուկներով սրսկել:

Այգեգործութիւն: Վազերի աւելորդ ընձիւղները կտրում—թափում են, օյիդիում և միլդիու հիւանդութիւնների դէմ առնելու համար սկսում են բժշկութիւնը: Որթների տակի հողը փութացնում ու խոտերը քաղհանում—մաքրում:

ՅՈՒՆԻՍ

Պաշարումութիւն: Աչքապատրիսը շարունակում են. որդներով վարակուած ծառերը բժշկում—սրսկելով արջասպ կամ ուրիշ լուծուածքներ. վաղահաս պտուղները հաղարձ, կեռաս և այլն քաղում, նորաբոյս աւելորդ ընձիւղները կտրում—թափում են:

Այգեգործութիւն: Վազերի վրայ աւելորդ ոստերը թափում, հիւանդութեան դէմ առնելու համար երկրորդ ծծմարափոշին սրսկում, պատուաստներին յաճախ հսկում և կարևոր խնամքը հասցնում:

ՅՈՒԼԻՍ

Պաշարումութիւն: Ծառերի տակի հողը փութացնում, շարունակաբար հասնող պտուղները քաղում. աչքապատրիսը շարունակում:

Այգեգործութիւն: Վազերի խնամքը շարունակում, վաղահաս խաղողը քաղում, թէ ջրաբբի է՝ այգին ջրում:

ՕԳՈՍՏՈՍ

Պաշարումութիւն: Եթէ հողը ջրովի է, ջրել. մի բանի օրից յետոյ ծառերի տակը փութացնել, քնող աչքապատրիսը սկսել. պտուղների շատը հասած լինելով՝ քաղել:

Այգեգործութիւն: Սրահել վերջին կամ երրորդ ծծմբափողին, հասած խաղողը քաղել, որթի տակի խոտերը մաքրել. այս ամսին է սկսում վազը հասնել ու փայտակալել, ուրեմն խնամք տանելու է, որ այս գործը (պրօցէսը) յաջող անցնի և խակ մատներ չմնան:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

Պտղաբուծութիւն: Ծառերի տեսակներին նայած ճեղքապատրիսը և թագաձև պատրիսը շարունակել. պտուղների մեծ մասը հասած լինելով՝ քաղում են:

Այգեգործութիւն: Այգեկութը այս ամսի կիսիցը սկսում է: Հողային աշխատանքի կարիք չլինելով, հսկում են որ մինչև խաղողաքաղի վերջը որթերը լաւ մնան:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

Պտղաբուծութիւն: Ուշ հասնող տեսակի տանձը, խնձորը, սերկիլը, զկեռը, հունը քաղում, ընկոյզը թափում, անդալիսը անում, մատղաշ պատուաստները փաթաթում, ծառերի բներին կրափողի քսում: Ամսավերջին թափած տերեւները աւելում հեռացնում:

Այգեգործութիւն: Այգեկութը վերջացնում. ցուրտ տեղերում ուր սովորութիւն է՝ որթերը թաղում: Նոր ալգու՝ համար հողը վարում, փոսերը պատրաստում:

Բալոնց Մարգար:

2.

ՅԱՒԵԼԻԱԾ ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ՅԵԼՍԻ, ՌԷՍՄԻՐԻ ԵՒ ՓՍՐԵՆՀԷՅՄԻ ՁԵՐՄԱԶԱ-
ՓԵՐԻ ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԸ

Յելս.	Ռէօմ.	Փարէն.	Յելս.	Ռէօմ.	Փարէն.
— 60	48,0	76,0	+ 2	+ 1,6	+ 35,6
— 55	44,0	67,0	4	3,2	39,2
— 50	40,0	58,0	6	4,8	42,8
— 45	36,0	49,0	8	6,4	46,4
— 40	32,0	40,0	10	8,0	50,0
— 35	28,0	31,0	12	9,6	53,6
— 33	26,4	27,4	14	11,2	57,2
— 31	24,8	23,8	16	12,8	60,8
— 30	24,0	22,0	18	14,4	64,4
— 28	22,4	18,4	20	16,0	68,0
— 26	20,8	14,8	22	17,6	71,6
— 24	19,2	11,2	24	19,2	75,2
— 22	17,6	7,6	26	20,8	78,8
— 20	16,0	4,0	28	22,4	82,4
— 18	14,4	+ 0,4	30	24,0	86,0
— 16	12,8	3,2	32	25,6	89,6
— 14	11,2	6,8	34	27,2	93,2
— 12	9,6	10,4	35	28,8	96,8
— 10	8,0	14,0	40	32,0	104,0
— 8	6,4	17,7	45	36,0	113,0
— 6	4,8	21,2	50	40,0	122,0
— 4	3,2	24,8	55	44,0	131,0
— 2	1,6	28,4	60	48,0	140,0
— 0	0,0	32,0	100	80,0	212,0

ԳՈՐԾԱԾԱԿԱՆ ՉԱՓԵՐ

(Համեմատելով Ռուսաստանի հետ)

I Երկայնութիւն

- Կէտը (точка) = $\frac{1}{10}$ զծի
 Դիծը (линия) = 10 Կէտի
 Բթաչափը (дюймъ) = 10 զծի
 Ոտնաչափը (футъ) = 12 Բթաչափի
 " = 6, 8572 վերջոկի
 Վերջոկը (Вершокъ) = $\frac{1}{4}$ Բթաչափի
 Կանգունը (Аршинъ) = $2\frac{1}{3}$ ոտնաչափի = 28 Բթաչափի = 16 վերջոկի
 Սաժէնը (Сажень) = 7 ոտնաչափի = 3 արշինի
 Վերստը (Верста) = 500 սաժէնի
 Մղոնը (Миль) աշխարհագրական = $\frac{1}{15}$ հասարակածային աստիճանի = 6, 9574 վերստի
 " Շովային = 1,736 վերստի
 " Ռուսական = 7 վերստի
 " Ֆինլանդական = 10 վերստի
 " Պրուսական = 7,0304 վերստի
 " Հին գերմանական = 7,0608 վերստի
 " Անգլիական = 1,5086 վերստի
 " Աւստրիական = 7, 1114 վերստի
 " Շւեդական = 10,009 վերստի
 " Դանիական = 7,0609 վերստի
 Մղոն Թրանսիական (լիեո) = $\frac{1}{18}$ միջօրէականի աստիճանին = 5,79248 վերստի
 " Շովային = $\frac{1}{20}$ միջօր. աստ. = 5,209 վերստի
 " Սովորական = $\frac{1}{26}$ միջօր աստ. = 4,16673 վերստի
 " Փոստային = 3,6538 վերստի

« Ամերիկական = 1,50857 վերստի 1,6093 քիլոմէտրի.
 վերստը = 1,06678 քիլոմէտրի = 0,66269 անգլ. մղոնի
 Գիլոմէտրը = 0,9374 վերստի = 0,6211 անգլ. մղոնի

II ՄԱԿԵՐԵՆՈՅԹԻ ՉԱՓԵՐ

Քառակուսի վերստը (Квадратная верста) = 250 000 քառ. սաժէնի.
 « սաժէնի = 49 « վերստի
 « " = 9 « արշինի
 « Ոտնաչափը = 144 « Բթաչափի
 « Բթաչափը = 100 « զծի
 « Արշինը = 784 « Բթաչափի
 « " = 256 « վերջոկի
 « Վերջոկը = 3,0625 « Բթաչափի
 Դեսյատինը (Десятина) = 2400 քառ. սաժէնի
 " = 117600 քառ. ոտնաչափի
 Դեսյատինը = 1,0925 Թրանսիական հեկտարի (Гектаръ) = 2.6997 անգլիական ակրի (Акръ)
 Հէկտարը = 0,9153 Դեսյատինի = 0,4048 ակրի.
 Ակրը = 0,2704 Դեսյատինի = 2,470 հեկտարի.

Երեւանայ նահանգում գործադրող հողային չափերի համեմատութիւնը Ռուսաստանի հետ:

I քառ. հալվարը = 5000 քառ. սաժէնի
 I " Սոմարը = 500 " սաժէնի
 I " Լիդրը = 50 " սաժէնի
 I " Իստիլը = $2\frac{1}{2}$ " սաժէնի

III ԾԱԽԱԼԻ ՉԱՓԵՐ

Խորանարդ սաժէնը (Кубическая сажень) = 343 խորանարդ ոտնաչափի

„	«	= 27	«	արշինի.
«	Ոտնաչափը	= 1720	«	բթաչափի.
»	Բթաչափը	= 1000	«	զծի.
«	Արշինը	= 21,952	«	բթաչափի.
«	«	= 4096	«	վերջօկի.
«	Վերջօկը	= 5,359375	«	բթաչափի.

IV Հեղձողի ԶԱՓԵՐ

- I Տակառը (бочка) = 40 դոյլի (ведро)
 I Վէդրո = 6 շտոֆ = 10 կրուշկա = 100 չարկա.
 I Վեդրոյի մէջ մտնում է 30 ֆնտ ջուր $13\frac{1}{3}$ Ռէօմերի.

V ՀՈՒՆԴԵՐԻ ԶԱՓ.

- I Լասար = 12 չետվերտի
 I Չետվերտը = 2 օսմինա, 8 չետվերիկի = 64 գարնցի
 I Չետվերիկը = 8 գարնցի.
 I Գարնցը = 30 մասի.
 I Չետվերիկի մէջ մտնում է 64 ֆ. ջուր $13\frac{1}{3}$ Ռէօմերի
 Առետրի մէջ Ռուսաստանում ընդունուած է որ
 1 չետվերտ ցորենը կշռում է $9\frac{1}{2}$ փութ, հաճարը $6\frac{1}{4}$
 փութ, գարին՝ $7\frac{1}{4}$ փ., իսկ վարսակը՝ 6 փութ: Կուլը
 պարունակում է իր մէջ 8—10 չետվերիկ. նրա գոր-
 ծածական չափը հետեւեալն է՝ հաճարի ալիւր ամանովը
 (բրուտո) $7\frac{1}{2}$ փութ. զուտ ալիւր (նէտո) $7\frac{1}{4}$ փ.,
 ձաւար ամանով՝ 8 փ., զուտը $7\frac{1}{4}$ հաճար ամանով,
 9 փ., գարի ամանով $6\frac{1}{2}$ փ. վարսակ ամանով $5\frac{1}{2}$ —
 6 փութ:

ԿՈՎԿԱՍՏՈՒՄ ԳՈՐԾԱԴՐՈՂ ՏԵՂԱԿԱՆ ԶԱ- ՓԵՐԻ ԳԼԽԱՆՈՐՆԵՐԸ

Աբասի = 20 կոպէկ.

Աղաջ (երև) = 7 վերստ.

Աբաբա գինի (Դուշ) = 76 փութ.

„ „ (Թիֆլ.) = 80 փ. 1800 շիշ.

„ „ (Թիլա—Կախէթ) = 60 փ.

Արշին խանի (երև. Բագ. Շուշ. շիշ.) = 22 վերջ.

« « (Գանձակ) = $23\frac{1}{2}$ վ.

„ « (Նուխալ շիշ.) $21\frac{1}{2}$ վ.

„ „ (Նուխի) = 23 վ.

« „ (Ջիբրայիլ) = 20 վ.

« „ (Չանգեղ.) = 21 վ.

« „ (Շուշի) = 16 վ.

Բաթման—լիտր (Ախալց. Գէօկչ. Դաղստ Ղաղախ,
 Նուխի, Դուբա, Բութ. Շեմախա) = 20 ֆ.

„ „ (Արդվ. Բագու, Բաթ. Գանձակ) = 18 ֆ.

„ „ (Թիֆլ.) = 9 ֆ.

„ „ (Լենքորան) = 10 ֆ.

„ „ (Շարուր) = 14 ֆ.

„ „ (Նախիջ. և Դարալ.) = 32, 36 և 40. ֆ.

„ „ (Չանգեղուր) = 7, 43, 32 ֆ.

„ „ (Նուխալ շիշ.) = $28\frac{1}{2}$ ֆ.

„ „ (Օրդուր.) = 37 ֆ.

„ „ (Շուշի) = 33 ֆ.

„ „ (Շուշ. շիշ) = 46 ֆ.

„ „ (Երևան՝ հեղուկը) 20 ֆ.

„ „ (Երևան և Նոր Բայազ.) = 10—12 ֆ.

Բիստի (Նախիջ. և Գողթն) $2\frac{1}{2}$ ֆ.

Գրվանքա = 1 ֆ.

Թաղար. (Արեշ. գ.) = $\frac{1}{3}$ փ.

- „ Գարի « = 13 փ.
 „ Բրինձ « = 10 փ.
 „ (Ալեքս.) = 25 փ.
 „ (Բորչալ.) = 6 փ. 30 ֆ.
 „ (Մուղան) = $37\frac{1}{2}$ փ.
 „ (Գէօկչ. շրջ.) = 25 փ.
 „ (Գանձակ) = 22 փ. ցոր. $33\frac{3}{4}$ փ. գար.
 „ Գարի (Ղազախ) = 7 ֆ. 5 ֆ.
 Թուճան = 10 ր.
 Թուճգի (Դուշէթ) = 4 շիշ.
 „ (Թիֆլ.) = 5 շիշ.
 „ (Թիֆլ.) = $\frac{1}{2}$ լիտր.
 „ (Շարոն) = 9 ֆ.
 „ (Երև.) = 8 ֆ.
 Իսախ (Դերբ.) = 52 զօլ.
 „ (Դուշ. և Թեւալ) = 1 ֆ.
 „ (Գութ.) = $\frac{1}{3}$ ֆ.
 „ (Նուխի) = $\frac{1}{2}$ ֆ.
 „ (Թիֆլ.) = 32 զօլ.
 Խալիլար (Բագու) = $23\frac{1}{2}$ փ.
 „ (Լենքոր.) = 26 փ.
 „ (Շամախ. շրջ.) = 15 փ.
 „ (Երև.) = 30 փ.
 Խան (Ղազախ) = $\frac{1}{30}$ թաղար = 33—40 ֆ.
 „ Արշին = 22 լիտր.
 Կանթար—Ղանթար. (Ալեքսանդր.) = 14 փ.
 „ „ (Արդ.) = 3 փ. 12 ֆ.
 „ „ (Ախալց.) = 15 փ.
 „ „ (Երև.) = 11 փ. 10 ֆ.
 Կօտ (Ալեքս.) = 47—48 ֆունտ.
 „ (Ախալց.) = 5 դարնցի.
 „ (Դուշէթ.) = 2 փ. 2—18. ֆ.
 „ (Լեւոն.) = $1\frac{1}{2}$ փ.
 „ (Կախէթ) = 3 փ.

- „ (Թիֆլ.) = 2 փ. 10 ֆ.
 Կօկա (Իմէրէթ և Գորիս) = 30 շիշ.
 Հալաշ (Բագալայ շրջ.) = 1 ֆունտ. 13 զօլ.
 Հօխա (Բաթում և շրջ.) 3 ֆ.
 Մանէթ = 1 ր.
 Մսխալ = 1 զօլ.
 Շահի = 5 փ.
 Ջանախ. (Գորի շրջ.) = 20 ֆունտ.
 „ (Ջերբ.) = 14 ֆ.
 „ (Գանձակ) = 1 փ. 5.
 „ (Ջանգեղ) = 13 ֆ.
 „ (Ղազախ) = 12 ֆ. ցորեն — $9\frac{1}{2}$ ֆ. գարի
 Ջուալ գարի (Ջերբ.) = 5 փ.
 „ Ցորեն « = 7 փ. 15 ֆ.
 Սապալնէ (Դուշ.) = 25 փ.
 „ (Գութ. և Օղուր.) = 10 փ.
 „ (Գութ. շրջ.) = 180 շիշ.
 „ (Լեւոն) = 8 փ.
 „ (Թիֆլ.) = 21 փ. 600 շիշ.
 „ (Շարոպան) = մօտ 9 փ.
 Սօմար. (Ախալց.) = 16 կօտ.
 „ (Ալեքս.) = մօտ 19 փ.
 „ (Էջմ. գաւ.) = 3 փ. = 10 լիտր.
 „ (Ջանգեղ.) = 2 փ. 2 ֆ.
 „ (Երև.) = արտ. ուր ցանում են 10 լիտր.
 Փօնդա (Էջմիած. շրջ.) մօտ 10 ֆ.

ԿՈՎԿԱՍԻԵՒ ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԻ ՆՇԱՆԱՒՈՐ ՏԵ՝
ՂԵՐԻ ՍԵՒ ԾՈՎԻ ՄԱԿԵՐԵՒՈՅԹԻՅ ՈՒՆԵՑԱԾ
ԲԱՐՁՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԱՅԲԲԵՆԱԿԱՆ ԿԱՐԳՈՎ:
(ըստ «Кавк. Календ.» 1910 թվի):

Տեղերի անունները	Ո՞ր նահան- գումն է	Ո՞ր գա- ւառումն է	Քանի՞ ոտնաչափ
Արասթուման	Թիֆ. նահ.	Ախալց. գ.	3558
Ագուլիս գ.	Երև. ն.	Նախիջ. գ.	4666
(Արսու սար)	« »	Ալեքս. գ.	7575
Աղիաման գ.	Թիֆ. ն.	Թելաւ գ.	1264
Ալաղան գետ.	« »	Սղնախ գ.	677
« »	Ղարս. վիճ	Ղարսի շրջ.	8829
Ալաջա սար,	« »	Թելաւ գ.	1463
Ալավերդ. վանք	« »	Ալեքս գ.	5033
Ալեւանդրոպ. ք	Երև. նահ.	Սուրմ գ.	2819
Ալիջան գիւղ.	« »	Թիֆ. նահ.	1906
Ախաթիլ գ.	Թիֆ. նահ.	Թիֆ. նահ.	3376
Ախալցխա ք.	« »	Ախալց. »	5545
Ախալքալաք ք.	« »	Ախալք. »	3187
Ածղուր գ.	« »	Ախալց. «	1035
Աղստաֆա կայ.	Ելիս. նահ.	Ղապախ. «	4968
Անի ք.	Ղարս. վ.	Ղարս. շրջ.	— 30
Աստարա գ.	Բագ. նահ.	Լէւքար. գ.	13436
Արագած լեռ.	Երև. նահ.	Ալ. և Էջ. գ.	1447
Արազա գետ.	Թիֆ. նահ.	Թիֆ. գ.	1987
« »	« »	Դուշէթ. գ.	2739
Արալլիս գ.	Երև. նահ.	Սուրմ. գ.	6019
Արդանան ք.	Ղարս. վ.	Արդ. շրջ.	2534
Արդանուշ ք.	Բաթ. վ.	Բաթ. շրջ.	4537
Արդաւիլ ք.	Պարսկաստ.	Ատրպատ.	2088
Արդւին ք.	Բաթ. վ.	Արդ. շրջ.	5314
Արծաւնիկ գ.	Ելիս. նահ.	Ջանգ. գ.	6327
Արդիկ գ.	Երև. նահ.	Ալեքս. գ.	

Ափշերոն սար.	Բագ. ն.	Բագ. ն.	174
Աւնալա գ.	Թիֆ. ն.	Թիֆ. գ.	1437
Աֆոն-նոր վանք (սարը)	Սոխում վ.	Սոխ. շրջ.	1177
Բագու ք.	Բագ. ն.	Բագ. գ.	105
Բալախան գ.	« »	« »	285
Բալըխգեօլ սար	Երև. նահ.	Սուրմ. գ.	9667
Բալթա կայար.	Թերեք. վիջ.	Վլադ. բաժ.	2670
Բաթում ք.	Բաթ. վ.	Բաթ. շրջ.	34
Բեզորդալ սար.	Երև. նահ.	Ալեք. գ.	9184
Բէշթաու սար.	Թեր. վիճ.	Պետա. ք.	4793
Բէլի կիււչ գ.	Թիֆ. նահ.	Թիֆ. գ.	4110
Բիստ գ.	Երև. նահ.	Նախիջ. գ.	6656
Բոժի պրոմ. գ.	Բագ. »	Ջաւ. գ.	6
Բորժոմ աւ.	Թիֆ. »	Դոր. գ.	2636
Գանձակ. ք.	Ելիս. »	Ելիս. գ.	1449
Դեօզալ դարա	Երև. »	Ալեք. գ.	8044
Դուդաուր կայ.	Թիֆ. »	Դուշ. գ.	7812
Դունիբ. գ.	Դադաս. վ.	Դունիբ շր.	3934
Դրոզնի ք.	Թերեք վ.	Դրոզ շրջ.	419
Դոմբօր. գ.	Թիֆ. նահ.	Թիֆ. գ.	3628
« անցք	« »	Թել. գ.	5250
Դօրի ք.	« »	Դօրի գ.	2008
Դահարլու գ.	Երև. »	Ալեք. գ.	4868
Դահնա կիրճ	« »	Շ. և Եր. գ.	3829
Դաշուրուլ գ.	« »	Սուրմ. գ.	3149
Դարաշիշա գ.	« »	Ն. Բայ. գ.	9291
Դիլիշան գ.	Ելիս. նահ.	Ղազ. գ.	4200
Դերբենդ ք.	Դադս. վ.	Կ-Թաբ շր.	15
Դեդօրեան սառ- ցապաշտ	Թիֆ. նահ.	Դուշ. գ.	7539
Դիդոմ գ.	« »	Թիֆ. գ.	1658
Դիխ Թաու լեռ.	Թեր. վիճ.	Պ. բաժ. գ.	17054
Դիւզ քանդ գ.	Երև. նահ.	Ալեք. գ.	5062
Դուշէթ ք.	Թիֆ. »	Դուշ. գ.	2918
Ելենհնդօրֆ գ.	Ելիս. »	Ելիս. գ.	2536
Ելիջա գ.	Երև. »	Երև. գ.	7025

եկատերին. ք.	Կուր. վ.	եկատ. շր.	71
Լ զիշէի վանք.	Երիս նահ.	Շուշ. գ.	3435
Ենիսէլի գ.	Թիֆ. նահ.	Թելաւ գ.	1245
Երասխ գետ.			
Արփաշ. բեր.	Երև. նահ.	Սուրմ. գ.	3185
„ Հրազդ բեր.	„ „	Էջ. և Եր. գ.	2737
„ „	Ղարս վ.	Կաղզմ. շր.	4382
Եաղլուջա սար.	„ „	Ղարս. շրջ.	9697
Եախի ս. (մեծ)	„ „	„ „	7402
Եարմջա գ.	Երև. նահ.	Նախ. գ.	3062
Երևան ք.	Երև. նահ.	Երև. գ.	3229
Եօրա գետ.	Թիֆ. նահ.	Սղնախ. գ.	439
„ „	„ „	Թիֆլիսի գ.	5158
2աւար. անցք	Թ. Թեր. վ.	Գօր. և վ. շ.	10468
2աքաթաւ ք.	2աք. վ.	2աք. շրջ.	1783
2էկարի անցք.	Թ. Գուր. ն.	Ախ. Գ. գ.	7104
2մէինի սար			
(օձասար)	Թեր. վիճ.	Պետ. բաժ.	3258
2ուգդիտի ք.	Գուր. նահ.	2ուգ. գ.	440
Էլբրուս լեռ.	Թեր. Կուր. վ.	Պետ. Բ. բ.	18470
Էսէնուուկ. գ.	Թեր. վ.	Պետ. բ.	1977
Էշակ մէյ. սար.	Ելիս. գ.	2ունգ. գ.	4020
Էջմիածին վան.	Երև. նահ.	Էջմ. գ.	2836
Էրզրում	Տաճկաստ.	Էրզր. վիջ.	6357
Թալին գ.	Երև. նահ.	Էջմ. գ.	4768
Թաման կայար.	Կուր. վ.	Թերմ բաժ.	414
Թելաւ ք.	Թիֆ. նահ.	Թել. բաժ.	2420
Թելիթ գ.	„ „	Թիֆ. գ.	3011
Թեմիքիւսն. Շ.	Դաղ. վ.	Թմիշ. գ.	1533
Թեմիքիւկ.	Կուր. վ.	Թեմ. Շուր.	244
Թիֆլիս	Թիֆ. նահ.	Թիֆ. գ.	
Մթածմ. սար.	„ „	„ „	2385
Հաւլաբար	„ „	„ „	2138
Դիտարան	„ „	„ „	1488
Մբ. Կար. եկ.	„ „	„ „	1316
Նիկօլ. կամուր.	„ „	„ „	1206

Թիֆլիսի գ.	Թիֆ. նահ.	Թիֆ. գ.	3677
Թրիալէթի սար.	„ „	Թ. Գօր. գ.	7390
Ժէլեզնովօղսկ.	Թեր. վ.	Պետ. բ.	2085
Իգդիր գ.	Երև. նահ.	Սուր. գ.	2665
Ինգուր գետ.	Գուր. նահ.	2ուգդ. գ.	3200
Իւշթափաւ. սար.	Երև. նահ.	Նոր Բայ. գ.	10717
Լարինսկայա գ.	Կուր. վիճ.	Մայկ. բ.	575
Լագոդաղ ք.	Թիֆ. նահ.	Սղնախ. գ.	1565
Լօռ. սարահարթ	„ „	Բօրչ. գ.	5033
Լաւվար սար.	„ „	„ „	8392
Լենքարան ք.	Բագ. նահ.	Լենք. գ.	— 26
Խանքեանդ գ.	Ելիս. նահ.	Շուշ. գ.	2931
Խասաւիւր. աւ.	Թեր. վիճ.	Խ. Իւր. շր.	270
Խրթըզ Կ.	Թիֆ. նահ.	Ախալք. գ.	3373
Խօջալի գ.	Ելիս. նահ.	Շուշ. գ.	722
Խօք գ.	Երև. նահ.	Նախիջ. „	3542
Մղնէթ գ.	Թիֆ. նահ.	Թիֆ. գ.	3057
Կաղրէկ լեռ.	Թեր. վիճ.	Վլ. Դուշ. գ.	16546
Կախ. գ.	2աք. վիճ.	2աք. շրջ.	2600
Կարգախ գ.	Թիֆ. նահ.	Ախալք. գ.	6210
Կարմիր վանք	Երև. նահ.	Նախիջ. գ.	2638
Կասպի սար	Թիֆ. նահ.	Գորի գ.	3314
Կասպից ծով	2ափաւ Է	1895-99 թ.	83.23
Կիւլաւօղսկ. ք.	Թեր. վիճ.	Պետ. բ.	3277
Կողբ գ.	Երև. նահ.	Սուրմ. գ.	4203
Կուլմիս գ.	Թիֆ. նահ.	Թիֆ. գ.	2416
Կուսարի գ.	Բագ. նահ.	Ղուբա գ.	2262
Կուր գետ.	Ելիս. նահ.	Ղաղ. գ.	475
Կլիբրիլի գետ.			
Ըրն. Թափ. տ.	Գուր. նահ.	Գուր. գ.	244
Կօբի գ.	Թեր. վիճ.	Վլադ. բ.	6465
Կօղի գ.	Թիֆ. նահ.	Թիֆ. գ.	2013
Կօջօր Եւան	„ „	„ „	3283
Կաղզման աւան	Ղարս վիճ.	Կաղզ. շրջ.	3829

Համաժողով. գ.	Երև. նահ.	Ալեքս. գ.	2828
Հրազդան գետի ակունքը	Երև. նահ.	Նոր Բայ. գ.	6334
Հագախ վ.	Ելիս. նահ.	Հագ. գ.	1035
Հալաչի. գ.	Երև. նահ.	Ալեք. գ.	5538
Հարաեազ. դաշ.	Ելիս. ն.	Ելիս. գ.	948
Հարաեալ սար.	Հարս. վ.	Հարս. շրջ.	5950
Հարաուրգան գ.	Հարս. վ.	Կաղզվ. շր.	5572
Հարաք. մեծ. գ.	Երև. ն.	Ալեք. գ.	4918
Հարախաչ գ.	Երև. ն.	Երև. գ.	7121
Հարա-օղլան ս.	Հարս. վ.	Հարս. շրջ.	5908
Հարդաբազ. գ.	Երև. նահ.	Նախ. գ.	3419
Հարս ք.	Հարս. վ.	Հարս. շրջ.	6021
Հափուջըղ լեռ.	Եր. Ել. նահ.	Ն. Ջիր. գ.	12855
Հզլար ք.	Թեր. վ.	Հզլ. բաժ.	28
Հզրախ գ.	Երև. նահ.	Նախ. գ.	2865
Հուբա ք.	Բագ. նահ.	Հուբա գ.	1988
Հվարել գ.	Թիֆ. նահ.	Սղն. գ.	1348
Հփչաղ վանք.	Երև. նահ.	Ալեք. գ.	6651
Մայկոպ ք.	Կուբ. վիճ.	Մայ. բաժ.	650
Մանգլիս աւան	Թիֆ. նահ.	Թիֆ. գ.	3949
Մաշուկա սար.	Կուբ. վ.	Պետ. բ.	3249
Մասիս մեծ.	Երև. նահ.	Սուր. գ.	16916
« փոքր.	« »	Պ. և Տ. սահ.	12840
Սեղրի գ.	Ելիս. նահ.	Ջանգ. գ.	4180
Սիլի տափ.	Բագ. նահ.	Ջաւ. գ.	53
Սիսերալ. վոգ.	Թերեք վ.	Պետ. բ.	1007
Կայարան	Թեր. վ.	Հզլ. բաժ.	474
Սոզդոկ ք.	Ելիս. գ.	Ել. Ջիվ. գ.	11219
Սոմ Դաղ. սար	Թիֆ. ն.	Թիֆ. գ.	1450
Սցիւէթ ք.			
Նախիչևան ք.	Երև. նահ.	Նախ. գ.	2940
Նալչիկ աւան.	Թեր. վ.	Պետ. վ.	1692
Նէղլօբ. կայար.	Ստաւր. ն.	Ալեքս. գ.	1043
Նորաշէն բլուր.	Երև. նահ.	Շր-Դար. գ.	3331
Նոր-Բայազ. ք.	Երև. նահ.	Նոր-Բայ. գ.	6400

Նուխի ք.	Ելիս. նահ.	Նախ. գ.	2426
Նուկրիան գ.	Թիֆ. նահ.	Սղն. գ.	3555
Նոր Սենակ գ.	Բուխ. նահ.	Սենակ գ.	137
Շամախի ք.	Բագ. նահ.	Շամ. գ.	2230
Շահ-Դաղ լեռ.	Բագ. նահ.	Հուբ. գ.	3951
Շիլդա գ.	Թիֆ. նահ.	Թեր. գ.	1840
Շիրակ դաշտ.	Թիֆ. նահ.	Սղն. գ.	2568
Շուլաւէր աւ.	« »	Բորչ. գ.	1720
Շուշա ք.	Ելիս. նահ.	Շուշ. գ.	4379
Ուստ. Լաբինս.	Կուբ. վիճ.	Մայ. բաժ.	220
Կայարան	Թիֆ. նահ.	Ախալց. գ.	8003
Ուրաւելի գ.			
Չարդախու գ.	Ելիս. նահ.	Հագ. գ.	5181
Չինգիլ սար.	Երև. նահ.	Սուրմ. գ.	1640
Չինգիլ կիրճ.	« »	» »	6881
Պասանաուր կ.	Թիֆ. նահ.	Դուշ. գ.	3445
Պետիգորսկ. ք.	Թեր. վ.	Պետ. բ.	1781
Պետրովսկ. ք.	Դաղս. ք.	Թմշխ. շրջ.	84
Պիցուկա վան.	Սօխ. վ.	Սօխ. շրջ.	118
Պուտա հրուան.	Բագ. նահ.	Բագ. գ.	14
Պրիշիբ. գ.	Թեր. վիճ.	Պետ. բ.	684
Պրօխլադ. գ.	« »	« »	756
Ջանրի գ.	Ելիս. նահ.	Նախիջ. գ.	3607
Ջալալ Օղլի գ.	Թիֆ. նահ.	Բոր. գ.	4601
Ջաւադ. գ.	Ելիս. նահ.	Ջաւ. գ.	20
Ջուղայ գ.	Երև. նահ.	Նախ. գ.	2560
Սալեան գ.	Բագ. նահ.	Բագ. գ.	128
Սամուր գետ.	Բագ. նահ.	Հուբ. գ.	1150
Սարիթաճալա գ.	Թիֆ. նահ.	Թիֆ. գ.	2283
Սաչլէր աւան.	Բուխ. նահ.	Բուխ. գ.	1635
Սարիղամիշ գ.	Հարս. վ.	Կաղ. շրջ.	6120
Սեմենով. կիրճ.	Երև. նահ.	Ն.-Բայ. գ.	6972

Սեանայ լիճ.	Երև. նահ.	Ն-Բայ. գ.	6345
Սղնախ. ք.	Թիֆ. նահ.	Սղն. գ.	2886
Սուրախան. գ.	Բազ. նահ.	Բազ. գ.	57
Սուրամ ք.	Թիֆ. նահ.	Գոր. գ.	2289
Սուրամի կիրճ.	« »	Շ.-Գոր. ս.	3115
Սուխում ք.	Սոխ. վ.	Սոխ. շրջ.	145
Ստաւրապոլ ք.	Ստաւ. նահ.	Ստաւ. գ.	2004
Սոչի ք.	Չերնոմ. գ.	Սոչի շրջ.	86
Վլադիկավ. ք.	Թեր. վիճ.	Վլ. բաժ.	2346
Վէդի ք.	Երև. նահ.	Եդն. գ.	3385
Բաղիճնովկա գ.	Թիֆ. ն.	Ախալք. գ.	6876
Բիջն գետ.	Գուր. նահ.	Սենակ. գ.	16
Ցար. Կալոդ. գ.	Թիֆ. նահ.	Սղն. գ.	2652
Ցէքէլդա գ.	Սոխ. վ.	Սոխ. շրջ.	9064
Ցիվա սար (մեծ)	Թիֆ. նահ.	Թել. գ.	6513
Փալանթօքեան սար	Տաճկ.	Էրզ. վիջ.	10386
Փոթի ք.	Գուր. նահ.	Սենակ. գ.	5
Քուրթայիս ք.	Գուր. նահ.	Գուր. գ.	670
Օզուրգեթ ք.	Գուր. նահ.	Օզուրգ. գ.	291
Օչեմչիրի աւան	Սոխ. վ.	Սոխ. շրջ.	82
Օրդուբաթ. ք.	Երև. նահ.	Նախիջ. գ.	3119
Օր.-Քիսա գ.	Երև. նահ.	Լլէք. գ.	5383
Օլթի ք.	Ղարս վիճ.	Օլթ. շրջ.	4325
Օնի գ.	Գուր. նահ.	Բազ. գ.	2750
Օրպիբի գ.	Գուր. նահ.	Սենակ. գ.	58
Օքրօխանի գ.	Թիֆ. նահ.	Թիֆ. գ.	2426

Կայսերական Կովկ. Գիւղատ.

Ընկերութեան կից

Բ Ի Ի Ր Օ

Ունի մշտական պահեստ կուլտուրական բոյսերի, խաղողի վազերի և պտղատու ծառերի բժշկելու համար դեղեր և գործիքներ:

Նոյնպէս և այգեգործական ու երկրագործական ամեն տեսակ նորագոյն սրտեմի մեքենաներ, քիմիական պարարտանքներ, հացաբոյսերի, խոտերի և բանջարանոցի ընտիր սերմեր:

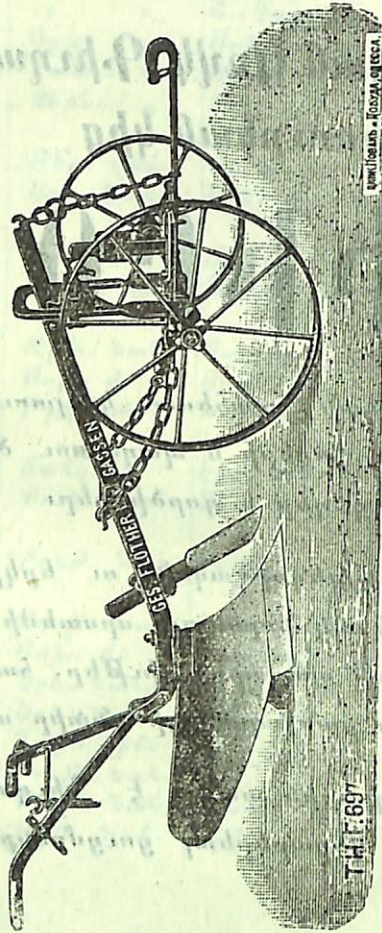
Ամեն դիմողներին տալիս է Գիւղատնտեսական հարցերի վերաբերեալ ցուցմունքներ և խորհուրդներ:

Դիմել. Тифлисъ, Алекс. садъ, Бюро Имп. Кав. О-ва С. хозяйст.

Ա. ՈՒՏՑ և ՈՐԴԻ

Тифлис, (Пески) ДЕСИМОНОВСКАЯ ПЛОЩАДЬ № 4

ՅՈՂԳԳՈ
ՆՍՈՂՆԿ ՔՂՈՉԳԽՉ

Իտալացի ՂՎԾ ՄԱԼԳՅԱՆ
ԿՈՄԲԻՆԱԿ ԿՂԾ ՂՂՍՈՂՆԿ

ՊԱՆՆՍ Երկրագործական ամեն տեսակ մեքենաների և գործիքների գույքաները
շաղկապաններ, ցաքաններ (գիգ-դադ), քաղհանիչներ, գերանդներ, մանգոլներ, ցորեն հեծիլու,
կալսելու և դարման հանելու մեքենաներ, բահեր, շատ սխուռի ջրամբար
նստումներ, գինեգործական ամենանոր մեքենաներ, ցանկապատի համար փշալոր թելեր
(մաքթուլներ) և այլն: Սարգում է բամբակ մաքրելու և իւղ հանելու գործարաններ և յանձն է առ-
նում կատարել երկրագործական մեքենաների մասին ամեն տեսակ յանձնարարութիւններ,
որոնցից զամենագույնը պրէկտուրանքը և գործիքներն է գինեգործներին

ԱՄԵՆԱԸՆՏԻՐ ԳԵՍԱԿԻ ՇԵՐԱՄԻ ՍԵՐՄԸ

Տաճկաստանի Բողոստո քաղաքից

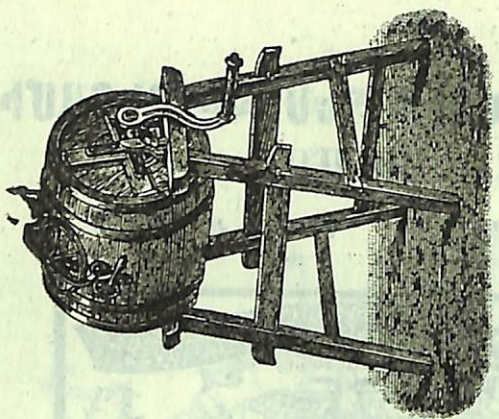
Առ. Վարպետեան եւ ընկ. Ֆիրմա

Ամեն մի տուփի մէջ ներփակած է շերամ
պահելու լաւագոյն եղանակի մասին ցուցմունք-
ներ:

Ռուսաստանի Վրակ ներկայացուցիչ Տիգ-
րան Խաչիդաշ:

Ապոլյանձնելու պայմանով գնողները կարող
են գիւնել՝ Тифлисъ, Тиграну Хачианиъ 1-й
Соборн. тупикъ, д. Бархударова;

Կաթ. Тифл. Редакція «Гюхатнтесь» Барят.
ул.

۲۵

“Lush”

Սեղգանյան (Տեղատոր)

«ПЯТОСЬ» 7 «ШЕСТЬ»

ԽՆՈՐԿՆԵՐ

Խնդրոյ

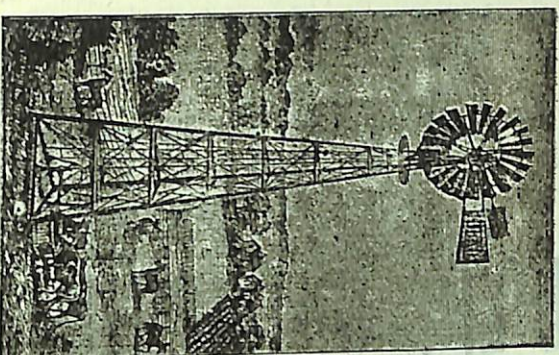
Ulrqms

Անհատարակ կաթնասուն տեսութեան վերաբերեալ ամեն տեսակ մեքենաներ, գործիքներ և ամաններ կարելի է բերել տալ թ. Մելիք-Բարխտամեանի միջոցով:

Заказ № 3
Я. В. Мелик-Бахтямьян Редакция "Гюльнесте" 4 шл Пушкинская ул. № 3

Տրամա մեքենայ. տասնեակ վերադառնալու աղաքու համար՝ Հոգնալու Ժ մեքենաների նկարագրութիւնը տեղեկ «Գիւրառնտի» 1910 թ. № 30 և 31-ւում.

Գրիկ՝ Դիմիս—Я. В. Мелик Бахтману Կամ Ретакіа „Гюхангесъ“

ՊՏԱՆՈՒԾԱՌԵՐԻ

ՏՆԿԱՐԱՆ

ԵՂԲ. ԱԻՍԱՐԳՍԵԱՆԻ

Ծախւում են ինչպէս արտասահմանեան, նոյնպէս և Ռուսաստանի ու տեղական ամենա-ընտիր պտղատու ծառերի և հատապտուղների տնկիներ:

Ծառերը պատւաստւած են:

Սան ԴԵԿՕՐԱՏԻԻ (զարդի համար) ինչպէս տերեւաւոր, նոյնպէս և մշտադալար տնկիներ:

Գները շատ չափաւոր և ամենի համար ձեռնատու են:

Մանրամասն ՑԱՆԿԸ կուղարկւի 2րի ամեն դիմողին:

Հասցէն՝ Ст. Скра, Тифл. губ. Гор. у.
«Садовое заведение Бр. АВСАРКИСОВЫХЪ»

ԱԶՆՈՒԱՅԵՂ ՀԱՒԵՐ

ԵՒ ԲԱԴԵՐ

Կարելի է ձեռք բերել Հին Նախ-ջուանի վօտ Կարախանքեզու գիւղում

ԿԱՐԱՊԵՏ ԱՂԱՅԵԱՆՑԻ

Թոշնարուժական տնտեսութիւնից՝ մի ընտանիքը (երկու հաւ և մի աքլար) 8 ռ. խառնուրդ կոխին-խին և լանգշան՝ 8 ռ.

ՊԵԿԻՆԵԱՆ ԲԱԴ ԶՈՑԴԸ (էգ և որձ) 6 ռ.

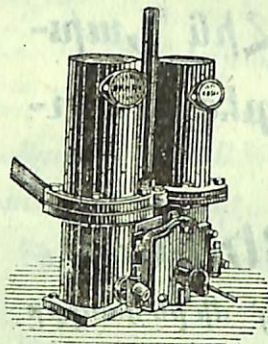
Հասցէն՝ Нахичевань (Эрив. губ.) Сел. Карахан-беглю, Карапетъ Агаянцъ

ԻՆՔՆԱՂԱՐԺ ՋՐԱՄԲԱՐՁ

(Անսո-եյկաօր) մեքենաներ

ԸՍՏ ԿԱՂԱՊԱՐԻ

Լ. Խան-Աղեանի, որոնք ստացել են շատ ցուցահանութենքում ոսկեայ մեծ մեղալ ու շատ գովասանական մրցանակներ:

Առանց կողմնակի ոյժի, ծախսերի և հսկողի ինքն իրեն ըարձրացնում է կարելոր քանակով ջուր՝ պարտեզների պլտոյքները կատարելու համար: Պատկերազարդ ցուցակը կուղարկի պահանջողին ձեր: Դիմել՝ Тифлисъ, Петербургская ул. с. д. А. Л. Ханъ-Аговъ.

Գրքի վերնագիրն է «Лучшій способъ подъема» 2-ое изд. ц. 75 к.

Պարելի է ուղարկել նաև վերադիր վճարով:

ԱՄԵՆ ՏԱՐԻ ԱՊՐԻԼԻ 1-ից

Բացվում են Շահալի կայարանում:

Ա. ԲԱՐԽՈՒԴԱՐԵԱՆԻ

ՄԵՂՈՒԱՆՈՑՈՒՄ

Գործնական և Տեսական

ՄԵՂՈՒԱԲՈՒԾԱԿԱՆ

Կ Ո Ւ Ր Ս Ե Ր

Պուրսերի սկիզբն է ապրիլի 1-ից մինչև օգոստոսի վերջը

Ամբողջ դասընթացի համար պէտք է վճարել 35 ռուբլի:

Պայմանների մասին գիմել Ա. Բարխուդարեանին.

Ст. Шагали (з. ж. д.) А. Бархударову.
Գամ Тифлисъ, Редакція „Гюхаттесъ“ Варят. ул.

ՄԵՂՈՒՄԲՈՒԾԱՐՈՆ ԵՒ ԱՐՅԵՍՏԱ- ՆՈՑ

Փաւրակի շրջանում

Մեծ Ղարաբիխում

ԱՒԵՏԻՍ ԱՂԱԲԱՐԵԱ Դ

Մի քանի ցուցանագէտներում վարձատր-
ւած է մեղախնորդ և արժանացել է մասնա-
գէտների լուրջ ուշադրութեանը:

Պատրաստի ունի և ընդունում է պատու-
ւէրներ շրջանակաւոր նոր սխառմի, այն է՝
Դարան-Բլադի և ուրիշ փեթակների:

Ծախում է արհեստական չեչ եւ մեղուա-
բուծական ամեն տեսակ նոր ու կատարելագոր-
ծուած պարագաներ, մեղուամայրեր և այլն:

Ընդունում է աշակերտներ:

Դիմել՝ Կարակիս Եւսեբիոս. Կարս.
ձ. Դ.) Աւետիս Աղաբաբյանց:

ФИРМА СУЩЕСТВУЕТЪ СЪ 1840 г.

ЧАИ

Высшаго качества

Т-во Губнинъ

КУЗНЕЦОВЪ

Годичной оборотъ фир-
мы 50,000,000 р.

ПРАВЛЕНІЕ ВЪ МОСКВѢ

Отдѣленія во всѣхъ крупныхъ городахъ Рос-
сійской Имперіи и за границей: Ханькоу, Шанхай
(Китай), Калькуттѣ (Индія,) Коломбо (ост. Цейланъ)
и въ Лондонѣ.

Чай плиточный и кирпичный соб. фабр.

въ Ханькоу. (К. тай)

Оптовая продажа чая и кофе Тифлис-
ская контора: Вельяминовская № 12

Телефонъ № 964

ԳԻՒՂԱՏՆՏ. ԳՈՐԾԻՔՆԵՐԻ ԿՈՎԱՍՍԻ ԱՄԵ-
ՆԱՄԵԾ ՊԱՅԵՍՏԸ

Է. Ֆ. ԱՌԻՖԵՐՄԱՆ

Ն Ե Ր Կ Ա Յ Ա Ց Ո Ւ Ց Ի Ձ Ն Է

Ակցիոն. ընկ. Գ. Ֆ. Էկկերտի՝ Բերլինում: »
Ի. Ի. Գեն՝ Օդեսայում:

Միջազգային ընկ. ցորեն հնձող մեքենաների՝ Ամերիկ.
Ընկ. Ժ. Բլոկ՝ Մոսկվայում և այլն և այլն:

Պահեստում պատրաստի կան խոտ հնձելու մեքե-
նաներ, ձիաքարշ փողիներ, հունձ անողներ, խուրձ
կապողներ (Մակ-Կորմիկ Չիկագոյում),

ՇԱՐԿԱՑԱՆՆԵՐ

Գլխավորապես՝ Մայեր և ընկ. Կալկում:

ԲԱՄԲԱԿ ՄԱԿՐՈՂՆԵՐ

«ՊՐԷՏ» և «ՕՐԵԼ»

ՍԵՐՁԱՏՆԵՐ

«ԳՂՕԲ» և «ԿՕՐՅԱ»

ԽՂԱԿԱՆ ԽՆՈՑԻՆԵՐ

Ամերիկական հարկերի որդական «ՖԵՐԲԵՆԿՍ»,

կշռքներ, բեռնակշռքներ:

Ցաքաններ, հացահատիկ կալսողներ, գինեգոր-
ծական ամեն պարագաներ, ջրհան ամեն տեսա-
կի սիսեմներ և նրանց պարագաները, հրդե-
հաշէջներ, շինութեան պէտք մասեր. հատիկա-
ջարդիչ. լարդ շինող. բոլորաձև սղոցողներ,
առևակաշիներ, ճախարակային ամեն տեսակ
պարագաներ, բաշեր, գերանդիներ, և երկրա-
գործական ամեն տեսակ գործիքներ:

Տպարանը բնորոշվում է Եւրոպական և ամերիկյան լեզուներով տպելու ամեն տեսակ պատ-
կերներ. լրագրեր, գրքեր, յայտարարություններ, այցատուներ, հաշվապահական գրքեր և այլն:
Գները և պայմանները ամենի համար էլ անօրինակ մատչելի և ձեռնարկ են:

“ ԵՎԱՆՍՏԻՍ ”

Типография „Экономія“
Ав. Мугдзякопова
Съ-ми въ Тифлисъ

Исполняеть срочно, ак
возможности дешево с
можеть типографскія,
и до самых
наловъ, кни
шоръ, афишъ,
этиныхъ карто

№ 228
ТЕЛЕФОНЪ
Тифлисъ,
Большая Банковская ул.,
№ 3. Домъ Ризева.

чисто и чисто, по
требностямъ работы. Воз
съ самыхъ крупныхъ
мелкихъ заказовъ
большихъ жур
тъ, газетъ, бро
оъявлений, ви
чекъ. и т. д.

“ ԵՎԱՆՍՏԻՍ ”

ԹԻՖԼԻՋԻ ԿԵՆԴՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱ- ՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ

ՎԱՃԱՌՈՒՄ ԵՆ Ի ՄԻՋԻ ԱՅԼՈՑ ՀԵՏԵՒԵԱԼ
ԳԻՒՀԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳՐՔԵՐԸ

Բարխուդարեան — Գործնական ձեռնարկ մեղուաբուծու-
թեան, 26 նկարով, գ. 25 կ.:

Չաւարեան. — Անասնապահութիւնը և կաթնատնտեսու-
թիւնը մեր և ուրիշ երկիրներում. գ. 20 կ.:

Զելիսկի. — Կոնսերվներ. Ձեռնարկ կոնսերվներ, թրթ-
ւեղէններ և քաղցրաւենիք պատրաստելու, 5 նը-
կարով. գ. 40 կ.:

Սարգսյանեան Ա. — Երկատու բոյսեր, գ. 25 կ.:

» Բէքիր, գ. 15 կ.:

Քիւմիսեան. — Նախադիտելիք բուսաբանութ. գ. 80 կ.:

Կիլյն — Գործնական կաթնատնտեսութիւն, 48 նկարով.
գ. 50 կ.:

Бутлеровъ — Пчела, ея жизнь и главные правила то-
ков. пчеловодства. Ц. 60 к.

Дерновъ. — Пчеловодныя принадлежности. Подроб-
опис. ихъ устройства и пользов. ими. Съ 231
рис. Ц. 80 к.

Дорокеевъ — Крато. учебн. пчеловодств. Съ 107 рис.
Ц. 45 к.

Елагинъ — Куры, индѣйки, гуси и утки и уходъ за ни-
ми. Съ 50 рис. Ц. 25 к.

Кабештовъ — Практич. совѣты по свиноводству. Съ
рис. Ц. 70 к.

Кукъ. — Спутникъ пчеловода или руковод. къ веденію
пасѣки. Съ 173 рис. Ц. 2 р.

Кулешовъ. — Крупный рогатый скоть. Съ 71 рисунк.
Ц. 1 р. 50 к.

Его же. — Свиноводство. Съ 89 рис. 1 р.

Одерманъ и др. — Коневодство. Практич. популярн.
руков. Съ 65 рас. Ц. 25 к.

Рего. — Бесѣды Ѳомы Максимыча съ крестьян. мальч.
Ц. 25 к.

Строевъ. — Виноградная лоза во Франціи. Съ 117 рис.
Ц. 1 р.

ՁԻՆՔԵՐ և ՀՆԿ.

ШВЕЙНЫЯ МАШИНЫ КОМПАНИИ ЗИНГЕРЪ

ПРОДАЮТСЯ
ИСКЛЮЧИТЕЛЬНО ВЪ СОБСТВЕНН. МАГАЗИНАХЪ КОМПАНИИ.

РАЗСРОЧКА
ПЛАТЕЖА

отъ **1** РУБ.

КОМПАНИЯ
ЗИНГЕРЪ

Ручная
машины

отъ **25** РУБ.

ОСТОРЕГАЙТЕСЬ
ПОДЪЛЖЬ.

МАГАЗИННАЯ ВЫВѢСКА.

МАГАЗИНЫ ВО ВСѢХЪ
ГОРОДАХЪ ИМПЕРІИ.

հարի ամեն տեսակ նորագոյն

Մ Ե Ք Ե Ն Ա Ն Ե Ր

Ծախում է արժէքը մաս մաս վճարելու պայ-
մանով,

Գահատներ ունի Ռուսաստանի ամեն բա-
ղաքներում և մեծ աւաններում.

Զգուշանալ կեղծումներից.

ВѢСТНИКЪ ВИНОДѢЛІЯ

Ежемесячный иллюстрированный журналъ, издаваемый подъ редакціей

В. Е. ТАЙРОВА

Консультанта главнаго управленія землеустройства и земледѣлія, вице-президента постоянной международной коммисіи виноградарства въ Парижѣ.

Органъ Винодѣльской Станціи русскихъ виноградарей и винодѣловъ.

Подписная цѣна, съ пересипкою и доставкою, на г.-6 р., за границу—7р.

За перемѣну адреса платится 50 к., если перемѣна сдѣлана въ первой полсвинѣ года, и 30 к.—во второй.

Полные экземпляры журнала за прошлые годы—5 р., съ перес.—6 р., за границу—7р.

Редакція Вѣст. Винодѣлія: Одесса, ул. Полтавской Побѣды (Канатная), 19-тел. № 14-19

ԵՂՔ. ԱՐՈՎԵԱՆՑ

Հանդատունը գոյութիւն ունի 1862 թ-ից

Ամեն տեսակ թղթեղէններ, գրասենեակի պատկանելիքի, նկարչական և զծագրական ապրանքների

ՀԱՐՈՒՍՏ ՊԱՀԵՍՏ

Գրասեղանի համար բազմատեսակ ճաշակաւոր պիտոյքներ, զարդեր, արձանիկներ և նկարներ:

Աշակերտական ամեն տեսակ տետրակներ, պալուսակներ, թանաքամաններ, կրթական խաղալիքներ և այլն:

Նկարների եւ պատկերների համար առեն տեսակ շրջանակներ

Եղած ամեն ապրանքները ընտիր յատկութեան և գները շատ մատչելի:

Պահանջները կատարուում են շուտափոյթ և ամենաճիշտ եղանակով:

Դրմել. Թիֆլիս, Բր. Աбовяницъ, Мадатовская ул., № 1. Собств. домъ.

ԾԽԱԽՈՏԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆ ԵՂԲ. ՍԷՅԼԱՆՈՎ ՆԵՐԻ

Դատարանում է ամենա ազնիւ և անուշաբոյր
ծխախոտներից ամեն ճաշակի և տեսակի

ԳԼԱՆԱԿՆԵՐ

(պապիրոսներ):

Կարիք կայ գործունեայ գործակալների՝

նրանց համար՝ շահաւէտ պայմաններով:

Ցանկացողին ձրիապէս տրուում է գործարանի
քնդարձակ և մանրամասն ցուցակը (պրէյս-կու-
րանտ):

Սպրանքների գների մասին հղած զրաւոր
հարցերին և պայմաններին անմիջապէս պա-
տասխանուում է:

Դահանջը կատարուում է շատ ճիշտ և գործա-
րանատիրոջ ամենախիստ հսկողութեամբ:

Հասցէն՝ Դիֆլիս, Александр. ул. № 42, Та-
бачная Фабрика Бр. Сейлановых:

Բարձրաբուն

Կ Ա Լ Ո Ւ Տ Ք
ՍԻՄԻՐՈՆ ՍԵՄԻՐՈՎԻ
ԽԷՏԱՑՈՒՄԻ

Կ Ս Ս Պ Ի

Անջրդի տնկարաններ

„Կ Ա Ս Պ Ի“

Կապի կայարան, Անդր-
կովկ. երկաթուղի

Այգիներ և Տնկարաններ

„Ն Ի Կ Օ Ջ Ի“

Նիկոլի գիւղում՝ Գորւայ
գաւառ.

Ս Ե Ը Բ Ե Ը

Գրիմոններին կուղարկուի ծառերի անուանացուցակը (կատալոգը) ձրի:

Դիֆլի՝ Тифлисъ, Питомникъ Хетацури.

Վ յ ի ռ յ ի

ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՅ ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԾԻՔ-
ԵԱՆ

ԹԻՉՆԵՐՈՒԾԱՐԱՆԻՑ

Շահալի կայարանի մօտ. Անդ. Բարխուդարեան-
ցի Մեղուանոցին կից, Յունիսից մինչև Օգոստոս
կարելի է ստանալ աղնւացեղ ձւաբեր իտալական
և Մինորկա հաւերի ձագեր:

Իսկ Փետրւարից մինչև Մայիսի 15-ը նոյն
հաւերի թարմ ձուեր՝ թուխս դնելու համար:

Դիմել Ст. Шагали з. ж. д. Андреасу
Бархударову

«ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԻ» խմբագրատանը գտնուում է
բժ. Ա. Բուդուղեանի հետևեալ ժողովրդական
հրատարակութիւնների ՊԱՆԵՍՏՐ

	Գինն է
1. Առողջ հոգին առողջ մարմնի մէջ	10 կ.
2. Գեղձախտ—	10
3. Ո՞վ է յանցաւորը	15
4. Կարիք և բարեգործութիւն	15
5. Ժառանգականութիւն և դաստիարակութիւն	15
6. Մանկավարժական համառօտ զրոյցներ	15
7. Մտրճամարզութիւն	20
8. Բանւորի ապահովագութիւնը	10
9. Ի՞նչ է կաշուի հիւանդութիւնը	15
10. Երիտասարդութիւն և ծերութիւն	15
11. Առողջ ու հիւանդ երեխայի ոգին	20
12. Ուղեղի սիֆիլիսը	20
13. Ստամոքսի կատարը	20
14. Քուն և երազ	25
15. Գործարան թէ՛ երկրագործութիւն	15
16. Մնապաշտութիւն ու կախարդութիւն	20
17. Մտերմական խորհուրդ պատանիներին	20
18. Իոյութեան կռիւ	20
19. Սէր և խանդ	20
20. Անառկութիւն և պոռնկութիւն	20
21. Նւէր հայ զինւորին	20
22. Նւէլ՝ հէյ վարժապետին	20
23. Կօօպերատիւ սպառողական ընկ.	20
24. Աւետարան իբրև մեր կեանքի հիմքը	10
25. Դաբաղ	10
26. Ժողովրդական առողջապահութիւն	10
27. Սպառողի հաւատամքը	25
28. Ուղեցոյց գիւղացի կօօպերատորին	10
10 օրինակից աւելի գնողների անուամբ է 35% զեղը	
Դիմել Тифлис, Редакция «Гюхатитос»	
Կարելի է ուղարկել վերադիր վճարով էլ	

Վ. Մ. ՂԱԶԱՆՃԵԱՆԻ

նոր բաց արած

ԱՅԳԵԳՈՐԾԱԿԱՆ

Հիմնարկութեան մէջ, Թիֆլիսում, Վարանցուկի
փողոց № 120

Հիմնարկութեան նպատակն է բացառապէս զար-
գացնել ջերմոցների միջոցաւ վաղահաս բանջարներ,
ծաղիկներ, պտղատու, մշտադալար զարդածառեր,
(դեկորատիւ) և թփեր:

Նոյն տեղից կարելի է ստանալ նաև բանջարե-
ղէնների և ծաղիկների սերմեր, ծաղկամաններ և
պատրաստի հող՝ սենեակի ծաղիկների համար:

ВО ВНОВЬ ОТКРЫТОМЪ САДОВОМЪ ЗАВЕДЕНИИ

В. М. Казанджяна

въ гор. Тифлисъ. Воронцовская ул. № 120

Заведение ставитъ своею цѣлью специаль-
ную культуру выгонки раннихъ овощей
и цвѣтовъ, выращиваніе плодовыхъ, лѣс-
ныхъ, декоративныхъ, хвойныхъ и вѣчнозе-
ленныхъ деревьевъ и кустарниковъ.

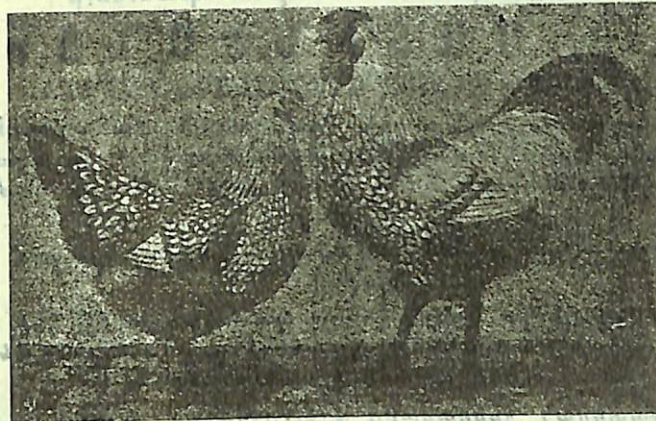
Изъ заведенія можно получить
огородныя цвѣточныя сѣмена, горш-
ки и землю для комнатныхъ рас-
тѣній.

Ազնւացեղ հաւերի բուծարան

Լ. Վ. ՏՐԻՖՈՒՆՍԿԱՅԱ ԵՒ

Կ. Հ. ՀԵԶՈՒԲԵԱՆԻ

Հիմնաւած է 1903 թւին

Վարձատրուած է Պետերբուրգի, Մոսկւայի, Կիւի
և Թիֆլիսի ցուցահանդէսներում մեծ ու փոքր ոսկեայ
մեդալներով,

Հասցէն՝ Թիֆլիս, Михайл. просп. № 130, սեպ. տուն:

Ամեն տարի Փետրւարի 15-ից մինչև Յունիսի 1ը
ծախում է թուխ դնելու համար հետևեալ ազնւացեղ
հաւերի ձուեր՝ սև միսորկա, Սպիտ. Իտալական, Լանգ-
շան-լերկոտնաւոր, ոսկեգոյն Վիանդոտ, Գուգան և այլն:

15 ՀԱՏԸ 6 ԲՈՒՐԼԻՈՎ

Պեկինեան բաղի ձուեր՝ 15 հատը 10

Ամեն տեսակից 1/2 դուէինից պակաս չէ ծախում:
Իսկ մայիսի 1-ից ձուերի գինը կիսով չափ պակաս է:

Ձուերը փոշտ. չի ուղարկում, այլ բացառ. երկաթ ուղ.

Սեպտեմբերի 1-ից կըծախեն ջահել հաւեր. գները
ըստ համաձայնութեան:

Թռչնաբուծարանը այցելողներին թոյլատրում է ամեն օր 4. 12-5,
իսկ գրաւոր դիմողների պատասխան կանգն. եթէ բացառի պատաս-
խանի համար փոշտի ծախար:

Ա. Ա. Ճ. Ա. Ռ. Ա. Տ. Ո. Ի. Ն.

ԿՈՅՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆ 1881 ԹՈՒԻՑ

Մեծաբանակ եւ մանրածախս ապրանքների

Ա. Յ. ՄԱՏԻՆԵԱՆՑԻ

ԸՆԴԱՐՁԱԿ ՊԱՆԾՍԱՆ ԱՄԵՆ ՏԵՍԱԿ ԹՂԹԵՐԻ:

Առանձին ուշք է դարձած Բարձրագոյն հանուրեամբ պետական արձեւեցանով վարձատրւած Ռիգայի հռչակաւոր գործարանների ամեն տեսակ թղթեղէնների բաժնի վրայ:

Նկարչական, լուսանկարչական և կազմարարական նիւթեր:

Գրասենեակների համար հաշվապահական ամեն ձևի և մեծութեան մատեաններ, պատճէնի գրքեր և շատ ձևերի պատճէնի պրեսներ:

Բազմատեսակ չրեղազարդ և ճաշակաւոր ալրոմներ և շրջանակներ:

Մետաղի և փայտի վրայ խանձանկաւոր բոլոր պարագաներ:

Ֆրէբելեան խաղերի, տօնածառերի և զատկական տօների ընծաների համար կրթական և դարձալի խաղալիքներ և գեղանի դարձեր:

Դասարանական և աշակերտական ամեն տեսակ նիւթեր, որոնք մասնաւորապէս յատկացրւած են ամեն տիպի դպրոցների պահանջներին:

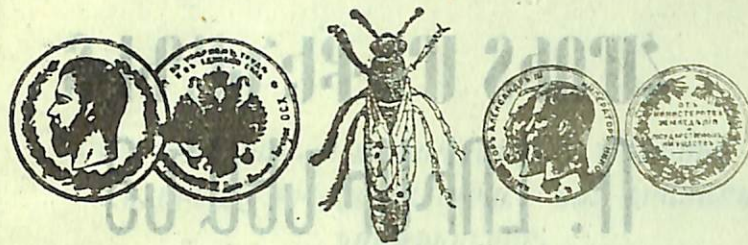
Պատրաստուած է յատուկ պատուէրով տւած գծերով դասարանական տետրակներ և ուրիշ գրութիւնների համար թղթեր:

Այցեւորմաների, հարսանեաց հրաւիրագրերի շատ տեսակ շքեղ և ճաշակաւոր ժողովածու:

Վաճառատունը ունի իր սեպական տպարանը, ուր և ընդունում է տպելու ամեն տեսակ պատուէրներ:

Դրանք շատ էժան են և մատչելի ամենին, մանաւանդ խանութպաններին:

Դրո՞ւ պատուէրները կատարուած են անյապաղ:
Հասցէն. Թիֆլիս, Նիկոլաեւ. Մոստ, Ս. Գ. Մատինյանց.
Телефонъ № 581.

ПЕРВОЕ
КАВКАЗСКОЕ ПЧЕЛОВОДНОЕ ЗАВЕДЕНИЕ

Адо́льфа Дюма

Тифлисъ, Михайловскій просп. № 140

Спеціальный складъ НАТУРАЛЬНАГО

ЦЕНТРОБЪЖИЗГО, СОТОВАГО СЕКЦІОННАГО

МЕДА

НОВОСТЬ!!! МЕДЪ ВЪ ПЛИТКАХЪ

Популка и продажа чистаго пчелинаго

ВОСКА

ԿՈՎԿԱՍԿԱՆ ԱՌԵՋԻՆ ՄԵԴՈՒԱՐՈՒԾԱԲԵՆ

ԱԴՕԼՓ ԴԻԻՄԱ

ԸՆԴԱՐՁԱԿ

Պահեստ մեղուարուծական ամեն տեսակ գործիքների և պարագաների

ՀՄՈՒՏ ՄԵՔԵՆԱԳԷՏ Ռ. ԼՈՒՍԻՆԵԱՆՑ

Ընդունում է ամեն տեսակ երկրագործական մեքենաների և գործիքների պատուէրներ և նորոգումներ, որի շինած երկրագործական մեքենաները Կովկասի ցուցահանդէսում, 1901 թ. ին ժիներ Պասսէժի ընկերակցութեամբ, ստացել է ոսկուց մեծ և արծաթեայ մեծ

Մ Ե Դ Ա Լ Ն Ե Ր

Պատիւ ունի յայտնել այն գործարանատերէմին, որոնք ունին բամբակ մաքրելու մեքենաներ Ամերիկական Ջին-եր. նկատուած է որ այդ Ջին-երի մի քանի սխտեմները իրենց անյարմար կազմով նախ՝ հունտը մաքուր չեն հանում երկրորդ՝ բամբակի տականքը (Չալիթը) թողում են բամբակի մէջ, երրորդ՝ սաստիկ փոշի են բարձրացնում և երբեմն բամբակը դուրս են բերում դէպի կուրցքի կողմը և այն և այսպիսի թերութիւնները յանձն է առնում ուղղել:

Հասցէն՝ Тифлисъ, Импер. Кав. О-ва сельскаго хозяйства, որտեղ և մասնակցում է որպէս մեքենայագէտ:

«ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԻ»-ի ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ ԾԱԽԻՈՒՄ ԵՆ
ՀԵՏԵԻՅԱԼ ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱ-
ԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ:

1. Ա. Աթանասեան, Բամբակի մշակութիւնը, պատկերազարդ՝ գինն է . 40 կ.
2. Բանջարաբուծութիւն. պատկերազարդ՝ գ. . 60 կ.
3. Թոջնաբուծութիւն. պատկերազարդ՝ գինն է . 25 կ.
4. Խոտաբուծութիւն. պատկերազարդ՝ գինն է . 20 կ.
5. Հողի պարարտացումն գինն է . 15 կ.
6. Ս. Բաշինջաղեան, Վաղի հիւանդութիւնը և նրա բժշկութիւնը գինն է . 5 կ.
7. Պտղատու ծառերի հիւանդութիւնը և նրանց բժշկութիւնը, պատկերազարդ՝ գինն է . 35 կ.
8. Գ. Մուրադեանց, Անջրդի հողերի ոռոգումն, գինն է . 10 կ.

Յ Ա Ն Կ.

Երես.

Առաջաբան	III
Տախտակ օրացոյց	V
Հայոց եկեղ. և ազգ. տօներ	VII
Կայսեր. և Ռուս. եկեղ. տօներ	VIII
Պետական և հասարակական հաստատ. պաշտօնեաները	IX
Անդրկովկասում	IX
ԵՐԿՐԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ	1

ԽՈՏԱԲՈՒԾՈՒԹԻՒՆ

Խոտաղաշտեր և մարգագետիններ: Լորիածաղիկ խոտեր:	5
Հունդուր խոտեր:	5

ՊԱՐԱՏԱՑՈՒԾՆ

Անմիջապէս ներգործող պարարտացումն: Միակողմանի հաճարած արհեստական պարարտացումն: Կողմնակի արհեստական պարարտանիւթեր:	35
--	----

ԿԱԹՆԱՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Կաթնատու կովեր, նրանց կերակրելը, խնամքը և ընտրութիւնը: Հորթերի խնամատարութիւնը: Յղիացման օրացոյց: Կաթնատու կովի խնամատարութիւնը: Կթելու հիմնական կանոնները: Կաթնափու կով գնելիս նրա մի յատկութիւններն ենք փնտրելու: Կաթնատու կովի ընտրութիւնը: Իւղագործութեան համար կտրուող տուրկաներ: Պանրագործութիւն. «Չանախ» պանիր. թթուասեր պտարաստելու եղանակը	49
---	----

ՄԵՂՈՒԱԲՈՒԾՈՒԹԻՒՆ

Իւրաքանչիւր ամսուայ զտղաբուծական և այգեգործական աշխատանքները	77
	87

ՅԱԿԵԼԻԱԾ ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

Երեք ջերմաչափերի համեմատական աստիճանները	91
Գործածական չափեր	92
Կովկասում գարձադրուող տեղական չափերի գլխաւորները	95

Անդրկովկասի նշանաւոր կէտերի Սև ծովի մակերևոյթից ունեցած բարձրութիւնների ցուցակ.	98
---	----

4. ՕԶԻԱՆԴԵՐԸ

(ԹԻՖԼԻՉ, ԲԵՐՈՒՄՈՒԿԱԿՅԱ, 33)

ԱՌԱՋԱՐԿԻՈՒՄ Է

ՄԻՄԻԱՅՆ ԱՌԱՋՆԱԿԱՐԴ

Մթերքներ և գործիքներ. ԲԱՄԲԱԿԻ, ՎԱՋԵՐԻ և ծառերի բժշկու-
թեան համար:

Մարուր պղնձի առջասպ-Մակեսֆիլդի (Թագով)

Мѣдный купоросъ—Маклесфильда (корона)

Ամինալա ծծմբափոշի ԲՈՒԴ գործարանի

Сѣрный цвѣтъ фабрики БУДА въ Марсели.

Ընտիր ծծմբափոշիներ «Օզիանդեր» և «Էկստրա»

Сѣрные цвѣта марка „Озіандеръ“ и „Экстра“.

ՎԵՐՄՈՐԵԼԻ ԵՒ ՊԼԱՑԻ ՄՐՍԿԻՉՆԵՐ

Пульверизаторы Вермореля и Платца.

ՎԵՐՄՈՐԵԼԻ ԵՒ ՊԼԱՑԻ ՏՈՐՊԻԼՆԵՐ

Торпиля Вермореля и Платца.

Սրսկիչների և տորպիլների առանձին մասերը (մեծ զեղջով)

Запасные части пульверизаторовъ и торпильей

Փուրեր և պատաստելու դանակներ

Мѣха и ножи для прививки Кунде.

Մաղազասկարի բաֆիա՝ Հնդկական ճիւղ

Рафія Мадагаскарная.

Պարկիան կանաչ կին, կին. — Парижская зелень и. т. д.

! ԶՆՈՒՄԱՅԷՔ ԿԵՂԾՈՒՄՆԵՐԻՑ!

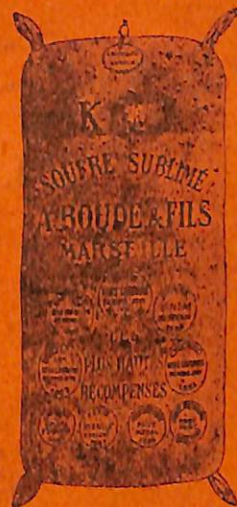
Տիեզերահռչակ, Մադագասկարի գաղաղ

— ԲՈՒԴ գործարանի ԾԾՄԲԱՓՈՇԻՆ —

որը միակն է իր ամենաբարձր յատկութիւններով և
առաջնակարգերի մէջ ամենաառաջնակարգն է, և որը
քիչ քանակութեամբ աւելի շատ է բժշկում, քան միւս
տեսակների շատ քանակութիւնը, պարունակում է նը-
կարում ցոյց տրած, 6 փթանոց, կրկնակի պարկերով
(մեշկներով).

— ՄՆԱՑԱՄՆԵՐԸ ԿԵՂԾ ԵՆ —

ՍԵՐ ԲԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ գնողները թող բարեհաճեն դիմել այս
հասցեով՝ Կ. Կ. ՕԶԻԱՆԴԵՐԸ, Тифлисъ.

„У Ч У У Э“

ЗАВОДЪ ЗЕМЛЕДѢЛЬЧЕСКИХЪ
МАШИНЪ И ОРУДІЙ

АКЦИОНЕРНАГО
ОБЩЕСТВА

У Ч У У Э

Անդրկովկասի համար երկրագործական սերունդների և
գործիքների յատուկ պանդխտներ

Չիտայի քաղաքի Բ. Կոնտոր Քեդակին
„Гюхантеев“ կամ Լիվիցի. Ուկր. լ. № 56
Уполномоченному Заказавъ Перу
Кайсера
Լրացր անդրկովկասի համար գործիք
ԳԱՅՔԱՃԵԼԻ

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0272972

14690

